

І. В. РАКІПОВА

**ЗАХИСТ ПРАВ ТА КОМУНІКАЦІЯ
ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОЦЕСІ: ДОСВІД
НІМЕЧЧИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Монографія

2024

УДК 343.122:343.211.3(430+477)

Рецензенти:

Pr. Dr. Hans-Joachim Schramm – Professor at Wismar University of Applied Sciences: Technology, Business and Design

Pr. Dr. Andreas Steininger - Professor at Wismar University of Applied Sciences: Technology, Business and Design

О. О. Подобний – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету

О. О. Торбас – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Міжнародного гуманітарного університету
(прототкол №2 від 09.10.2024 р.)

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного університету «Одеська юридична академія»
(прототкол №3 від 25.11.2024 р.)

Ракіпова І. В.

Захист прав та комунікація потерпілого у кримінальному процесі: досвід Німеччини для України: монографія. Одеса-Вісмар: LAP (LAMBERT Academic Publishing). 2024.182 с.

У монографії досліджено проблематику захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого у кримінальному процесі України з акцентуванням на досвід Німеччини. Розкрито питання наукової розробленості кримінально-процесуальної (правозахисної) комунікації потерпілого у кримінальному провадженні України, регламентації та реалізації прав потерпілих на процесуальну комунікацію за законодавством Німеччини та України, концепції приватного обвинувачення за законодавством України у порівнянні з законодавством Німеччини, компенсації шкоди потерпілому у кримінальному провадженні в аспекті досвіду ФРН. Проаналізовано у порівнянні з законодавством Німеччини такі важливі проблеми для захисту прав та законних інтересів потерпілих, як надання правничої допомоги, проведення медіації як різновиду правозахисної комунікації потерпілого під час кримінального провадження, психосоціальний супровід потерпілого під час кримінального процесу та досвід Німеччини в цій сфері.

УДК 343.122:343.211.3(430+477)

**WISMAR UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES: TECHNOLOGY,
BUSINESS AND DESIGN
OSTINSTITUT WISMAR
INTERNATIONAL HUMANITARIAN UNIVERSITY
NATIONAL UNIVERSITY «ODESA LAW ACADEMY»**

Монографія виконана в університеті Вісмара (Німеччина) в межах дослідницького проєкту «Захист прав потерпілих у кримінальному процесі: досвід Німеччини для України», схваленого DAAD (German Academic Exchange Service). Автор вдячний за співпрацю, організаційну та творчу допомогу і підтримку науковому керівнику від університету Вісмара та науковому керівнику Ostinstitut Wismar Prof. Dr. Hans-Joachim Schramm, директору Ostinstitut Wismar Prof. Dr. Andreas Steininger, науковому співробітнику університету Вісмара та науковому співробітнику Ostinstitut Wismar D. Olejnik, а також Міжнародному гуманітарному університету (Одеса) та Національному університету «Одеська юридична академія» (Одеса).

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

KY	Конституція України
BC	Верховний Суд
ЗУ	Закон України
KЗПЛ	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
KПК	Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року
KПК 1960 р.	Кримінальний процесуальний кодекс України 1960 року
KK	Кримінальний кодекс України
ФРН	Федеративна Республіка Німеччини
BGH	Федеральний суд ФРН
GG	Конституція ФРН
StPO	Кримінальний процесуальний кодекс Німеччини
StGB	Кримінальний кодекс Німеччини
SGB XIV	Соціальний кодекс Німеччини (Книга 14)
BGB	Цивільний кодекс Німеччини
ZPO	Цивільний процесуальний кодекс Німеччини
GVG	Закон ФРН «Про Суд»
OEG	Закон ФРН «Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів»
GewSchG	Закон ФРН «Про захист від насильства»
JGG	Закон ФРН «Про суд у справах неповнолітніх»
OpferRRG	Закон ФРН «Про покращення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Перший закон про потерпілих)
2.OpferRRG	Закон ФРН «Про посилення прав потерпілих і свідків у кримінальному провадженні (Другий Закон про реформу прав потерпілих)
3.OpferRRG	Закон ФРН «Про посилення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Третій Закон про реформу прав потерпілих)
PsychPBG	Закон ФРН «Про психосоціальний супровід у кримінальному судочинстві»
OWiG	Закон ФРН «Про адміністративні правопорушення»
MediationsG	Закон ФРН «Про медіацію»
StA	прокуратура Німеччини
TOA	медіація між жертвою та кривдником (Täter Opfer Ausgleich)
ст.	стаття
п.	пункт
ч.	частина

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПРАВОЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ.....	16
РОЗДІЛ II. РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ НА ПРОЦЕСУАЛЬНУ КОМУНІКАЦІЮ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ).....	36
2.1. ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ПОТЕРПІЛОМУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ.....	41
2.2. МЕДІАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ.....	53
2.3. ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ: КОМУНІКАЦІЯ У ПЛОЩИНІ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄС.....	89
РОЗДІЛ III. КОНЦЕПЦІЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ ПОТЕРПІЛОГО ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ (У ПОРІВНЯННІ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРН).....	99
РОЗДІЛ IV. КОМПЕНСАЦІЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	119
ВИСНОВКИ.....	140
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	146

ВСТУП

В аспекті гарантування прав людини Конституція України є однією з найкращих у світі, проте реальне здійснення прав особи у кримінальному судочинстві потребує належного забезпечення, вироблення надійних механізмів їх захисту. Основна причина суттєвої актуалізації даного питання в останні роки полягає у переорієнтації нашої держави на європейські та світові стандарти у відношеннях з особистістю. Для того, щоб проголошені права не залишалися декларацією, держава повинна створити відповідний правовий механізм їх забезпечення, тобто органічну сукупність усіх засобів і форм переведення нормативності права у впорядкування суспільних відносин, переведення «належного в існуюче». Зазначена вимога є ідеалом, який досягається далеко не відразу. Однак саме прагнення до нього у кінцевому рахунку й визначає формування в теорії кримінального процесу якісно нового ставлення до особи та вироблення механізмів забезпечення її прав¹.

Дуже влучно зауважує Prof. Dr. Hans-Joachim Schramm щодо «наявності у громадянина матеріального права, що дозволяє йому забезпечити виконання своєї волі; якщо він має таке право, то мета процесуального права – реалізовувати це матеріальне право та створити для цього відповідні інструменти»². Саме тому питання, пов'язані з механізмами реалізації прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні України сьогодні надзвичайно актуальні, а напрацювання та внесення змін в кримінальний процесуальний закон в цій сфері – справедлива вимога часу. Більш того, «без належного забезпечення права потерпілого на правозахисну комунікацію змагальний кримінальний процес України з його численними

¹ Капліна О. В. (2023) Відгук на дисертацію Ракіпової Інни Василівни «Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні»... URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/edc024d3-9b5c-4508-a20a-a29f8f077cf0/content>

²Prof. Dr. Schramm H.-J. (2021) Umsetzung der Bürgerrechte und deren Schutz. Ostinstitut/Wismar. Wismar. Deutschland. P. 1-10.

комунікативними бар'єрами не буде життєздатним «комунікувати» з сучасними європейськими правовими системами на належному рівні»³.

З метою реалізації відповідних пропозицій в межах напрацьованої нами концепції правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні⁴, автором направлявся до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доступу до безоплатної правничої допомоги у кримінальному провадженні, забезпечення прав потерпілого на представництво та попередження вторинної віктимізації»⁵. Однак поки що безуспішно – схвальний відгук щодо актуальності та обґрунтованості пропозицій залишився на папері. Тому маємо працювати далі, оскільки тимчасова відсутність політичної волі для вирішення відповідного питання не означає безперспективність його вирішення взагалі. Тим більше, коли мова йде про такий важливий інститут кримінального процесуального права, як інститут потерпілого. Тим більше, коли актуальність окремих питань продиктована здійсненням кримінального провадження в умовах воєнного стану та перспективою внесення змін до кримінального процесуального законодавства у післявоєнний час. Тим більше, коли гармонізація українського законодавства з правом ЄС є орієнтиром та пріоритетом сьогодні для відновлення та розбудови України.

Prof. Dr. Otto Luchterhandt щодо проблеми гармонізації законодавства України з європейським зауважив, що поняття «гармонізація» має, насамперед, відображати безконфліктність відносин, іншими словами,

³ Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого в кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с.

⁴ Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412fbe83b/content>

⁵ЄАС Верховної Ради України 04-27/12-2023/199171 від 12.09.2023 р. (підписувач: Іонушас С.К.)

узгоджене співіснування і чинність таких норм, як юридичні принципи, комплексні правові інститути, а також окремі юридичні правила і приписи, що походять із різних джерел права. На відміну від споріднених понять «гармонія» та «узгодженість», які визначають існуючий стан безконфліктності чи несуперечливості, поняття «гармонізація» означає, що стан гармонії ще не настав, у будь-якому разі ще не з'ясований, а тому має бути встановлений, і що саме це відбуватиметься через «гармонізацію», тобто цілеспрямовану діяльність. Завдання гармонізації він бачить у трьох вимірах: у відносинах між правовими приписами нижчого й вищого рівнів; у відносинах між нормами однакового рівня; у відносинах між різними системами правопорядку, що є принципово самостійними та існують незалежно одна від одної, наприклад, між правопорядком міжнародного або європейського права і національним правом України⁶.

Погоджуємось, що гармонізацію слід розуміти крізь призму діяльності. За допомогою комунікації як основи будь-якої діяльності реалізується також кримінально-процесуальна діяльність, а також правотворчий процес у сфері кримінального судочинства. Саме комунікація забезпечує передачу, обробку, трансформацію тієї інформації, що міститься в джерелах кримінального процесуального права Європи і України. Комунікацію у кримінальному процесуальному праві ми розуміємо як наскрізний динамічний обмін досвідом та інформацією щодо правотворення і правозастосування, щодо правозастосовного тлумачення кримінально-процесуальної норми (судового тлумачення, доктринального тлумачення) до, під час, і після застосування галузевої правової норми. Цей кримінально-процесуальний комунікативний простір сфер правотворення і правозастосування об'єднують завдання кримінального провадження, серед яких одним з основних має бути

⁶ Prof. Dr. Otto Luchterhandt. To the problem of harmonization of Ukrainian legislation with the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Problems of harmonizing the legislation of Ukraine with international law: materials of the scientific-practical conference. Kyiv: Institute of Legislation Verkhovna Rada of Ukraine. 1998. P. 57-58.

забезпечення прав потерпілого – жертви кримінального правопорушення. Кримінально-процесуальна комунікація потерпілого є правозахисною та має бути забезпечена, оскільки трансформує інформацію в такі форми кримінально-процесуальної активності жертви кримінального правопорушення, метою яких має бути захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні⁷. Більше того, якщо раніше відносини у сфері забезпечення, охорони та захисту прав потерпілого регулювалися переважно внутрішньодержавним правом, то натеper вони ще більше стають об'єктом «опіки» європейського та міжнародного права.

Треба сказати, що збройний конфлікт на території України не тільки загострює «нервові закінчення» тих проблем, які існували й раніше, але також породжує нові виклики щодо необхідності захисту жертв кримінальних правопорушень. На жаль, починаючи з 2015 року, Україна здійснила близько двадцяти повідомлень про відступ від зобов'язань за Європейською конвенцією про права людини (в силу проведення антитерористичної операції, операції об'єднаних сил, воєнного стану). Тому дуже важливою сьогодні є наукова, професійна, міжнародна комунікація щодо таких проблем як реформування кримінального процесуального законодавства в період післявоєнної відбудови України, зокрема, в аспекті захисту прав потерпілого та гармонізації українського кримінального процесуального законодавства з європейським.

Саме тому нас зацікавив досвід Німеччини щодо захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень. Вважаємо, що в контексті еволюції українського законодавства та його гармонізації із європейським правом слід звернути увагу на кримінальне процесуальне право Федеративної

⁷ Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412f8e83b/content>

Республіки Німеччини, що є стабільним та динамічним водночас, адже Кримінальний процесуальний кодекс ФРН 1877 р.⁸ доповнюється і вдосконалюється час від часу відповідними нормами, які диктують потреби сучасного життя, зокрема, в сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень. При конструюванні окремих кримінально-процесуальних норм та інститутів і еволюції українського кримінально-процесуального законодавства, особливо в період післявоєнної відбудови України, досвід Німеччини, на нашу думку, був би однозначно цінним, а професійна наукова комунікація щодо актуальних галузевих проблем – корисною і плідною⁹.

Підтримка і захист потерпілого в кримінальному провадженні у Німеччині – розгалужена і добре організована на державному рівні структура, що передбачає наявність створених механізмів ефективної реалізації передбачених законом прав потерпілого з метою захисту його законних інтересів шляхом продуктивної комунікації. Сьогодні правова регламентація процесуального статусу та прав жертви кримінального правопорушення здійснюється у Німеччині нормами Кримінально-процесуального кодексу ФРН (StPO)¹⁰, Кримінального кодексу ФРН (StGB)¹¹, Соціального кодексу

⁸ КПК ФРН був прийнятий у 1877 р. та діє сьогодні в редакції від 07.04.1987 р.

⁹Rakipova I. Protecting the rights of victims of criminal proceedings under the legislation of Germany as evidence for Ukraine in the process of reforming legislation in the post-war hour. Jurisprudence under martial law: conceptual dimension: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. 428 p. (P. 308-324) URL: DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-13>

¹⁰Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>

¹¹Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.inh.htm&anchor=Y-100-G-STGB&jumpType=Jump&jumpWords=StGB&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStGB>

ФРН, Книга 14 (SGB XIV)¹², Цивільного кодексу ФРН (BGB)¹³, Цивільного процесуального кодексу ФРН (ZPO)¹⁴, Закону ФРН «Про захист від насильства» (GewSchG)¹⁵, Закону ФРН «Про суд у справах неповнолітніх» (JGG)¹⁶, Закону ФРН «Про психосоціальний супровід у кримінальному судочинстві» (PsychPBG)¹⁷ та іншими законами. Зокрема, Книга П'ята StPO регламентує участь потерпілої сторони в процесі та структурно включає п'ять розділів: перший розділ присвячено визначенню поняття потерпілого (§§373b), другий – потерпілому-приватному позивачу (§§374-394), третій – потерпілому-співпозивачу (§§395-402), четвертий – потерпілому-цивільному позивачу та компенсаційному провадженню (§§403-406c) і п'ятий – іншим повноваженням потерпілої сторони (§§406d-406l).

¹²Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.inh.htm&anchor=Y-100-G-SGB_XIV&jumpType=Jump&jumpWords=SGB%2BXIV&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BSGB%2BXIV

¹³Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.inh.htm&anchor=Y-100-G-BGB&jumpType=Jump&jumpWords=BGB&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BBGB>

¹⁴Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fzpo%2Fcont%2Fzpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-ZPO&jumpType=Jump&jumpWords=ZPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BZPO>

¹⁵Gewaltschutzgesetz (GewSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgewschg%2Fcont%2Fgewschg.inh.htm&anchor=Y-100-G-GEWSCHG&jumpType=Jump&jumpWords=GewSchG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGewSchG>

¹⁶Jugendgerichtsgesetz (JGG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fjgg%2Fcont%2Fjgg.inh.htm&anchor=Y-100-G-JGG&jumpType=Jump&jumpWords=JGG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BJGG>

¹⁷Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

¹⁸Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

¹⁹Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

²⁰Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

²¹Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

²²Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

²³Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPBG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>

Після рішення Ради Європи «Про становище потерпілого у кримінальному процесі» від 15.03.2001 р.¹⁸ Німеччина ухвалила нормативні акти, які значно зміцнили становище потерпілого у кримінальному процесі. Це, перш за все, Закон про покращення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Перший закон про потерпілих (Opferrechtsreformgesetz (OpferRRG) 2004 р.¹⁹, Закон про посилення прав потерпілих і свідків у кримінальному провадженні (Другий Закон про реформу прав потерпілих (Gesetz zur Stärkung der Rechte von Verletzten und Zeugen im Strafverfahren (2. Opferrechtsreformgesetz) 2009 р.²⁰ та Закон про посилення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Третій Закон про реформу прав потерпілих (Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz) 2015 р.²¹.

Погоджуємося з тим, що активно обговорювалося в Німеччині 25-30 років тому: «необхідне вдосконалення статусу потерпілого в кримінальному праві, перш за все, стосується двох аспектів: процесуального – з метою покращення його правового статусу в процесі загалом, і матеріального – з метою його підтримки, розглядаючи жертву як бенефіціара кримінальних санкцій»²². Досвід та взірці Німеччини багато в чому може бути прикладом для України сьогодні. Наприклад, реформа законодавства про соціальні

¹⁸ Рамкове рішення Ради Європи «Про становище потерпілого у кримінальному процесі» від 15.03.2001 р. (2001\220\JHA від. 15.03.2001 р.). *Голос України*. 2001. № 3. 15 квітня.

¹⁹ Gesetz zur Verbesserung der Rechte von Verletzten im Strafverfahren (Opferrechtsreformgesetz - OpferRRG) (G-SIG: 15019310) URL:

<https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-verbesserung-der-rechte-von-verletzten-im-strafverfahren-opferrechtsreformgesetz/95015>

²⁰ Gesetz zur Stärkung der Rechte von Verletzten und Zeugen im Strafverfahren (2. Opferrechtsreformgesetz) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-rechte-von-verletzten-und-zeugen-im/18588>

²¹ Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-opferrechte-im-strafverfahren-3-opferrechtsreformgesetz/65145>

²² Wiss. Referent Dr. Michael Kilchling, Freiburg i.Br. Aktuelle Perspektiven für Täter-Opfer-Ausgleich und Wiedergutmachung im Erwachsenenstrafrecht (NStZ 1996, 309). URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz%2F1996%2Fcont%2Fnstz.1996.309.1.htm&anchor=Y-300-Z-NSTZ-B-1996-S-310>

компенсації в ФРН, яку було завершено після схвалення Федеральною радою закону, що регулює законодавство про соціальні компенсації (Чотирнадцята книга Соціального кодексу (SGB XIV). «Закон отримав широку підтримку в Бундестазі, зокрема, за межами правлячої коаліції»²³ та набув чинності 1 січня 2024 року. Компенсації потерпілим від кримінальних правопорушень, мабуть, одне з найболючіших питань для України. На жаль, усі роки незалежності в нашій країні не знаходилося політичної волі і коштів державного бюджету на відшкодування шкоди потерпілим у випадках, коли відповідальність за це має взяти на себе саме держава.

«Надто довго німецьке кримінально-процесуальне право зосереджувалося лише на винних, а жертви були, перш за все, доказами для розкриття злочину, не більше. На щастя, це залишилося в минулому. Зараз захист потерпілих є невід'ємною частиною нашого кримінально-процесуального кодексу»²⁴, - читаємо у довіднику для потерпілого слова Dr. M.Buschmann (Федеральне міністерство юстиції ФРН). Віриться, що «гуманізація політичної свідомості в Україні припускає реальний поворот системи кримінальної юстиції до проблеми потерпілих від злочинів»²⁵, і в майбутньому саме так зможемо сказати і про українське кримінальне процесуальне право. Це й малося нами на увазі, коли в попередніх працях зазначали щодо необхідності перезавантаження сучасного «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві»²⁶.

²³Prof. Dr. Andreas Kranig. Entschädigung von Opfern nach terroristischen Anschlägen – Wer verantwortet den Opferschutz? URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzv%2F2020%2Fcont%2Fnzv.2020.21.1.htm&pos=4&hlwords=on>

²⁴ Opferfibel. Informationen für Betroffene von Straftaten rund um das Strafverfahren. URL: https://www.hilfe-info.de/Webs/hilfeinfo/SharedDocs/Publikationen/DE/Opferfibel.pdf?__blob=publicationFile&v=3

²⁵ Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: автореф. дис..докт.юрид.наук. Одеса. 2001. 38 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua>

²⁶ Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 496 с.

Разом з тим, з дослідженням розвитку кримінально-процесуального законодавства Німеччини в аспекті проблематики комунікації потерпілого з метою захисту своїх прав у кримінальному провадженні приходимо до думки, що інша колективна свідомість та особливості національно-ментального сприйняття і розуміння таких цінностей, як «життя», «здоров'я», «захист», «безпека», «добробут», «відповідальність», обумовлюють, в тому числі, і законодавчу еволюцію та становлення окремих кримінально-процесуальних інститутів. Зокрема, комунікативний баланс «праводекларування-правозабезпечення» за прикладом Німеччини гідний уваги. Для прикладу, в ФРН внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу (StPO), якими визначено поняття потерпілого, лише у 2021 році (§373b StPO²⁷), однак це не завадило ефективному захисту прав потерпілого та створенню реальних механізмів забезпечення його законних інтересів, реальній турботі про психосоціальний стан потерпілого в кримінальному провадженні. Для прикладу, Закон ФРН «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів» (MediationsG)²⁸ прийнято у 2012 році, але в Німеччині успішно практикувалась медіація й раніше, незважаючи на відсутність спеціалізованого закону. Довгий час німецькі медіатори працювали без профільного закону, орієнтуючись на норми галузевого законодавства, які надавали можливість сприяти примиренню сторін чи укладенню угоди між сторонами спору.

Німецький законодавець вказує на потерпілого як на сторону кримінального провадження і забезпечує йому можливість брати активну участь у кримінальному провадженні відповідно до процесуального статусу, а регламентування відповідних положень кримінального процесуального

²⁷Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>

²⁸Mediationsgesetz (MediationsG) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/__1.html

закону ФРН дозволяє робити висновок про можливість потерпілого досить ефективно реалізувати свої права співпозивача та приватного позивача, розраховуючи, зокрема, на професійну правничу допомогу за рахунок держави. Сьогодні в Україні активно триває наукова дискусія навколо процесуального статусу потерпілого, у тому числі, є й пропозиції щодо виокремлення інституту потерпілої сторони у кримінальному провадженні, що може діяти на рівні зі стороною захисту і стороною обвинувачення, пропозиції щодо регламентування засади процесуального віктимцентризму для якнайкращого забезпечення прав потерпілого²⁹. Наша країна рухається власним шляхом, опираючись на власний досвід та вивчаючи успішний досвід інших держав в сфері захисту прав і свобод потерпілих від кримінальних правопорушень. Водночас професійна комунікація з метою гармонізації українського законодавства з європейським повинна якнайкраще супроводжувати і продовжувати плідну наукову діяльність. І чи не найважливіший аспект в цьому процесі – зосередитись не на загальносвітовому та всеукраїнському політичному мейнстрімі, а на національних інтересах та законодавчих проблемах, що реально потребують вирішення протягом останніх десятиліть української державності в інтересах України та її громадян, у тому числі й потерпілих у кримінальних провадженнях.

²⁹Щиголь О. В. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. Юридичний вісник. № 2. Одеса: Гельветика. 2021. С. 177-185.

РОЗДІЛ І. НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Захист потерпілого, охорона його прав, свобод та законних інтересів, виходячи зі ст. 2 КПК України, – одне з основних завдань кримінального провадження, суть кримінального процесу. Законодавець у 2012 році, приймаючи чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, чітко вказав на потерпілого як на самостійного учасника кримінального провадження, не відніс його виключно до сторони обвинувачення. Так, § 4 глави 3 КПК України регламентує участь у кримінальному провадженні таких його учасників, як потерпілий і його представник.

Відповідно до ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди³⁰.

Вважаємо, сучасна доктринальна еволюція та практика застосування кримінального процесуального права дозволяє вести актуальну дискусію про формування та існування іншого «образу потерпілого» в кримінальному процесі, дещо відмінного від того, до якого процесуалісти-науковці й практики звикли раніше. Це має бути не образ жертви кримінального правопорушення, що знову і знову зазнає вторинної віктимізації, а образ самостійного учасника кримінального провадження, процесуальний статус якого передбачає ефективний захист ним своїх прав, свобод та законних інтересів, наділяє потерпілого дієвими, а не декларативними процесуальними

³⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13. 04. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

механізмами реалізації його прав у кримінальному провадженні. Усвідомлюючи це, необхідно в такому ж руслі напрацьовувати відповідні зміни та доповнення до кримінального процесуального закону, які сприяли б виконанню завдань кримінального провадження.

Тому актуальним є обґрунтування і дослідження права потерпілого на процесуальну комунікацію, поняття правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні, комунікативної рівності як основоположної цінності, що пронизує кримінально-процесуальну норму, кримінально-процесуальної активності потерпілого, комунікативних гарантій та комунікативних бар'єрів, що сприяють чи стоять на заваді останній.

Дослідження проблем захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні було б неможливим без доктринальної бази, зважаючи, в тому числі, на міждисциплінарний характер проблематики правозахисної комунікації потерпілого, що вимагає, зокрема, аналізу наукових праць вчених в царині філософії права, теорії держави і права, конституційного права, кримінального права, кримінального процесуального права, психології. Тому доктринальну базу дослідження складають наукові праці таких вчених, як С. Є. Абламський, Ю. І. Азаров, Ю. П. Алєнін, Н. Р. Бобечко, В. В. Вапнярчук, Л. П. Ващук, В. В. Введенська, В. К. Волошина, Л. А. Гарбовський, О. П. Герасимчук, І. В. Гловюк, В. В. Гончаров, М. С. Городецька, К. В. Горобець, М. І. Гошовський, О. В. Грищук, К. В. Громовенко, Ю. М. Грошевий, Ю. О. Гурджі, Л. М. Гуртієва, С. Д. Гусарєв, В. М. Гусаров, С. В. Давиденко, О. Г. Данільян, Г. В. Дідківська, І. В. Дубівка, В. С. Зеленецький, Г. Т. Іскендерова, Д. Ю. Кавун, О. В. Капліна, К. Ю. Кармазіна, Т. С. Кириленко, О. Ю. Костюченко, Н. М. Крестовська, Г. Р. Крет, О. В. Крикунов, А. П. Кріпак, О. М. Крукевич, С. А. Крушинський, Р. О. Куйбіда, О. П. Кучинська, О. В. Литвин, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов, Т. В. Лукашкіна, Д. Г. Манько, Т. В. Матієк, О. М. Мартинов, Н. В. Михайлова, М. М. Михєєнко, І. Ю. Мірошников, А. В. Мурзановська, В. Т. Нор, Т. В. Омельченко, О. М. Осінська, М. А. Островська, Т. І. Пашук,

С. І. Перепелиця, Д. П. Письменний, О. О. Подобний, М. А. Погорецький, В. Г. Пожар, А. М. Притула, П. М. Рабінович, М. В. Сенаторов, Д. Б. Сергєєва, О. Ф. Скакун, М. І. Смирнов, О. О. Солоньова, І. І. Татарин, Г. К. Тетерятник, І. А. Тітко, М. І. Тлепова, А. С. Токарська, С. В. Толокольніков, В. В. Топчій, О. О. Торбас, В. М. Трофименко, В. О. Туляков, О. Ю. Хабло, А. В. Хаммуді, Д. М. Цехан, Ю. Ю. Цимбал, М. І. Шевчук, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, О. Щиголь, О. К. Черновський, Д. В. Ягунов, О. Г. Яновська.

Питання захисту прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному процесі активно досліджувалися в доктрині як до прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року, так і після набрання ним чинності. Кількість наукових робіт та глибина комунікацій щодо досліджуваної галузевої проблематики вказують на надзвичайну актуальність теми процесуального статусу потерпілого в Україні, на наявність численних питань теоретичного значення та нормативно-правового регулювання, які досі чекають свого комплексного вирішення.

Праці вчених-процесуалістів, що торкалися проблематики кримінальної процесуальної комунікації потерпілого, було б доцільно класифікувати за напрямом дослідження галузевої проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному провадженні таким чином:

Наукові праці, в яких досліджується питання надання потерпілому права на професійну правничу допомогу, зокрема, на безоплатну правничу допомогу (С. Є. Абламський, В. В. Введенська, В. К. Волошина, О. П. Герасимчук, Ю. М. Грошевий, І. В. Дубівка, Г. Т. Іскендерова, Д. Ю. Кавун, О. Ю. Костюченко, О. М. Крукевич, О. П. Кучинська, Т. В. Омельченко, О. М. Осінська, М. А. Островська, О. О. Солоньова, М. І. Тлепова, В. П. Шибіко)³¹;

³¹ Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія. 240 с. 2015. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4194>; Введенська В. В. Кримінально-процесуальні гарантії реалізації права на юридичну допомогу осіб, постраждалих від злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та

криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. К.: Нац. акад. прокуратури України. 2009. С. 3-5; Волошина В. К., Ковальов А. Г. Реалізація права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&is#page=236; Волошина В. К., Ковальов А. Г. Реалізація права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&is#page=236; Герасимчук О.П. Теоретичні та практичні аспекти професійного захисту потерпілого. *Часопис Національного університету «Острозька академія». «Право»*. 2011. № 1(3). URL: <http://www.lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11hoprzp.pdf/>; Грошевий Ю. М. Конституція України і деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії. *Вісник академії правових наук України*. 1998. № 2 (13). С. 125–131; Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. 233 с.; Іскендерова Г.Т. Представництво та захист адвокатом прав потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 45-50; Кавун Д. Ю. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2017. 25 с.; Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: монографія. К.: В-п центр «Київський університет». 2006. 182 с.; Крукевич О. М. Здійснення правосуддя у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх осіб: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. С.10; Кучинська О. П. Деякі питання процесуального статусу потерпілого за кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*. Матеріали Всеук. наук.-практ. конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна. Одеса: Юридична літ. 2017. С. 108; Островська М. А. Протидія злочинності через вдосконалення процесуального статусу потерпілого. *Протидія злочинності: теорія та практика*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Національна академія прокуратури України. 2018. С. 63-67; Осінська О. М. Проблемні питання набуття особою процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі України. *Вісник ХНУВС*. 4 (75). 2016. С. 96–101; Солоньова О. О. Процесуальний статус потерпілого: проблемні питання та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 139-145; Тлепова М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2015. 221 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12010/1/Tlepova_2015_dus.pdf; Шибіко В. П. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 р. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1. 2013. С. 307-313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_54

Наукові праці, в яких досліджується питання правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права (О. В. Капліна³²);

Наукові праці, в яких досліджується право потерпілого на відшкодування (компенсацію) завданої кримінальним правопорушенням шкоди (Г. В. Дідківська, О. М. Овчаренко, Ю. І. Азаров, Д. П. Письменний, О. Ю. Хабло, І. І. Татарин, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва)³³;

Наукові праці, в яких досліджується питання теорії та методології правового захисту особи в кримінальному процесі (Ю. О. Гурджі³⁴);

Наукові праці, в яких різносторонньо досліджується процесуальний статус потерпілого як учасника кримінального провадження (І. В. Гловюк,

³² Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.; Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: автореф. дис.. док. юрид наук. Х., 2009. 40 с.; Капліна О. В. Роль тлумачення норм кримінального процесуального права в забезпеченні законності правозастосовної діяльності. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання*: наук.-практ. конф. Харків. 2015. С. 105–112. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/handle/123456789/9659>

³³ Дідківська Г. В. Міжнародний досвід правового положення потерпілого у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 187-188; Овчаренко О. М. Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз: монографія. НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса. Харків. 2015. 242 с.; Азаров Ю.І, Письменний Д. П, Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. №5. 2014. С. 52-53; Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: дис.. канд.юрид.наук. Львів. 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-11.pdf>; Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Вип. 46. Том 2. 2017. С. 118-123.

³⁴ Гурджі Ю. О. Забезпечення правової захищеності особи в кримінальному процесі: питання теорії та методології. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. №1. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10hyotim.pdf>. ; Гурджі Ю.О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2007. 40 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1480?locale-attribute=uk>

В. Г. Пожар, О. П. Кучинська, Ю. О. Гурджі, О. О. Торбас, М. І. Тлепова, В. В. Введенська, О. М. Осінська)³⁵;

³⁵ Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. № 10. 2014. С. 101; Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юрид. літ. 2015. 712 с.; Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 8 (2016). С. 155-160; Гловюк І. В. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 274-281; Гловюк І. В. Деякі питання дотримання права на захист при продовженні строку досудового розслідування. *Процесуальні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 07 квітня 2017 р.* Одеса: ОДУВС, 2017. С. 45-49; Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юрид. літ. 2015. 712 с.; Гловюк І. В. Потерпілий та межі оскарження судових рішень: чи потребує КПК змін? *Асоціація адвокатів України*. №2 (51). 2021 р. С. 21-22; Гловюк І. В. Потерпілий як ініціатор обрання та зміни запобіжного заходу у судовому провадженні в суді І інстанції: аспекти нормативної регламентації. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 /відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 272-274; Гловюк І. В. Проблеми визнання функціональної спрямованості діяльності потерпілого у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1082. Серія «ПРАВО»*. Випуск № 16, 2013 р. С. 233-236; Гловюк І. В. Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 426-429; Гловюк І. В. Укладення угод про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 10 листопада 2017 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 40-42; Гловюк І. В. Участь потерпілого у кримінально-процесуальному доказуванні: деякі питання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 1. 2014. С. 135-145; Гловюк І. В., Торбас О. О. Новий порядок залучення експерта за Кримінальним процесуальним кодексом України: здобутки та прорахунки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2 (54). С. 97–108. URL: file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Desktop/Vnapu_2018_2_10.pdf; Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2010. 20 с.; Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2, 2013. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_2_24; Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. № 5. С. 10-12; Гурджі Ю. О. Забезпечення правової захищеності особи в кримінальному процесі: питання теорії та методології. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. №1. URL:**

Наукові праці, в яких досліджуються особливості захисту прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (С. В. Давиденко, І. В. Гловюк, М. І. Смирнов, С. І. Перепелиця, І. А. Тітко, О. Г. Яновська, С. А. Крушинський)³⁶;

<http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10hyotim.pdf>; Торбас О. О. Розсуд у кримінальному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2021. 478 с.; Торбас О. О. Відмова потерпілого від обвинувачення як підстава закриття кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*. Київ: Прінт-Сервіс. 2015. С. 442–444. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7702>; Торбас О. О. Думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за КПК 2012 р. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2(6). С. 137-142. URL: <http://dspace.onua.edu.ua>;

³⁶ Давиденко С. В. Особливості процесуального положення потерпілого при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді. *Право і суспільство*. №6-1. 2014. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11603/1/Davidenko_176-182.pdf; Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія. Х.: ФІНН, 2008. 296 с.; Давиденко С. В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування». *Форум права*. 2012. № 4. С. 283-291. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2054/1/Davidenko_283%E2%80%93291.pdf; Гловюк І. В. Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу* (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 426-429; Смирнов М. І. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення*. Харків: ХНУВС, 2013. С. 64–68; Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків. 2014. 22 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5895/1/Perpelica_2014.pdf; Перепелиця С. І. Особливості процедури судового розгляду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за новим КПК України. *Юрист України*. № 3 (24). 2013. С. 88-93; Перепелиця С.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2014. 201 с.; Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис.. докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2016. 460 с. URL: <http://ua.z-pub.ru/7yuridicheskie/676507-20-na-pravah-rukopisu-titko-ivan-andriyovich-udk-34313-normativne-zabezpechennya-praktika-realizacii-privatnogo-interesu-k.php>; Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2016. 37 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Titko_2016.pdf; Тітко І. А. Окремі питання реалізації права на оскарження судового рішення як форма захисту приватного інтересу в кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 45. Том 2. 2017. URL:

Наукові праці, в яких досліджується питання здійснення медіації в кримінальному провадженні (І. В. Гловюк, А. В. Мурзановська, В. Г. Пожар, Т. Г. Фоміна, Н. Г. Роскошна)³⁷.

Слід підкреслити, що правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння була предметом докторського дисертаційного дослідження А. С. Токарської, яка на підставі аналізу взаємозалежності права та комунікації актуалізувала потребу розробки та інституалізації особливої галузі права, а саме – комунікативного, що предметною сферою своєї дії охоплює не лише позаправові відносини, а й власну – правову – комунікацію. Автором обґрунтована основа права на комунікацію, яку становлять комунікативні права та обов'язки учасників комунікативного процесу з урахуванням системи правових норм, що передбачають межі правового унормування взаємозв'язків з реалізацією суверенного права особи та її автономності і співвідповідальності за наслідки комунікації. Сформовані принципово важливі максими нормативності правової комунікації, а також визначені гарантії створення дієвого правового механізму для забезпечення стратегічно скоординованої у межах закону галузевої комунікації.

Особливо цінними є напрацювання А. С. Токарської³⁸ для дослідження правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні для

<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/497966.pdf>; Яновська О.Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 243; Крушинський С. А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 212-220. URL: <http://old.univer.km.ua/doc/kkp/11.pdf>

³⁷ Гловюк І. В. Деякі теоретико-прикладні питання застосування медіації у кримінальному провадженні. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021 р. С. 174-180; Мурзановська А. В., Пожар В. Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. №51. 2021. С. 141-144; Фоміна Т. Г. Медіація у кримінальному провадженні: новели законодавства та перспективи його вдосконалення. *Право і безпека*. №1 (84). 2022. С. 104-112; Роскошна Н. Г. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. №2 (38). 2020. С. 106-111.

³⁸ Токарська А. С. Правова комунікація в контексті пост класичного право розуміння: дис.. докт.юрид.наук: 12.00.12 – філософія права. Л., 2008. 515 с. URL:

визначення поняття і значення галузевої (кримінально-процесуальної) комунікації загалом та розробки основних теоретичних питань та правореалізаційних механізмів, пов'язаних із забезпеченням прав та законних інтересів потерпілого шляхом його правозахисної комунікації в кримінальному процесі.

На комунікативний характер визнання та прийняття цінностей правової сфери вказував К. В. Горобець³⁹ у дисертаційному дослідженні, зауважуючи, що «нормативність може існувати у вигляді безпосередньо норми і тоді вона сприймається як між-персональний комунікативний акт, що містить у собі припис, передбачає активну чи пасивну поведінку свого адресата».

Серед групи робіт, предметом яких було питання надання потерпілому права на професійну правничу допомогу, передусім, необхідно виділити праці О. П. Кучинської⁴⁰, темою кандидатської дисертації якої стала проблематика реалізації прав потерпілого в кримінальному процесі України. Дослідження має ряд суттєвих положень, здатних підвищити рівень кримінально-процесуальної комунікації потерпілого. Так, автор запропонувала такий перелік випадків обов'язкового забезпечення потерпілих юридичною допомогою за рахунок держави: 1) відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення (представник надається потерпілому за його

<http://www.disslib.org/pravova-komunikatsia-v-konteksti-postklasichnoho-pravorozuminnja.htm>;

Токарська А. С. Комунікація у праві та правоохоронній діяльності: монографія. Львів: ДП «Друкарня УМВСУ у Львівській області». 2005. 284 с.; Токарська А. С. Правові аспекти суспільної комунікації: монографія. Львів. 2008. 144 с.; Токарська А. С. Правова комунікація в контексті пост класичного право розуміння: автореф. дис.. докт.юрид.наук: 12.00.12 – філософія права. Київ. 2008. 38 с.; Токарська А. С. Комунікативна природа права і правової комунікації. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 32-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmppr_2011_1_5

³⁹ Горобець К. В. Аксіосфера права та її компоненти: дис.. канд.юрид.наук: 12.00.12 – філософія права. Одеса. 2012. 324 с.

⁴⁰ Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. № 5. С. 10-12; Кучинська О. П. Деякі питання процесуального статусу потерпілого за кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*. Матеріали Всеук. наук.-практ. конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна. Одеса: Юридична літ. 2017. С. 108; Кучинська О.П. Гарантії забезпечення захисту прав учасників кримінального провадження. *Вісник Академії адвокатури України*. № 23. 2012. С. 112-116.

бажанням); 2) потерпілий є неповнолітнім (з моменту вчинення щодо нього діяння); 3) потерпілий має фізичні або психічні вади, які не дозволяють йому достатньою мірою здійснювати захист своїх прав; 4) потерпілий не володіє мовою, якою ведеться судочинство; 5) в усіх справах про умисні вбивства.

М. І. Гошовський та О. П. Кучинська⁴¹ у монографії вказують, зокрема, що кримінальний процесуальний закон має бути доповнений нормами, які передбачали б підстави і порядок: а) обов'язкової участі представника недієздатного чи обмежено дієздатного потерпілого; б) участі представника потерпілого у справі не поряд із потерпілим, а замість нього, упродовж усього процесу або в окремих слідчих чи судових діях; в) відсторонення від участі у справі законного представника і заміни його представником-адвокатом.

У своїй монографії С. Є. Абламський⁴² досліджує захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні та приходить, зокрема, до висновків, що мають суттєве значення для вдосконалення кримінально-процесуальної комунікації потерпілого. Так, автор зазначає, що участь представника потерпілого у кримінальному провадженні є обов'язковою та забезпечується у випадках: 1) якщо в наслідок вчинення кримінального правопорушення настала смерть особи, а її процесуальні права поширюються на близьких родичів або членів його сім'ї, – з моменту смерті особи та залучення таких осіб до провадження як потерпілого; 2) якщо потерпілий недієздатний або обмежений у дієздатності, – з моменту встановлення факту недієздатності або обмеженої дієздатності; 3) якщо потерпілий є малолітньою або неповнолітньою особою, – з моменту встановлення малоліття або неповноліття, а також виникнення сумнівів у тому, що особа є такою; 4) якщо потерпілий страждає психічними або фізичними вадами, що ускладнює в повній мірі реалізувати свої процесуальні права, – з моменту встановлення

⁴¹ Гошовський М.І. Кучинська О. П. Потерпілий у кримінальному процесі України. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 192 с.

⁴² Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія. 240 с. 2015. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4194>

таких вад; 5) якщо потерпілий не володіє мовою, якою ведеться кримінальне провадження, – з моменту встановлення такого факту; 6) якщо до потерпілого застосовано заходи забезпечення безпеки, – з моменту застосування таких заходів; 7) якщо потерпілою визнано юридичну особу, яку в порядку, передбаченому чинним законодавством, обмежено у дієздатності, – з моменту встановлення такого факту; 8) якщо між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим досягнута домовленість стосовно укладення угоди про примирення, – з моменту досягнення такої домовленості; 9) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення в суді, а потерпілий висловив бажання його підтримувати, – з моменту відмови прокурора від підтримування державного обвинувачення і отримання письмової згоди від потерпілого на його підтримання.

Особливо цінним для тематики правозахисної комунікації потерпілого є дослідження кримінального процесуального механізму забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні Д. Ю. Кавуна⁴³, який у кандидатській дисертації сформулював авторське визначення поняття кримінального процесуального механізму забезпечення прав і законних інтересів потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні, а також вказав на такі випадки обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні: щодо осіб, які стали жертвою кримінального правопорушення у віці до 18 років; щодо осіб, які на момент вчинення щодо них кримінального правопорушення були визнані недієздатними або обмежено дієздатними; щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (сліпі, глухі, німі тощо) не здатні повною мірою реалізовувати свої права, а також тих, що знаходяться у похилому віці (старше 70-ти років); щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження;

⁴³ Кавун Д. Ю. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2017. 25 с.

щодо осіб, які в результаті вчиненого щодо них кримінального правопорушення стали інвалідами першої або другої групи; щодо осіб, які залучені до участі у кримінальному провадженні як правонаступники, замість померлої жертви кримінального правопорушення; щодо осіб, які не можуть самостійно залучити представника-адвоката через відсутність коштів або з інших об'єктивних причин, але заявили клопотання про залучення представника – адвоката до кримінального провадження.

М. І. Тлепова⁴⁴ у кандидатській дисертації на тему «Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування» вказує на те, що обов'язкову участь адвоката-представника потерпілого слід визнати необхідною у випадках: 1) коли потерпілим є неповнолітній, що не має законних представників; 2) коли потерпілим є особа, яка має психічні або фізичні вади, що ускладнює виконання покладених на неї процесуальних функцій; 3) коли потерпілий не володіє мовою, якою здійснюється судочинство.

О. М. Крукевич⁴⁵ пропонує передбачити у законі випадки обов'язкової участі в процесі представника з адвокатів для захисту прав та законних інтересів неповнолітнього потерпілого, досліджуючи здійснення правосуддя у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх осіб у кандидатській дисертації.

Для дослідження значення правозастосовного тлумачення окремих галузевих норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні, науковий інтерес становить монографія О. В. Капліної «Правозастосовне тлумачення норм кримінально-

⁴⁴ Тлепова М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2015. 221 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12010/1/Tlepova_2015_dus.pdf

⁴⁵ Крукевич О. М. Здійснення правосуддя у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх осіб: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. С.10.

процесуального права»⁴⁶, а також докторська дисертація на тему: «Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права»⁴⁷. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права визначається автором як інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів тлумачення, спрямована на з'ясування зумовленого сучасними потребами суспільного розвитку смислу норм з метою правильного їх застосування, а також роз'яснення засвоєного, що об'єктивується в акті тлумачення. Тлумачення має вагоме значення при заповненні прогалин кримінально-процесуального регулювання й подоланні виниклих колізій.

Окремо, вважаємо, слід наголосити на значенні правозастосовного тлумачення окремих кримінально-процесуальних норм, що регулюють право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні та вказати на переваги динамічного підходу до тлумачення кримінально-процесуальної норми. Приходимо до висновку, що необхідність такого тлумачення продиктована наявністю прогалин, колізій, оцінних понять та юридико-технічних помилок в галузевому (кримінально-процесуальному) законодавстві, наявністю проблематики ступеня правової регламентованості композиційної побудови кримінально-процесуальної норми, наявністю проблематики, пов'язаної із зверненням до лінгвістичних структурних елементів кримінально-процесуальної норми, що регулює право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні.

Міжнародному досвіду правового положення потерпілого у кримінальному провадженні присвячена монографія Г. В. Дідківської⁴⁸, у якій автор зазначає, що найважливіше право потерпілого, що передбачене чинним

⁴⁶ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.

⁴⁷ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: автореф. дис.. док. юрид наук. Х., 2009. 40 с.

⁴⁸ Дідківська Г. В. Міжнародний досвід правового положення потерпілого у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 187-188.

КПК України, - це право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. У вказаній роботі сформульовано пропозиції щодо моделі Державного Фонду допомоги потерпілим від злочинних посягань, який може бути створений як фонд цільового призначення, юридична особа, яка має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банку, певні реквізити та символіку, територіальну та внутрішню організовану структуру. Автором вбачається, що варто встановити мінімальну шкоду, заподіяння якої надаватиме потерпілому право звернутися до цього фонду, і максимальну суму, яка підлягає відшкодуванню. Причому при кожному зверненні необхідно встановлювати черги виплати у зворотній пропорції до матеріального стану потерпілого. Доцільним є розмежування двох видів випадків відшкодування шкоди: 1) якщо злочин розкрито, то сплачується одноразово 50% належної потерпілому суми, а решта – протягом наступних 2 років; підставою сплати є заява потерпілого до Фонду та вирок суду; 2) якщо злочин не розкрито, то одноразово сплата визначається теж у розмірі 50% від належної суми, але сплата іншої частини здійснюється протягом 2 років після встановлення винної особи. У разі припинення розслідування справи потерпіла особа має право заявляти цивільний позов про відшкодування державою нанесеної потерпілому шкоди. Підставою сплати у цьому разі виступатиме заява особи до Фонду, постанова про закриття справи та відповідне рішення суду.

Ю.І. Азаров, Д.П. Письменний, О.Ю. Хабло⁴⁹ зазначають, що за рахунок держави має відшкодовуватись лише майнова шкода, яка включає в себе і кошти, що були витрачені на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті – на поховання, виплати на утримання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей.

⁴⁹ Азаров Ю.І, Письменний Д. П, Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. №5. 2014. С. 52-53.

Питання теорії та методології правового захисту особи в кримінальному процесі України розроблялись у докторській дисертації Ю. О. Гурджі⁵⁰. Цінним для проблематики правозахисної комунікації потерпілого в даній роботі є обґрунтування автором положення, стосовно того, що досягнення правозахисних цілей в кримінальному судочинстві здійснюється за допомогою комплексу юридичних засобів, зокрема: засобів, які забезпечують дію судочинства, процесуальної форми в цілому в якості правозахисного механізму, соціально прийняттого способу вирішення кримінально-правового конфлікту; засобів, які забезпечують дію механізму правового захисту як однієї з основних задач кримінального судочинства; засобів, які забезпечують дію механізму захисту як однієї з основних кримінально-процесуальних функцій. Звертаючи увагу на багаторівневу природу правозахисної мети, автором підкреслюється значення паритету у процесуальній спроможності суб'єктів, що обов'язково передбачає збалансований підхід держави до надання процесуальної підтримки (професійної правової допомоги) обом сторонам.

Різним аспектам проблематики захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні присвячені численні наукові праці І. В. Гловюк, що є дотичними також і до проблематики правозахисної комунікації потерпілого. Так, цінними результатами досліджень автора стали, зокрема, зауваження та пропозиції щодо введення елементів змісту угоди про примирення в угоду про визнання винуватості⁵¹, щодо віднесення потерпілого до суб'єктів звернення з клопотанням про допит

⁵⁰ Гурджі Ю.О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2007. 40 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1480?locale-attribute=uk>

⁵¹ Гловюк І. В. Укладення угод про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція* (м. Львів, 10 листопада 2017 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 40-42.

свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні⁵², щодо права потерпілого ініціювати обрання, зміну, скасування запобіжних заходів у судовому провадженні у суді першої інстанції⁵³, щодо обмеження права потерпілого, його законного представника чи представника на апеляційне та касаційне оскарження⁵⁴, щодо неузгодженості п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК із ч. 4 ст. 26 та ч. 4 ст. 110 КПК⁵⁵.

О. О. Торбасом⁵⁶ на монографічному рівні досліджена необхідність розвідки категорії розсуду у кримінальному провадженні, а також досліджувалась думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності, відмова потерпілого від обвинувачення як підстава закриття кримінального провадження. Цінним в контексті дослідження проблематики захисту прав та законних інтересів потерпілого є пропозиція автора щодо встановлення можливості виділення кримінального провадження в окреме провадження у випадку часткової відмови прокурора від підтримання обвинувачення, якщо потерпілий погодився підтримувати обвинувачення в суді. У випадку неможливості виділення провадження в окреме провадження прокурор повинен повністю відмовитись від підтримання обвинувачення в суді. Крім того, приходимо до висновку, що у випадку підтримання потерпілим обвинувачення в суді (після відмови прокурора від підтримання обвинувачення) він (як сторона обвинувачення) також може бути

⁵² Гловюк І. В. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 274-281.

⁵³ Гловюк І. В. Потерпілий як ініціатор обрання та зміни запобіжного заходу у судовому провадженні в суді I інстанції: аспекти нормативної регламентації. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 /відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 272-274.

⁵⁴ Гловюк І. В. Потерпілий та межі оскарження судових рішень: чи потребує КПК змін? *Асоціація адвокатів України*. №2 (51). 2021 р. С. 21-22.

⁵⁵ Гловюк І. В. Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.) / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 426-429.

⁵⁶ Торбас О. О. Розсуд у кримінальному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2021. 478 с.

суб'єктом, уповноваженим здійснювати розсуд у кримінальному процесі. Так, наприклад, активний альтернативний розсуд здійснює прокурор, приймаючи рішення щодо відмови від підтримання обвинувачення, а обмежений альтернативний розсуд здійснює потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді і користується всіма правами сторони обвинувачення, у тому разі, коли повторно не з'являється в судові засідання.

Проблематика процесуального становища потерпілого під час досудового розслідування була темою кандидатської дисертації М. І. Тлепової⁵⁷. Слід вказати на цінність таких висновків автора в аспекті проблематики правозахисної комунікації потерпілого: пропозиція включити до переліку учасників кримінального провадження правонаступника потерпілого у випадку смерті останнього, якщо між смертю особи і кримінальним правопорушенням (суспільно небезпечним діянням) відсутній причинно-наслідковий зв'язок; з метою недопущення порушення права потерпілого на оскарження рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні його потерпілим доповнити КПК положенням, відповідно до якого слідчий, прокурор зобов'язані направити або вручити особі копію постанови про відмову у визнанні її потерпілим негайно після її винесення, але не пізніше 24 годин із моменту прийняття від неї заяви про кримінальне правопорушення або суспільно небезпечного діяння, а також заяви про залучення до провадження як потерпілого; пропозиція закріплення обов'язку слідчого, прокурора розпочати досудове розслідування в межах кримінального провадження у формі приватного обвинувачення в разі відсутності заяви потерпілого, який знаходиться в безпорадному стані, у випадку вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; пропозиція нової для кримінального процесу України процедури по проведенню жеребкування між близькими родичами або членами сім'ї померлого потерпілого, щодо їх участі у

⁵⁷ Тлепова М.І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2016. 23 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Tlepova/a_Tlepova.pdf

проваджені в якості потерпілих у випадках, коли між ними виник спір про право брати участь у провадженні.

Кандидатське дисертаційне дослідження В. В. Введенської⁵⁸ на тему кримінально-процесуальних гарантій реалізації права на юридичну допомогу осіб, постраждалих від злочину, цінне у розрізі тематики правозахисної комунікації потерпілого тим, що автором запропоновано ввести у теорію кримінального процесу поняття «підтримувального захисту» як форми непрофесійного представництва інтересів близьких родичів або осіб, що перебувають під опікою чи піклуванням, спрямованої на надання моральної, матеріальної та соціальної підтримки постраждалим від злочину особам в ході кримінального судочинства, а також «відстоювання прав постраждалих від злочину осіб» як діяльності суб'єктів професійного представництва щодо захисту та відновлення порушених прав осіб, що постраждали від злочину.

В. Г. Пожар⁵⁹, досліджуючи позитивні кроки та прогалини правової регламентації процесуального статусу потерпілого за КПК України 2012 року приходить до обґрунтованого висновку, з яким слід погодитися, про те, що необхідно надати слідчому, прокурору, суду право визнавати особу потерпілою у будь-якому випадку, якщо їй кримінальним правопорушенням завдано шкоду, незалежно від її згоди, роз'яснювати такій особі права й обов'язки, а її участь у провадженні поставити залежно від її волевиявлення.

Темою докторської дисертації І. А. Тітко стало нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі⁶⁰.

⁵⁸ Введенська В. В. Кримінально-процесуальні гарантії реалізації права на юридичну допомогу осіб, постраждалих від злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. К.: Нац. акад. прокуратури України. 2009. С. 3-5.

⁵⁹ Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. НУ «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 20 с.

⁶⁰ Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис.. докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2016. 460 с. URL: <http://ua.z-pdf.ru/7yuridicheskie/676507-20-na-pravah-rukopisu-titko-ivan-andriyovich-udk-34313-normativne-zabezpechennya-praktika-realizacii-privatnogo-interesu-k.php>

Становить цінність для дослідження тематики кримінально-процесуальної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення виявлення автором найбільш поширених видів негативних наслідків діяльності правоохоронних органів всупереч позиції потерпілого в провадженнях у формі приватного обвинувачення.

Також кандидатське дисертаційне дослідження С. І. Перепелиці присвячене кримінальному провадженню у формі приватного обвинувачення⁶¹. Важливим в аспекті дослідження особливостей комунікації потерпілого в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є висновки про те, що подальше здійснення провадження у формі приватного обвинувачення, яке з тих чи інших причин розпочате без заяви потерпілого, можливе лише за умови отримання слідчим або прокурором згоди потерпілого на продовження такого провадження, а у разі ненадання такої згоди, провадження підлягає закриттю.

Нами здійснено комплексне дослідження правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні України, запропоновано науково-прикладну концепцію правозахисної комунікації потерпілого, чітко виокремлено ознаки, форми та види такої комунікації⁶².

Крім того, цікавими в контексті дослідження проблематики захисту прав потерпілого та гармонізації українського законодавства з правом ЄС є праці таких німецьких дослідників та практиків, як Andreas Kranig, Andreas Steininger, Anne-Christina Brodöfel, Bertram Schmitt, Christina Lenz, Detlev Berning, Elisa Hoven, Falk Bernau, Hans-Joachim Schramm, Hans-Dieter Will, Klaus Bacher, Marcus Köhler, Michael Kilchling, Otto Luchterhandt, Petra Volke,

⁶¹ Перепелиця С.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2014. 201 с.

⁶² Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412f8e83b/content>

Thomas Trenzcek, Wolfgang Gottwald⁶³. В наступних розділах роботи їм буде приділена увага в ході розгляду та аналізу окремих актуальних питань регламентації та реалізації прав потерпілих на процесуальну комунікацію, зокрема, за законодавством Німеччини.

⁶³ Alexander N., Gottwald W., Trenzcek Th. Mediation in Germany: The Long and Winding Road (2003). Global trends in mediation. Pp. 179-212. Research Collection School of Law. URL: http://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/1900; Aufsatz von Professorin Dr. Elisa Hoven. Bekämpfung häuslicher Gewalt durch Strafrecht? URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzrp%2F2024%2Fcont%2Fzrp.2024.112.1.htm&pos=7&hlwords=on>; Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm; Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. 2852 p.; Prof. Dr. Andreas Kranig. Entschädigung von Opfern nach terroristischen Anschlägen – Wer verantwortet den Opferschutz? URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzv%2F2020%2Fcont%2Fnzv.2020.21.1.htm&pos=4&hlwords=on>; Prof. Dr. Otto Luchterhandt. To the problem of harmonization of Ukrainian legislation with the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Problems of harmonizing the legislation of Ukraine with international law: materials of the scientific-practical conference. Kyiv: Institute of Legislation Verkhovna Rada of Ukraine. 1998. P. 57-58; Prof. Dr. Schramm H.-J. Umsetzung der Bürgerrechte und deren Schutz. Ostinstitut/Wismar. Wismar. Deutschland. 2021. P. 1-10; Thomas Trenzcek, M. A., Detlev Berning, Cristina Lenz, Hans-Dieter Will [Hrsg.]. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2. Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. 79 p. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9783748909965_A39551323/preview-9783748909965_A39551323.pdf; T. Trenzcek, M. A. Täter-Opfer-Ausgleich / Konfliktvermittlung im Strafrecht; in Amthor/Goldberg et al. (Hrsg.) Wörterbuch Soziale Arbeit, 9. Aufl. 2021, p. 921-923; Trenzcek, Thomas und Arthur Hartmann (2018). Kriminalprävention durch Restorative Justice –Evidenz aus der empirischen Forschung. In: Maria Walsh, Benjamin Pniewski, Marcus Kober und Andreas Armbrorst, Hrsg. Evidenzorientierte Kriminalprävention in Deutschland: ein Leitfaden für Politik und Praxis. Wiesbaden: Springer VS, p. 859–886. URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-10865729-3869befafd.pdf>; Trenzcek, Thomas, 2019. Täter-Opfer-Ausgleich [online]. Socialnet Lexikon. Bonn: socialnet, 09.07.2019 [Zugriff am: 09.07.2024]. URL: <https://www.socialnet.de/lexikon/Taeter-Opfer-Ausgleich>; Volke P. Die neue EU Richtlinie zur Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt – ein Überblick. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzfam%2F2024%2Fcont%2Fnzfam.2024.769.1.htm&pos=1&hlwords=on#FNA5>; Wiss. Referent Dr. Michael Kilchling, Freiburg i.Br. Aktuelle Perspektiven für Täter-Opfer- Ausgleich und Wiedergutmachung im Erwachsenenstrafrecht (NSTZ 1996, 309). URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz%2F1996%2Fcont%2Fnstz.1996.309.1.htm&anchor=Y-300-Z-NSTZ-B-1996-S-310>

РОЗДІЛ II. РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛИХ НА ПРОЦЕСУАЛЬНУ КОМУНІКАЦІЮ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ)

Питання регламентації та реалізації прав потерпілих на процесуальну комунікацію в Україні пропонуємо дослідити крізь призму досвіду Німеччини в цій сфері, який є цікавим та вартим прискіпливої уваги. До речі, найперше внесення змін до чинного Кримінального процесуального кодексу Німеччини від 07.04.1987 р. (Strafprozeßordnung (StPO⁶⁴) ще у 1987 році стосувалося саме інституту потерпілого, зокрема §374 StPO щодо права потерпілої сторони на приватний позов (відповідні зміни вносилися §22 Закону про захист напівпровідників Halbleiterschutzgesetz (HalblSchG)⁶⁵. Розробка інструментів захисту прав, свобод і законних інтересів жертв кримінальних правопорушень в Німеччині пов'язана з численними законодавчими змінами, розробками і пропозиціями з метою покращення правового статусу потерпілої сторони у кримінальному процесі, починаючи з Закону про захист потерпілих від 18.12.1986 р.⁶⁶ Досягненню цієї мети сприяли такі законодавчі ініціативи, як Закон про захист свідків від 30.04.1998 р. (Zeugenschutzgesetz (ZSchG)⁶⁷, Закон про захист від насильства від 17.12.2001 р. (Gewaltschutzgesetz (GewSchG)⁶⁸, Закон про покращення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Перший закон про потерпілих (Opferrechtsreformgesetz (OpferRRG), що

⁶⁴Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2ehtm>

⁶⁵Halbleiterschutzgesetz (HalblSchG) URL: https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGB1&jumpTo=bgb1187s2294.pdf#__bgb1__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgb1187s2294.pdf%27%5D__1730735162616

⁶⁶BeckOK StPO з RiStBV i MiStra, Graf. Strafprozeßordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fbeckokstpo_53%2Fstpo%2Fcont%2Fbeckokstpo.stpo.p395.gla.glii.htm&anchor=Y-400-W-BECKOKSTPO-G-STPO-P-395-RN-4

⁶⁷Zeugenschutzgesetz (ZSchG) URL: https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav#__bgb1__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgb1198s0820.pdf%27%5D__1730466281627

⁶⁸Gewaltschutzgesetz (GewSchG) URL: https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav#__bgb1__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgb1101s3513.pdf%27%5D__1730466440144

набув чинності 01.09.2004 р.⁶⁹ (зокрема, зміни стосувалися §§136, 214, 395, 405, 406, 406a, 406d, 406f, 406h Strafprozeßordnung (StPO) та §187 Закону про Суд (Gerichtsverfassungsgesetzes (GVG), а також Закон про посилення прав потерпілих і свідків у кримінальному провадженні (Другий Закон про реформу прав потерпілих (Gesetz zur Stärkung der Rechte von Verletzten und Zeugen im Strafverfahren (2. Opferrechtsreformgesetz⁷⁰), що набув чинності 01.10.2009 р. (зокрема, зміни стосувалися §§60, 138, 142, 201, 158, 395, 397, 397a, 406, 406g, 406h Strafprozeßordnung (StPO) та §172 Gerichtsverfassungsgesetz (GVG). Усі ці закони встановлюють надійний правовий статус потерпілої сторони з можливістю активної участі в судовому процесі та правом на компенсацію завданої кримінальним правопорушенням шкоди. Як наслідок було, зокрема, розширено коло осіб, які мають право на призначення безкоштовного захисника потерпілих, незалежно від їх економічного становища (§397a StPO), а з метою посилення прав неповнолітніх потерпілих і свідків віковий ценз було підвищено з 16 до 18 років (§172 GVG). Проте цим розвиток законодавства з метою покращення правового становища потерпілого в кримінальному процесі не завершився. Його продовжили доповнення та зміни до Керівних принципів кримінального провадження та провадження щодо штрафів (RiStBV⁷¹), чинні з 01.04.2012 р. (зокрема, §§174a (щодо інформації для потерпілого, його родичів та спадкоємців), 174b (щодо надання правничої допомоги та психосоціальної підтримки потерпілому), 222a (щодо залучення у відповідних випадках потерпілої сторони до обговорення статусу кримінального провадження) RiStBV), тобто були створені супровідні та

⁶⁹Gesetz zur Verbesserung der Rechte von Verletzten im Strafverfahren (Opferrechtsreformgesetz - OpferRRG) (G-SIG: 15019310) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-verbesserung-der-rechte-von-verletzten-im-strafverfahren-opferrechtsreformgesetz/95015>

⁷⁰Gesetz zur Stärkung der Rechte von Verletzten und Zeugen im Strafverfahren (2. Opferrechtsreformgesetz) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-rechte-von-verletzten-und-zeugen-im/18588>

⁷¹Straf- und Bußgeldverfahren-Richtlinien (RiStBV) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fristbv%2Fcont%2Fristbv.anr174a.htm&anchor=Y-100-G-RISTBV-ANR-174A>

додаткові вказівки, які посилюють в цілому правовий інститут захисту прав потерпілого, насамперед, це стосується §§406h абз. 3, 397a StPO. Сприяв цьому також Закон про посилення прав жертв сексуального насильства від 26.06.2013 р. (Gesetz zur Stärkung der Rechte von Opfern sexuellen Missbrauchs (StORMG))⁷², покликаний уникнути обтяжливих багаторазових допитів неповнолітніх, розширити можливості для призначення безкоштовної правничої допомоги потерпілим. На виконання ст. 31a Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська Конвенція⁷³) 21.12.2015 р. Бундестаг прийняв Закон про посилення прав потерпілих у кримінальному провадженні (Третій Закон про реформу прав потерпілих (Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz))⁷⁴, яким відбулося розширення інформаційних прав потерпілої сторони відповідно до §§406i, 406j, 406k, 406l StPO. Також основним нововведенням 3. Opferrechtsreformgesetz стала регламентація підтримки психосоціального супроводу відповідно до §§406g, 465 абз.2, 472 абз.1 StPO. Можливість надання потерпілому підтримки психосоціального супроводу регламентовано також окремим Законом про психосоціальний супровід у кримінальному провадженні (Über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren (PsychPBG) від 21.12.2015 р. З 01.01.2018 року Закон про запровадження електронних файлів у кримінальних справах та подальше просування електронних правових операцій (Gesetz zur Einführung der elektronischen Akte in der Justiz und zur

⁷²Gesetz zur Stärkung der Rechte von Opfern sexuellen Missbrauchs (StORMG) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-rechte-von-opfern-sexuellen-missbrauchs-stormg/35125>

⁷³Lanzarote-Konvention (LanzaroteÜ) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fintv_lzroteueb%2Fcont%2Fintv_lzroteueb.htm&anchor=Y-100-G-INTV_LZROTEUEBK

⁷⁴ Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-opferrechte-im-strafverfahren-3-opferrechtsreformgesetz/65145>

weiteren Förderung des elektronischen Rechtsverkehrs⁷⁵) дещо розширює права потерпілої сторони згідно §406e абз.3 StPO. 01.07.2021 року із Законом про подальший розвиток кримінально-процесуального кодексу та про внесення змін до інших нормативних актів (Gesetz zur Fortentwicklung der Strafprozessordnung und zur Änderung weiterer Vorschriften⁷⁶) вступає в силу §373b StPO, положеннями якого вперше визначено поняття потерпілої сторони, у зв'язку з чим внесено відповідні доповнення також до §§403, 404, 405, 406e StPO, а також до JGG і GVG.

В процесі регулювання законодавства про соціальні компенсації Закон ФРН про компенсацію жертвам насильницьких злочинів (Gesetz über die Entschädigung für Opfer von Gewalttaten (Opferentschädigungsgesetz (OEG)⁷⁷) втратив чинність 31.12.2023 р., а натомість з 01.01.2024 р. внесено зміни та доповнено Соціальний кодекс ФРН (Книга 14 «Соціальна компенсація» (Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV)⁷⁸).

Важливо, на наш погляд, що німецький законодавець окремо §§ 406i-406j StPO вказує на те, що потерпілим якомога раніше і, як правило, у письмовій формі та зрозумілою їм мовою повинна бути надана інформація про їхні права, що випливають із §§ 406d-406h StPO, і особливо про те, що вони:

- можуть повідомити про злочин чи подати заяву про порушення кримінальної справи відповідно до §158 StPO;

⁷⁵ Gesetz zur Einführung der elektronischen Akte in der Justiz und zur weiteren Förderung des elektronischen Rechtsverkehrs URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-einf%C3%BChrung-der-elektronischen-akte-in-der-justiz-und/74015>

⁷⁶ Gesetz zur Fortentwicklung der Strafprozessordnung und zur Änderung weiterer Vorschriften URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-fortentwicklung-der-strafprozessordnung-und-zur-%C3%A4nderung-weiterer-vorschriften/272971>

⁷⁷ Opferentschädigungsgesetz (OEG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Foeg%2Fcont%2Foeg.inh.htm&anchor=Y-100-G-OEG&jumpType=Jump&jumpWords=OEG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BOEG>

⁷⁸ Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch SGB XIV URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.inh.htm&anchor=Y-100-G-SGB_XIV&jumpType=Jump&jumpWords=SGB%2BXIV&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BSGB%2BXIV

- можуть пред'явити цивільний позов, що впливає зі злочину, якщо тільки він не заявлений у кримінальному процесі відповідно до § 81 JGG та § 403–406с StPO;
- можуть пред'явити цивільний позов, що впливає зі злочину, у кримінальному судочинстві відповідно до § 403–406с StPO та § 81 JGG;
- можуть на умовах §§ 395 та 396 StPO або § 80 (3) JGG приєднатися до публічного позову з додатковою скаргою і таким чином: 1) відповідно до § 397а StPO подавати заявку на призначення їм юридичної допомоги або надання юридичної допомоги у зв'язку з їх участю; 2) відстоювати право на усний та письмовий переклад у кримінальному процесі відповідно до § 397 (3) StPO та §§ 185 та 187 GVG;
- можуть клопотати про винесення наказу щодо обвинуваченого відповідно до GewSchG;
- можуть претендувати на соціальну компенсацію відповідно до SGB XIV;
- можуть пред'являти вимоги про компенсацію відповідно до федеральних чи державних адміністративних правил;
- можуть отримати підтримку та допомогу від організацій підтримки жертв, наприклад, у формі поради, шляхом надання чи організації розміщення у захисній установі або шляхом організації терапевтичних пропозицій, таких як медична чи психологічна допомога, або інші доступні пропозиції підтримки у психосоціальній галузі⁷⁹.

Вищезазначені нормативні акти, зміни та доповнення до них загалом значно укріпили процесуальний статус потерпілого у кримінальному провадженні Німеччини. Тому пропонуємо розглянути питання захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні України шляхом забезпечення його кримінально-процесуальної комунікації крізь призму галузевого законодавства Німеччини в цій сфері.

⁷⁹Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2fges%2fStPO%2fcont%2fStPO%2eINH%2ehtm>

2.1. ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ПОТЕРПІЛОМУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

Стаття 7 Загальної декларації прав людини⁸⁰ встановлює, що всі люди рівні перед законом і без будь-якої різниці мають право на рівний їх захист законом. Також у ст. 8 Декларації закріплено, що кожна людина має право на ефективне відновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих людині Конституцією чи законом. У свою чергу, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права⁸¹ зобов'язує державу забезпечити будь-якій особі ефективний правовий захист у випадку порушення їх прав та свобод.

У ч.ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України⁸² закріплено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, а у ст. 129 КУ, статтях 7, 10 КПК України⁸³ визначено рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Згідно ст. 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, а у випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Навіть в умовах воєнного стану не може бути обмежено право на професійну правничу допомогу (ст. 64 КУ). Конституційний Суд України зазначає, що «гарантування кожному права на правову допомогу в контексті частини другої статті 3, статті 59 Конституції України покладає на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги. Проте не всі галузеві закони України,

⁸⁰ Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.

⁸¹ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

⁸² Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁸³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

зокрема, процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію такого права, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу»⁸⁴.

Статтею 10 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.⁸⁵ також врегульовано надання правничої допомоги при реалізації права на справедливий суд, зокрема, відповідно до ч. 1, 2 ст. 10 Закону кожен має право на професійну правничу допомогу; у випадках, визначених законом, держава забезпечує надання професійної правничої допомоги безоплатно.

Відповідно до ст. 58 КПК України потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. Частина 1 ст. 56 КПК України чітко вказує на право потерпілого протягом кримінального провадження мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитись від його послуг. Згідно п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»⁸⁶ представництво визначається як вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні реалізації прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні. Відповідно до статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» від 02.06.2011 р.⁸⁷ окремі категорії потерпілих (фізичних осіб) мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу (окрема проблема – якість надання такої допомоги та оплата праці адвоката-представника⁸⁸). Законом України

⁸⁴Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І. В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>

⁸⁵ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

⁸⁶ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

⁸⁷Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

⁸⁸ Рада адвокатів України скаржиться на несправедливість формули оплати послуг, що застосовують регіональні центри безоплатної правничої допомоги та ініціює зміни до постанови Уряду про методику обрахунку такої оплати. URL: <https://femida.ua/news/rada->

«Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу» від 03. 05. 2022 року⁸⁹, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» від 10. 04. 2023 року⁹⁰ були внесені зміни до окремих законодавчих актів (але не до КПК України). Зазначимо, що ці зміни стосувалися, перш за все, спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги, зокрема, потерпілі від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, катування або жорстокого поводження під час воєнних дій чи збройного конфлікту, а також ветерани війни та члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань отримали право на безоплатну вторинну правничу допомогу в кримінальних провадженнях. Разом з тим, чинний КПК України не передбачає випадків обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальному провадженні. Нами досліджувалися питання обов'язкової участі представника потерпілого у кримінальному провадженні⁹¹, а тому, вважаємо, відповідні випадки слід систематизувати та регламентувати у КПК, забезпечивши тим

advokativ-ukrayiny-inicziyuye-zminy-shhodo-oplaty-poslug-ta-vidshkoduвання-vytrat-advokativ-yaki-spivpracyuyut-z-bpd/

⁸⁹ Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу: Закон України від 03. 05. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-20#Text>

⁹⁰ Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги: Закон України від 10. 04. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#Text>

⁹¹ Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 48 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d1bd84f-6612-452d-9a8d-7154556b4c29/content>

самим правозахисну комунікацію потерпілого та механізми її реалізації (комунікативні гарантії). На основі глибокого дослідження ознак, форм і видів правозахисної комунікації, нами пропонувалося, по-перше, віднести до видів такої комунікації, які слід регламентувати у кримінальному процесуальному законі, такі, як обов'язкова участь представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні у випадках, визначених КПК України; подання клопотання потерпілого про залучення його представника слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення представництва за призначенням; залучення представника потерпілого для здійснення представництва за призначенням слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом на їх розсуд, якщо обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий не залучив його; депонування показань потерпілого з метою його захисту від вторинної віктимізації; медіація у кримінальному провадженні; спеціальні конфіденційні служби підтримки потерпілих⁹². По-друге, вважаємо необхідним закріпити у кримінальному процесуальному законі такі випадки обов'язкової участі представника потерпілого, а також правонаступника потерпілого (фізичних осіб): 1) щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 2) щодо осіб, які стали жертвою кримінального правопорушення у віці до 18 років – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою; 3) щодо осіб, які на момент вчинення щодо них кримінального правопорушення або під час здійснення кримінального провадження були визнані недієздатними або обмежено дієздатними – з моменту визнання особи недієздатною або обмежено дієздатною; 4) щодо осіб, які внаслідок психічних

⁹² Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 48 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d1bd84f-6612-452d-9a8d-7154556b4c29/content>

розладів чи фізичних вад (сліпі, глухі, німі тощо), важкого фізіологічного чи психологічного стану не здатні повною мірою реалізовувати свої права – з моменту встановлення цих розладів, вад чи станів; 5) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження – з моменту встановлення цього факту; 6) у разі укладення угоди про примирення – з моменту ініціювання укладення угоди, та у разі невиконання угоди про примирення – з моменту звернення потерпілого з клопотанням про скасування вироку; 7) у разі вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання – з моменту звернення потерпілого з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання вироку; 8) у разі укладення угоди про визнання винуватості (у провадженнях, де передбачена письмова згода потерпілого) – з моменту ініціювання укладення угоди; 9) у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення або зміни державного обвинувачення – перекваліфікації на менш тяжке кримінальне правопорушення чи зменшення обсягу обвинувачення – з моменту надання потерпілим, правонаступником потерпілого згоди підтримувати обвинувачення в суді чи підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі; 10) у разі визнання судом недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується, під час судового розгляду – з моменту ініціювання такої процедури у судовому засіданні; 11) щодо осіб, які потерпіли від торгівлі людьми, кримінального правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування – з моменту набуття статусу потерпілого, правонаступника потерпілого; 12) щодо осіб, які мають статус ветеранів війни та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) захисників і захисниць України – з моменту набуття цього статусу чи встановлення факту смерті (загибелі); 13) щодо осіб, які потерпіли від воєнних та інших міжнародних злочинів – з моменту набуття

статусу потерпілого. Щодо вищенаведеного в межах концепції правозахисної комунікації потерпілого в кримінальному провадженні, з метою реалізації відповідних пропозицій автором направлявся до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доступу до безоплатної правничої допомоги у кримінальному провадженні, забезпечення прав потерпілого на представництво та попередження вторинної віктимізації»⁹³. Однак поки що безуспішно – схвальний відгук щодо актуальності та обґрунтованості пропозицій залишився на папері. Тому маємо працювати далі, оскільки тимчасова відсутність політичної волі для вирішення відповідного питання не означає безперспективність його вирішення взагалі. Тим більше, коли мова йде про такий важливий інститут кримінального процесуального права, як інститут потерпілого. Тим більше, коли актуальність окремих питань продиктована здійсненням кримінального провадження в умовах воєнного стану та перспективою внесення змін до кримінального процесуального законодавства у післявоєнний час. Тим більше, коли гармонізація українського законодавства з правом ЄС є орієнтиром сьогодні для відновлення та розбудови України. Саме тому нас зацікавив, зокрема, досвід Німеччини щодо захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень, зокрема, в контексті надання професійної правничої допомоги потерпілим.

Відсутність правової допомоги може поставити потерпілого наперед у невідгідне становище та перешкодити успішному веденню ним процесу та відстоюванню своїх законних інтересів. Відповідно до §140 StPO⁹⁴ положення про необхідний захист є конкретизацією принципу верховенства права у формі вимоги справедливого судочинства. У коментарі до StPO, зокрема, зазначається, що випадок необхідного захисту існує «з міркувань рівності

⁹³ЄАС Верховної Ради України 04-27/12-2023/199171 від 12.09.2023 р. (підписувач: Іонушас С.К.)

⁹⁴Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP140%2ehtm>

сторін»⁹⁵, якщо потерпілому згідно з §§397a, 406h StPO призначено адвоката. Саме тому німецький законодавець зазначає: якщо передумови для призначення згідно §397a (1) StPO не виконано, має бути надана юридична допомога за запитом про залучення адвоката відповідно до тих самих правил, що й у цивільних правових спорах, якщо потерпілий не може повноцінно представляти власні інтереси. Голова суду, який розглядає справу, приймає рішення про призначення адвоката та надання правової допомоги (§397a (2, 3) StPO)⁹⁶. Водночас обмеження, що раніше містилося в законодавстві, означало, що схвалення правової допомоги залежить від складності фактичної або юридичної ситуації, що було скасовано 2. Opferrechtsreformgesetz. Схвалення правової допомоги тепер вимагає лише того, що співпозивач не здатний належним чином представляти свої власні інтереси або що від нього цього не можна очікувати⁹⁷.

Отож, необхідно зазначити, що згідно положень StPO за клопотанням потерпілого у випадках, передбачених законом, йому може бути призначений адвокат. Так, відповідно до §378 StPO потерпілий-приватний позивач може скористатися допомогою адвоката, який підтвердив представництво. Крім того, у разі схвалення заяви потерпілого про надання правової допомоги авансовий внесок, передбачений §379a StPO сплачувати не потрібно⁹⁸.

У випадку певних визначених законом кримінальних правопорушень, щодо яких було подано публічний позов, потерпіла сторона може подати додатковий позов відповідно до §395 (1) StPO. Разом з тим, Законом про модернізацію кримінального провадження, який набрав чинності 13.12.2019 р. (Gesetz zur Modernisierung des Strafverfahrens)⁹⁹ §397b StPO створена

⁹⁵ Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 834.

⁹⁶ Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP397A%2ehtm>

⁹⁷ Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 1855.

⁹⁸ Там само. P. 1817.

⁹⁹ Gesetz zur Modernisierung des Strafverfahrens URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-modernisierung-des-strafverfahrens/254955>

законодавчо кодифікована можливість призначення спільного захисника для кількох співпозивачів зі схожими інтересами. Так, якщо кілька співпозивачів переслідують подібні інтереси, суд може призначити спільного адвоката для надання їм допомоги. Подібні інтереси зазвичай існують, якщо співпозивачами є кілька родичів однієї особи (у разі смерті потерпілого) або є кілька співпозивачів, які постраждали від конкретних дій у розумінні §395 (1), п.2а, 4а StPO¹⁰⁰, що ґрунтуються на однакових обставинах. Разом з тим, суд має право брати до уваги додаткові відповідні критерії в окремих випадках.

Відповідно до §397 (2) StPO потерпілий, який підтримує обвинувачення (співпозивач), може користуватися послугами адвоката або доручити адвокату представляти його інтереси; адвокат має право бути присутнім на судовому засіданні; він повинен бути повідомлений про дату судового засідання, якщо він є адвокатом на вибір, або він призначений¹⁰¹.

Слід підкреслити, що §397а StPO регламентує підстави для призначення адвоката та надання державної допомоги для сплати витрат на провадження за клопотанням особи, яка підтримує обвинувачення (співпозивач), якщо відповідна особа є:

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§177 (сексуальне насильство; зґвалтування), 232-232b (торгівля людьми; примусова проституція; примусова праця), та 233а (експлуатація з позбавленням волі) StGB або через особливо тяжкий злочин згідно частини 6 §177¹⁰² StGB, а

¹⁰⁰ Тут мова йде про §§6-8, 10-12 Міжнародного кримінального кодексу (VStGB), тобто про геноцид, злочини проти людяності, військові злочини проти особи, військові злочини у вигляді використання заборонених методів ведення війни, військові злочини у вигляді застосування заборонених засобів ведення війни, військові злочини проти гуманітарних операцій

¹⁰¹ Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP397%2ehtm>

¹⁰² Особливо тяжкий злочин в даному випадку має місце, коли: «1) злочинець вчиняє або має статеві зносини з потерпілим або вчиняє подібні статеві дії щодо жертви, які особливо принижують потерпілого, особливо, якщо вони пов'язані з проникненням в тіло (зґвалтування); 2) діяння вчинене кількома особами спільно» (див.: StGB URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p177.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-177>)

також через кримінальне правопорушення згідно §184j (групові злочини) StGB;

- потерпілим внаслідок замаху на вчинення кримінального правопорушення згідно з §§ 211 (вбивство) та 212 (вбивство з необережності) StGB або за наявності прямого зв'язку між вчиненим діянням і порушенням законних інтересів потерпілої особи відповідно до чч. 6-8 , 11, 12 (геноцид, злочини проти людяності, військові злочини проти особи, військові злочини у вигляді використання заборонених методів ведення війни, військові злочини у вигляді застосування заборонених засобів ведення війни) Міжнародного кримінального кодексу (VStGB)¹⁰³, що спрямовано проти її життя, здоров'я, або якщо вона є родичем особи, убитої внаслідок відповідного протиправного діяння;

- потерпілим в результаті кримінального правопорушення згідно §§226 (тяжкі тілесні ушкодження), 226a (ушкодження жіночих статевих органів), 234-235 (викрадення, викрадення неповнолітнього), 238-239b (переслідування, позбавлення волі, вимагання, захоплення заручників), 249-250 (грабіж, у т.ч. при обтяжуючих обставинах), 252 (крадіжка), 255 (шантаж з використанням насильства) і 316a (грабіж з використанням особливих умов дорожнього руху) StGB, що призвело або може призвести до тяжких тілесних або психічних ушкоджень;

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§174-182 (сексуальне насильство над тими, хто перебуває під захистом; сексуальне насильство над ув'язненими, затриманими владою або хворими, які потребують допомоги в установах; сексуальне насильство з використанням службового становища; сексуальне насильство з використанням переваг консультування, лікування чи догляду; сексуальне насильство над дітьми; сексуальне насильство над дітьми без фізичного контакту з дитиною; підготовка до сексуального насильства над дітьми; сексуальне насильство над

¹⁰³Völkerstrafgesetzbuch (VStGB)

URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/vstgb/BJNR225410002.html>

дітьми, що призвело до смерті; поширення та зберігання інструкцій щодо сексуального насильства над дітьми; сексуальне насильство; зґвалтування; сексуальне насильство та зґвалтування, що призвели до смерті; пропаганда статевих актів з неповнолітніми; експлуатація повій; сутенерство; сексуальне насильство над молодими людьми), 184i-184k (сексуальні домагання, групові злочини), 225 (жорстоке поводження з тими, хто перебуває під захистом) StGB, і на момент вчинення діяння він не досяг 18-річного віку або не може належним чином захищати свої інтереси;

- потерпілим внаслідок кримінального правопорушення згідно з §§221 (залишення в небезпеці), 226 (тяжкі тілесні ушкодження), 226a (ушкодження жіночих статевих органів), 232-235 (експлуатація праці, нагляд за управлінням, викрадення, викрадення неповнолітнього), 237 (примусовий шлюб), 238 (абз. 2 і 3) (переслідування), 239a (вимагання), 239b (захоплення заручників), 240 (абз. 4) (примус), 249-250 (грабіж, у т.ч. при обтяжуючих обставинах), 252 (крадіжка), 255 (шантаж з використанням насильства) і 316a (грабіж з використанням особливих умов дорожнього руху) StGB і в момент надходження клопотання не досяг 18-річного віку або не може самостійно захищати свої інтереси;

- потерпілим внаслідок злочину, передбаченого Міжнародним кримінальним кодексом (VStGB) та отримав тілесні ушкодження і має право на співпереслідування відповідно до §395 (1(4a) StPO¹⁰⁴.

Важливо також те, що якщо передумови для призначення адвоката згідно з вищенаведеним абзацом 1 § 397a StPO не виконані, особа, яка підтримує обвинувачення, за клопотанням має бути звільнена від сплати процесуальних витрат, пов'язаних із залученням адвоката, на підставі положень, що діють щодо цивільних спорів, якщо вона об'єктивно чи суб'єктивно неспроможна самостійно захищати свої інтереси.

¹⁰⁴Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP397A%2ehtm>

Отже, §§397a і397b застосовуються щодо питань призначення адвоката та погодження надання правової допомоги із залученням адвоката, коли мова йде про потерпілого-співпозивача. Крім того, правова допомога потерпілому у кримінальному провадженні Німеччини також регламентована §406h StPO, відповідно до якого забезпечується допомога потерпілій стороні, яка є співпозивачем¹⁰⁵. Так, законодавець повторює, що відповідно до §395 StPO, особи, уповноважені приєднатися до співпозивача, можуть також звернутися за допомогою до адвоката або бути представленими адвокатом до подання публічного позову і без заяви про приєднання. Якщо є сумніви щодо права особи бути співобвинувачем, суд вирішує це питання після заслуховування особи та прокуратури, а рішення є остаточним. Крім того, відповідно до §406h StPO (4) на прохання особи, яка має право приєднатися як спільний позивач, у випадках, передбачених §397a (2) StPO, адвокат може бути тимчасово призначений, якщо: це необхідно з особливих причин, терміново необхідне залучення допомоги, затвердження правової допомоги видається можливим, але своєчасного рішення щодо цього очікувати не можна.

Відповідно до §406f StPO «Допомога потерпілим» потерпілі можуть користуватися послугами адвоката або доручати адвокату представляти їх (1). Також за клопотанням потерпілого при його допиті дозволяється присутність його довіреної особи, за винятком випадків, коли внаслідок цього могла б виникнути загроза для досягнення цілей розслідування; рішення про дозвіл приймає особа, яка проводить допит (2)¹⁰⁶.

¹⁰⁵Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/STPO/cont/STPO.P406H.htm>

¹⁰⁶Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP406F%2ehtm>

Відповідно до §404 (5) StPO також передбачається надання правової допомоги за заявою потерпілого-цивільного позивача згідно тих самих положень, що й у цивільно-правових спорах, одразу після подання позову¹⁰⁷.

Таким чином, підкреслимо, що Книга П'ята StPO регламентує участь потерпілої сторони в процесі та структурно включає п'ять розділів: перший розділ присвячено визначенню поняття потерпілого (§§373b), другий – потерпілому-приватному позивачу (§§374-394), третій – потерпілому-співпозивачу (§§395-402), четвертий – потерпілому-цивільному позивачу та компенсаційному провадженню (§§403-406c) і п'ятий – іншим повноваженням потерпілої сторони (§§406d-406l). В усіх положеннях відповідних розділів StPO ефективна участь потерпілої сторони в кримінальному процесі Німеччини забезпечується, зокрема, наданням правової допомоги жертві кримінального правопорушення.

¹⁰⁷Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/STPO/cont/STPO.P404.htm>

2.2. МЕДІАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОЗАХИСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ

*Медіація є комунікативним процесом
та може використовуватися як метод
комунікативного вирішення конфліктів
(T. Trenczek)¹⁰⁸*

Науковці вважають, що поняття «медіація» походить від грецького слова «medos» – нейтральний, незалежний від сторони¹⁰⁹. У кожному історичному періоді можна віднайти приклад використання медіації, У Стародавній Греції дрібні спори вирішувалися за участі дієтетів (суд посередників), який складався з трьох найрозумніших і найсправедливіших громадян. У Стародавньому Римі законодавчо було закріплено інститут посередництва, який мав назву «mediator». Саме цю назву використовують і нині, а отже, із часів римського права бере витоки медіація, яка впевнено укріплюється натеper як один із видів альтернативного вирішення спору, в основі якого лежить необхідність мирного й компромісного розв'язання конфлікту. З кінця ХХ століття медіація активно використовується та набуває поширеного застосування у всьому світі¹¹⁰.

Nils Christie стверджував, що конфлікт належить тому, хто у ньому бере участь, а не державі¹¹¹. Теорія відновного правосуддя загалом констатує, що злочин здійснюється проти жертви, а не проти держави, та ставить за мету, перш за все, привести жертву і правопорушника до діалогу з приводу відшкодування шкоди¹¹².

¹⁰⁸ T. Trenczek, M. A. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2. Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. P. 52.

¹⁰⁹ Поліщук М. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134–139. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> с 135

¹¹⁰ Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. Юридичний електронний науковий журнал. № 10/2021. С. 119-123. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/28>

¹¹¹ Christie, N. (1977). Conflicts as property. British Journal of Criminology, 17 (1), 1–15. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046783>

¹¹² Bazemore, G. (2001). Young people, trouble and crime: Restorative justice as a normative theory of informal social control and social support. Youth & Society, 33 (2), 199–266. <https://doi.org/10.1177/0044118x01033002004>; Braithwaite, J. (1989). Crime, shame and

У країнах Європейського Союзу спори, які знаходяться в судових інстанціях і передаються до медіаторів, становлять приблизно 80% і вирішуються саме завдяки медіації в досудовому порядку, що говорить про досить високий рівень ефективності самої медіації. Нині Україна крокує тим шляхом, який вже пройшли європейські країни свого часу, тому доцільно аналізувати й переймати їхній досвід становлення медіації. Професійні судді України впевнено заявляють про необхідність проведення медіаційних процедур, їх значення в запобіганні і вирішенні конфліктів, зменшенні навантаження на судову систему, зниження конфліктності загалом у суспільстві¹¹³. Суддя Верховного Суду штату Флорида Геральд Коган так підкреслював необхідність досудового вирішення справ щодо нетяжких правопорушень: «Час покінчити з шкідливою та затратною практикою, що перетворила наші суди по місдімінорам в бездумні обвинувальні машини»¹¹⁴.

Зауважимо: місдімінор (*misdemeanor*) – кримінально каране діяння невеликої тяжкості у США, або власне кримінальний проступок. «Останнім часом все сильніше виявляє себе інша тенденція: на медіацію направляють матеріали про більш тяжкі злочини, при цьому вищевказані норми поширюються як на неповнолітніх, так і на дорослих злочинців. Загалом у США діє спеціальна концепція для судів, яка отримала назву «суд з багатьма дверима». Відповідно до цієї концепції суд США розглядається як установа, яка надає можливість вирішення спорів шляхом відкривання різних «дверей». Особа, яка звертається до суду, спочатку викладає всі обставини консультанту

reintegration. Cambridge University Press; Umbreit, M. S. (1994). Crime victims confront their offenders: The impact of a Minneapolis mediation program. *Research on Social Work Practice*, 4 (4), 436–447. <https://doi.org/10.1177/104973159400400402>; Zehr, H. (1990). *Changing lenses*. Herald Press; Latimer, J., Dowden, C., Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 85 (2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>

¹¹³ Роль медіації, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у Верховному Суді URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1512260/>

¹¹⁴ Roberts, J. (2011). Why misdemeanors matter: Defining effective advocacy in the lower criminal courts. *USDavis Law Review*, 45, 277-372. https://digitalcommons.wcl.american.edu/facsch_lawrev/289/

суду, який проводить ґрунтовний аналіз справи та рекомендує найбільш слушний варіант вирішення спору («наступні двері»). Після запровадження вищезгаданої концепції в судах альтернативний підхід вирішення спорів кримінально-правового характеру набув широкого розголосу. На сьогодні такий підхід вирішення спорів запроваджений в більшості європейських країн»¹¹⁵.

Про застосування механізмів посередництва, як сприяння досягненню взаємопогодженого рішення на основі всеохоплюючих та прискорених процедур за допомогою посередника, зокрема, йдеться в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка ратифікована із заявою Законом України № 1678-VII від 19.09.2014 року. 02.06.2016 року до Конституції України внесена норма, яка встановлює, що Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору, одним із яких є медіація. 07.08.2019 року Україна підписала Конвенцію ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації, яка сприяла становленню інституту медіації в праві та законодавстві України.

В умовах дії на всій території України воєнного стану вченими доводиться ефективність проведення медіації як окремої позасудової процедури чи процедури, яка органічно «вплетена» в цивільний, господарський, адміністративний та кримінальний процеси. Зокрема, вказується на те, що здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану ускладнене рядом системних проблем, частина з яких посилилась, а інша виникла безпосередньо внаслідок збройної агресії. Медіація як неюрисдикційний метод вирішення спорів позбавлений цих проблем та дозволяє сторонам обирати найефективніший і прийнятний для них варіант

¹¹⁵ Симоненко З.В. Угода про примирення сторін в кримінальному провадженні як елемент відновного правосуддя. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 7. С. 220–223.

вирішення спору. Медіацію потрібно розглядати як допоміжний інститут правової системи, що покликаний утверджувати верховенство права та служити справедливості¹¹⁶. Разом з тим, саме в кримінальному провадженні залишається коло невизначених та нерегульованих питань, зумовлених, перш за все, тим, що медіація у кримінальному процесі має свої процедурні особливості. Без напрацювання відповідних механізмів її успішної реалізації окремі положення Закону України «Про медіацію» будуть залишатися «мертвими» для кримінально-процесуального інституту медіації.

Правове регулювання медіації в європейських країнах можна умовно поділити на три групи: ринково-договірні, саморегулюючі й законодавчорегулюючі. У першій групі медіація проводиться без втручання держави. Роль медіатора полягає в допомозі сторонам дійти згоди. Допомога його базується на умовах угоди, яка має статус цивільно-правової. У другій групі медіатори самостійно групуються в об'єднання чи входять в організації медіаторів і здійснюють урегулювання конфліктів між сторонами. Щодо механізмів третьої групи, то відносини медіаційного процесу закріплені в нормативноправових актах загальних і спеціальних і в загальному галузевому законодавстві (окремі розділи або ж норми про медіацію – у процесуальних кодексах)¹¹⁷. Дослідження вказують на те, що медіація як різновид відновного правосуддя асоціюється з задоволенням вимог сторін¹¹⁸, сильнішим правом голосу її учасників, зменшенням заявлених цивільних позовів у

¹¹⁶ Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Випуск 3. С. 130-134.

¹¹⁷ Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–245. Український Центр Медіації. URL: http://ukrmediation.com.ua/files/Pravo_Ukrainy_11-12_2011_page_225-245.pdf

¹¹⁸ Alberts, J. K., Heisterkamp, B. L., McPhee, R. M. (2005). Disputant perceptions of and satisfaction with a community mediation program. *The International Journal of Conflict Management*, 16 (3), 218–244. <https://doi.org/10.1108/eb022930>

кримінальному провадженні¹¹⁹, формуванням взаєморозуміння¹²⁰, зменшенням градусу ворожості¹²¹, покращенням батьківських та сусідських відносин¹²², підвищенням рівня здібностей і навиків медіаторів та учасників медіації¹²³, зниженням індивідуального кримінального рецидивізму¹²⁴, зниженням рівня насилля із застосуванням зброї¹²⁵, вирішенням конфліктів¹²⁶.

¹¹⁹ Charkoudian, L., Walter, J. L., Eisenberg, D. T. (2017). What works in custody mediation? Effectiveness of various mediator behaviors. *Family Court Review*, 56 (4), 544–571. <https://doi.org/10.1111/fcre.12375>; Maryland Judiciary Court Operations. (2015). What works in child access mediation: Effectiveness of various mediation strategies on immediate and long-term outcomes. Maryland Judiciary Administrative Office of the Courts. <https://mdcourts.gov/sites/default/files/import/courtoperations/pdfs/familyfullreport.pdf>

¹²⁰ Kaufer, L., Noll, D. E., Mayer, J. (2015). Prisoner-facilitated mediation: Bringing peace to prisons and communities. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 16, 187–219; Ohmer, M. L., Warner, B. D., Beck, E. (2010). Preventing violence in low income communities: Facilitating residents' ability to intervene in neighborhood problems. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 37 (2), 161–181. <https://doi.org/10.1080/10705422.2012.700278>

¹²¹ Shuval, K., Pillsbury, C. A., Cavanaugh, B., McGruder, L., McKinney, C. M., Massey, Z., Groce, N. E. (2010). Evaluating the impact of conflict resolution on urban children's violence-related attitudes and behaviors in New Haven, Connecticut, through a community-academic partnership. *Health Education Research*, 25 (5), 757–768.

¹²² Charkoudian, L., Walter, J. L., Eisenberg, D. T. (2017). What works in custody mediation? Effectiveness of various mediator behaviors. *Family Court Review*, 56 (4), 544–571. <https://doi.org/10.1111/fcre.12375>; Maryland Judiciary Court Operations. (2015). What works in child access mediation: Effectiveness of various mediation strategies on immediate and long-term outcomes. Maryland Judiciary Administrative Office of the Courts. <https://mdcourts.gov/sites/default/files/import/courtoperations/pdfs/familyfullreport.pdf>; Emery, R., Laumann-Billings, L., Waldron, M., Sbarra, D., Dillon, P. (2001). Child custody mediation and litigation: Custody, contact, and co-parenting 12 years after initial dispute resolution. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69 (2), 323–332. <https://doi.org/10.1037/0022-006x.69.2.323>; Ohmer, M. L. (2016). Strategies for Preventing Youth Violence: Facilitating Collective Efficacy Among Youth and Adults. *Journal of the Society for Social Work and Research*, 7 (4), 681–705. <https://doi.org/10.1086/689407>

¹²³ Pincok, H. (2013). Does mediation make us better? Exploring the capacity-building potential of community mediation. *Conflict Resolution Quarterly*, 31 (1), 3–30. <https://doi.org/10.1002/crq.21077>

¹²⁴ Harmon-Darrow, C. (2020). Conflict resolution interventions and tertiary violence prevention among urban nonintimate adults: A review of the literature. *Trauma, Violence and Abuse*. <https://doi.org/10.1177/1524838020918672>; Jonas-van Dijk, J., Zebel, S., Claessen, J., Nelen, H. (2020). Victim-offender mediation and reduced reoffending: Gauging the self-selection bias. *Crime & Delinquency*, 66 (6–7), 949–972. <https://doi.org/10.1177/0011128719854348>

¹²⁵ Harmon-Darrow, C. (2020). Conflict resolution interventions and tertiary violence prevention among urban nonintimate adults: A review of the literature. *Trauma, Violence and Abuse*. <https://doi.org/10.1177/1524838020918672>

¹²⁶ Abramson, L., Moore, D. (2001). Transforming conflict in the inner city: Community conferencing in Baltimore. *Contemporary Justice Review*, 4 (3–4), 321–340. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195394641.003.0007>

Дослідження проблем медіації між жертвою і правопорушником показують високий рівень задоволення інтересів як жертв, так і правопорушників, високий рівень визнання процесу медіації в якості справедливого, а також більш високий рівень компенсації шкоди¹²⁷.

Серед країн романо-германської правової системи виникнення медіації на професійному рівні, в першу чергу, пов'язано із Німеччиною, де медіація давно та успішно практикується. Як зазначає німецький дослідник Т. Trenczek, медіація – це міждисциплінарна, навіть трансдисциплінарна концепція, в якій різні дисципліни та професії не тільки доповнюють один одного, але й переплітаються між собою. В німецькомовних країнах можна говорити про трансдисциплінарну базову модель медіації, гнучку процесуальну модель, що характеризується великим різноманіттям, а її легітимізація можлива в тому випадку, якщо основні характеристики описані як обов'язкові та особливі в стандартах, доступних для користувача¹²⁸.

Цікавим є дослідження досвіду впровадження та правового регулювання медіації у Німеччині ще й тому, що ця країна, пройшовши шлях, на якому зараз перебуває Україна, давно і успішно практикувала медіацію, незважаючи на відсутність спеціалізованого закону про медіацію¹²⁹. Подібні поодинокі

¹²⁷ Evje, A., Cushman C. R. (2000). A Summary of the evaluations of six California victim-offender reconciliation programs. The Judicial Council of California. <https://www.courts.ca.gov/documents/vorp.pdf>; Latimer, J., Dowden, C., Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. The Prison Journal, 85 (2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>; Umbreit, M. S., Coates, R. B. (1992). Victim offender mediation: An analysis of programs in four states of the U.S. Citizens Council Mediation Services, Minnesota Citizens Council on Crime and Justice. <https://www.oip.gov/pdffiles1/Digitization/140263NCJRS.pdf>; Umbreit, M. S., Coates, R. B., Vos, B. (2001). Juvenile victim offender mediation in six Oregon counties. Center for Restorative Justice and Peacemaking, University of Minnesota. http://rjp.dl.umn.edu/sites/rip.dl.umn.edu/files/media/juvenile_vom_oregon.pdf

¹²⁸ T. Trenczek, M. A. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2. Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. P. 45-46.

¹²⁹ Започаткування та розвиток медіації в Німеччині було ініційовано соціологами, кримінологами та окремими суддями й соціальними працівниками. Довгий час німецькі медіатори працювали без профільного закону, орієнтуючись на норми галузевого законодавства, які надавали можливість сприяти примиренню сторін чи укладенню угоди між сторонами спору. У липні 2012 року набрав чинності Закон Німеччини «Про підтримку медіації та інших процедур позасудового врегулювання конфліктів», прийнятий на

приклади знаходимо й у судовій практиці України, що мала місце до прийняття Закону України «Про медіацію» 2021 року. Наприклад, «у травні 2019 року приблизно об 11 годині ОСОБА_1, не маючи посвідчення водія на право керування транспортними засобами, керуючи автомобілем марки ВАЗ-211040, рухалася автодорогою, де в цей час у кюветі праворуч за напрямом руху автомобіля, навпроти території АЗС К-2, косила траву ОСОБА_2. Після проїзду незначного заокруглення проїзної частини в лівий бік водій проявив неухважність, не обрав безпечної швидкості руху не впорався з керуванням транспортного засобу, допустив його занос та з`їхав у кювет, де вчинив наїзд на ОСОБА_2. Від проведення медіації сторони відмовилися, але під час проведення зустрічей з потерпілою стороною адвокат застосував навички медіатора, визначившись з реальними потребами та інтересами потерпілого, у результаті чого сторонами було досягнуто згоди про повне відшкодування завданої шкоди. Відповідну заяву потерпіла особа подала до суду та просила застосувати покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Вироком Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 13 березня 2020 року особу було визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого частиною 2 статті 286 КК, та призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком чотири роки шість місяців, а на підставі статті 75 КК звільнено від відбування призначеного судом покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням з іспитовим строком три роки»¹³⁰. Переваги медіації як різновиду відновного правосуддя в Україні виявляються у зміні поведінки правопорушника та профілактиці повторних злочинів; зціленні жертв злочину; високому рівню задоволення учасників процесу результатами медіації, про що, зокрема, свідчить високий рівень виконання угод, досягнутих сторонами в процесі медіації. Так, за результатами дослідження «Відновне

виконання Директиви Європейського парламенту від 21.05.2008 р. №200852/ЄС. В якості рекомендаційного акту німецькі медіатори користуються Європейським кодексом поведінки медіаторів.

¹³⁰Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 13 березня 2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88180806>

правосуддя в Україні: підсумки та перспективи» 2/3 справ, у яких застосовувалася медіація, закінчувалися примиренням сторін, 90% справ завершувалися досягненням угоди про відшкодування збитків, 95% угод було дотримано протягом першого року після проведення медіації, а 85% правопорушників і потерпілих були повністю задоволені результатом¹³¹.

Стаття 7 «Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочину і зловживання владою», прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року, передбачає, що в тих випадках, коли це необхідно, слід використовувати і неофіційні механізми врегулювання суперечок, включаючи посередництво, арбітраж і суди звичайного права або місцеву практику, для того, щоб сприяти примиренню і для надання відшкодування жертвам¹³². Згідно з Керівними принципами №13 для уможливлення участі потерпілих і правопорушників у медіації державам належить вжити всіх необхідних заходів із забезпечення захисту їхніх прав та повної поінформованості щодо таких прав. Медіація вимагає вільної та свідомої згоди як потерпілих, так і правопорушників, і ніколи не має застосовуватися в разі існування ризику того, що медіація поставить одну зі сторін у не вигідне становище. Треба належним чином враховувати не лише потенційні переваги, а й потенційні ризики медіації для обох сторін, зокрема для потерпілого. Відтак, слід докладати особливих зусиль для забезпечення чіткості, повноти та своєчасності інформації про медіацію між потерпілим і кривдником. Така інформація має включати: відомості про процес медіації як такий, про права і обов'язки учасників медіації та про її правові наслідки. У випадках, коли потерпілі опиняються в особливо уразливому становищі, їх також належить

¹³¹ Адвокат та медіація: посібник. Упор. М. Саєнко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Х.: Фактор-Медіа. 2022. с. 104.

¹³² Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою ООН; Декларація, Міжнародний документ від 29 листопада 1985 року URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_114.

інформувати про можливість проведення медіації за відсутності безпосереднього контакту жертви з кривдником¹³³.

Про застосування механізмів посередництва, як сприяння досягненню взаємопогодженого рішення на основі всеохоплюючих та прискорених процедур за допомогою посередника, зокрема, йдеться в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка ратифікована із заявою Законом України № 1678-VII від 19.09.2014 року (глава 15, ст. 327)¹³⁴. 02.06.2016 року до Конституції України внесена норма, яка встановлює, що Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору (ст. 124), одним із яких є медіація¹³⁵. У «Державному стандарті соціальної послуги посередництва (медіації)», що затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 17.08.2016 р. № 892 (втратив чинність) регламентувалося, що згода про застосування посередництва (медіації) – це письмова згода (заява) сторін про проведення переговорів з метою врегулювання конфлікту/спору за участю посередника/медіатора; та зазначалось, що соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства у сім'ї, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми¹³⁶. Відповідно до «Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації)», що затверджений наказом Міністерства соціальної політики України 03.06.2024 р. № 269-Н,

¹³³ Керівні принципи №13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних правах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р., статті 31-33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07223>

¹³⁴ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 19.09.2014 р. № 1678-VII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>

¹³⁵ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

¹³⁶ Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)», затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. № 892 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>

отримувач соціальної послуги – особа / сім'я, яка належить до вразливих груп населення та/або перебуває у складних життєвих обставинах і потребує допомоги у встановленні контактів з іншими суб'єктами правовідносин для невідкладного врегулювання питань, що стосуються життєдіяльності особи / сім'ї, або вжиття заходів для її примирення з іншою стороною правовідносин, за винятком випадків: наявного конфлікту/спору між потерпілою особою та особою, яка вчинила злочин / кримінальний проступок або підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину / кримінального проступку - щодо цього злочину / кримінального проступку; торгівлі людьми; жорстокого поводження з дітьми; домашнього насильства, насильства за ознакою статі, якщо упродовж року до дати звернення за наданням соціальної послуги щодо однієї із сторін наявного конфлікту/спору було застосовано / застосовується обмежувальний або терміновий заборонний припис, направлено для проходження програми для кривдника або проходить таку програму, взято на профілактичний облік в поліції у зв'язку з вчиненням домашнього насильства¹³⁷. У 2017 році громадською організацією «Національна асоціація медіаторів України» було розроблено «Кодекс етики медіатора»¹³⁸. До речі, зауважимо, що положення Кодексу етики медіатора, який був розроблений на основі Європейського Кодексу (European Code of Conduct for Mediators) щодо обмежень діяльності медіатора у разі наявності обставин, які можуть вплинути на його незалежність, нейтральність, конфлікт інтересів (особисті або ділові відносини з однією зі сторін, співпраця медіатора з однією зі сторін медіації у будь-якій іншій сфері, окрім медіації, фінансовий чи інший інтерес, прямий чи непрямий, стосовно результату медіації), дуже близькі за змістом положенням Закону «Про медіацію» Німеччини 2012 р. 07.08.2019 року Україна підписала Конвенцію ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за

¹³⁷ Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)», затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 03.06.2024 р. № 269-Н URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-24#Text>

¹³⁸ Кодекс етики медіатора URL: <https://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyny-pyeeakhsua/>

результатами медіації, яка сприяла становленню інституту медіації в праві та законодавстві України¹³⁹. Позитивним моментом є те, що міжнародна підтримка розвинених європейських країн щодо застосування сфери медіації в Україні постійно розширюється, про що свідчить постійна підтримка, зокрема організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Федеральним міністерством зовнішніх справ Німеччини та іншими організаціями-донорами.

Класифікація видів медіації чи типологізація медіації є актуальним дослідницьким питанням, тому слід зазначити, що в літературі вказується на сімейну і шкільну медіацію, енвайроментальну (у сфері екологічного права) та корпоративну медіацію, інтеркультурну медіацію (пов'язану з соціальною інтеграцією мігрантів¹⁴⁰) і медіацію трудових конфліктів. Нас цікавить медіація між жертвою та кривдником (Täter Opfer Ausgleich (TOA)/Victim-Offender Mediation (VOM)), яка була першою формою медіації, що розвинулась і знайшла визнання як у теорії, так і в практиці Німеччини. Перші пілотні програми було розпочато в кримінальних справах щодо неповнолітніх. У 1983-84 роках у Німеччині організацією з надання допомоги умовно засудженим було створено робочу групу під назвою «Примирення жертви і злочинця». У 1988 році процедура примирення жертви і кривдника знайшла відображення в рекомендаціях спеціальних комісій федерації і федеральних земель, викликала помітний інтерес до неї парламентаріїв¹⁴¹. Станом на 2003 рік діяло близько 400 програм медіації між жертвою і кривдником по всій

¹³⁹ Конвенція ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf

¹⁴⁰ В останні роки у Німеччині працюють програми соціальної інтеграції мігрантів (див. *Research report on intercultural mediation for immigrants in Europe intellectual output №1*). URL: http://www.mediation-time.eu/images/TIME_O1_Research_Report_v.2016.pdf.)

¹⁴¹ Барабаш Т. А. Теоретико-правова типологія медіації в Німеччині. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. 2018. Вип. 28. С.12-15. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v28/5.pdf>

країні, а близько третини з них працювали з молоддю рівно як з дорослими, щорічно опрацьовуючи 25 тисяч справ¹⁴².

Підкреслимо: влучно зауважує Т. Trenczek, що «ТОА і медіація в кримінальних конфліктах не є зовсім одним і тим же відповідно до використання термінів у правових нормах. Згідно з терміном ТОА стандарти кримінального права, зокрема Кримінальний кодекс (StGB), Кримінально-процесуальний кодекс (StPO) і Закон про суди для неповнолітніх (JGG), регулюють оцінку або визнання мирової угоди чи відшкодування, яке не обов'язково досягається шляхом медіації в рамках процесуального рішення чи винесення вироку. Закон про медіацію, який набув чинності в 2012 році, не містить жодних положень для цього рішення, а стосується лише процесуального дизайну та технічних стандартів медіації в розумінні розділу 1 MediationsG. ТОА може використовуватися лише для опису кримінального рішення, тобто правового наслідку або критерію вироку, тоді як медіація уособлює сам процес вирішення конфлікту. Таким чином, сфера ТОА, відновного правосуддя та медіації в кримінальних конфліктах характеризується подвійною правовою базою: у той час як органи прокуратури та суди ухвалюють свої рішення відповідно до положень StGB, StPO, JGG, органи медіації та компенсації також повинні дотримуватися Закону про медіацію, оскільки вони є посередниками між постраждалими сторонами на користь мирного врегулювання конфлікту, не приймаючи самотійно жодних остаточних процесуальних рішень по суті»¹⁴³.

Класифікуючи медіацію, українські вчені виділяють приватну (зовнішню) медіацію (є самотійним альтернативним способом урегулювання правових спорів та розглядається як окремий вид професійної діяльності) та інтегровану медіацію («вбудована» в діяльність компетентних органів як

¹⁴² Alexander N., Gottwald W., Trenczek Th. Mediation in Germany: The Long and Winding Road (2003). Global trends in mediation. Pp. 179-212. Research Collection School of Law. URL: http://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/1900

¹⁴³ Trenczek, Thomas, 2019. *Täter-Opfer-Ausgleich* [online]. *Socialnet Lexikon*. Bonn: socialnet, 09.07.2019 [Zugriff am: 09.07.2024]. <https://www.socialnet.de/lexikon/Taeter-Opfer-Ausgleich>

самостійна процедура чи як технологія врегулювання конфлікту, зокрема, медіація у судовій чи нотаріальній сферах, медіація в межах діяльності інших органів; наприклад, медіація інкорпорована в судовий процес як самостійна процедура, що здійснюється спеціально уповноваженими особами і може бути застосована на будь-якому етапі судового провадження). Залежно від способу взаємодії процедури медіації із судовим провадженням виокремлюють позасудову медіацію (приватну медіацію в спорі, що не переданий на розгляд суду, яка є самостійним способом альтернативного вирішення спорів, існує паралельно із судовим провадженням та проводиться незалежними приватними медіаторами) та присудову медіацію (проводиться ніби при суді, є інтегрованою в судове провадження, використовується для вирішення спорів, що, як правило, уже стали предметом судового розгляду, за згодою сторін або за призначенням чи рекомендацією судді). Залежно від стадії судового провадження, на якій проводиться ця процедура, виокремлюють досудову медіацію (проводиться до звернення до суду та може бути обов'язковим досудовим порядком урегулювання спору, невикористання якого унеможлиблює порушення провадження в суді), медіацію в суді першої інстанції (може проводитися під час підготовчого провадження або розгляду справи по суті до ухвалення рішення суду), медіацію в судах вищих інстанцій при перегляді судового рішення в апеляційній чи касаційній інстанції, медіацію у виконавчому провадженні, або постсудову медіацію (проводиться під час добровільного або примусового виконання судового рішення). За ступенем обов'язковості медіації виділяють добровільну (необов'язкову) та обов'язкову медіацію¹⁴⁴. Медіація в судах може бути впроваджена у десятках різних форматів: від права сторін на призупинення судових процедур для проведення медіації до обов'язкового досудового порядку вирішення спорів шляхом медіації, коли всі справи певного типу мають пройти

¹⁴⁴ Переговори і медіація у кримінальному провадженні: навч. посібник / [І. В. Гловюк, А. В. Лапкін, М. Р. Мазур, В. Т. Нор, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Т. А. Цувіна]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Василя Нора, канд. юрид. наук, доц. Марти Мазур. Електрон. вид. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 328 с.

процедуру медіації перед їх розглядом у суді. До добровільних моделей судової медіації належать будь-які моделі, що потребують згоди обох сторін. Навпаки, обов'язкові моделі передбачають спробу застосування медіації сторонами незалежно від їхнього бажання (але не обов'язок дійти остаточного вирішення спору)¹⁴⁵.

Відповідно до пояснювальної записки до законопроекту про сприяння медіації та іншим процедурам позасудового вирішення конфліктів¹⁴⁶ медіація в Німеччині може здійснюватися незалежно від судового провадження (позасудова медіація), під час судового провадження поза судом (судова медіація) або під час судового провадження суддею, який не уповноважений приймати рішення (внутрішньосудова медіація). Одним із ключових моментів обговорення під час законотворчого процесу була важливість і роль внутрішньосудової медіації. Під час публічних слухань Закону про медіацію прихильники регулярно зазначали, що внутрішньосудова медіація призвела до значної економії та високого рівня задоволеності сторін конфлікту. На останньому етапі законодавчого процесу закон також був суттєво змінений у відповідь на спроби експертів «...справжньо сприяти позасудовій медіації...» щодо внутрішньосудової медіації, оскільки стаття 9 Закону про медіацію дозволяє її продовжувати лише протягом одного року після набуття законом чинності, і її слід замінити переходом на примирну модель. Після цього підготовленим суддям-медіаторам слід надати можливість використовувати та розвивати навички посередництва, які вони набули до цього часу¹⁴⁷. Метою проекту було визначено міцніше закріпити позасудове вирішення конфліктів і, зокрема, медіацію, у свідомості населення та професійних груп, які працюють у сфері відправлення правосуддя. З метою

¹⁴⁵ Інтеграція медіації в судову систему України: проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

¹⁴⁶ Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung. Deutscher Bundestag – 17. Wahlperiode Drucksache 17/5335 <https://dserver.bundestag.de/btd/17/053/1705335.pdf>

¹⁴⁷ BT-Drs 17/8058 https://dejure.org/Drucksachen/Bundestag/BT-Drs._17/8058

стійкого покращення культури спорів у Німеччині проект особливо посилює позасудову медіацію. На противагу цьому, нинішній проект не містить жодних норм щодо примирення кривдника та потерпілого, оскільки це особлива справа, яка вже врегульована законом, незважаючи на її близькість до медіації¹⁴⁸.

Справді, КПК Німеччини (StPO), зокрема, §§153a, 155a, 155b, 380 регулюють питання, пов'язані з примиренням підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого. Так, відповідно до §153a (1) StPO передбачена можливість утримання від переслідування відповідно до зазначених законом умов та інструкцій. Так, за згодою суду та обвинуваченого прокуратура може тимчасово утриматися від подання публічної скарги у разі правопорушення та водночас видати умови та вказівки обвинуваченому, якщо вони відповідають суспільним інтересам у справі для усунення кримінального переслідування. Серед таких вказівок, зокрема, надання певних послуг щодо відшкодування шкоди, заподіяної діянням; докладення серйозних зусиль, щоб досягти мирової угоди з потерпілою стороною (врегулювання між правопорушником і жертвою) і, таким чином, повністю або в значній частині «загладити» злочин або прагнути до відшкодування. Для виконання умов і вказівок прокуратура встановлює для обвинуваченого строк (максимум до 1 року залежно від вчиненого діяння). Прокуратура може згодом скасувати умови та вказівки та продовжити термін один раз на три місяці. Якщо позов уже подано, суд наділений повноваженнями за згодою прокуратури та обвинуваченого тимчасово зупинити провадження та одночасно надати обвинуваченому умови та вказівки, передбачені законом¹⁴⁹. Тобто відповідно до §153a прокурор за згодою суду та обвинуваченого має право відмовитися від публічного

¹⁴⁸ Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung. Deutscher Bundestag – 17. Wahlperiode Drucksache 17/5335 <https://dserver.bundestag.de/btd/17/053/1705335.pdf>

¹⁴⁹ Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/STPO/cont/STPO.P153A.htm>

обвинувачення у справах про кримінальні проступки за умови відшкодування заподіяної шкоди та проведення медіації.

Відповідно до §155a (1, 2) StPO, що має назву «Компенсація правопорушнику та потерпілому» прокуратура і суд повинні вивчати можливості досягнення компромісу між обвинуваченим і потерпілою стороною на кожній стадії провадження, а у відповідних випадках вони повинні працювати над цим¹⁵⁰. Коментар до §155a вказує, що цей параграф є базовою нормою для ТОА, хоча в ньому йдеться не про злочинця, а про обвинуваченого¹⁵¹. Перш за все, медіація між обвинуваченим і жертвою розглядалася як можливість розрядити кримінальне право, вирішити проблеми пенітенціарної системи та краще реалізувати інтереси жертв. І широке просування ідей ТОА зробило це можливим. За погодженням з відповідальними судовими органами було розпочато компенсаційне провадження за відповідні правопорушення від легкого до середнього складу злочинів, якщо були особисті жертви і підозрювані зізналися або іншим чином здавалися «придатними» до ТОА. Процесуальних норм для цього не було. Медіатор отримав завдання ініціювати примирення між кривдником і жертвою, яке було здійснено з використанням перевірених методів соціальної роботи з психологічними навичками. Мета полягала в тому, щоб об'єднати жертв і ймовірних злочинців, щоб вони могли дійти згоди щодо злочину та його наслідків, а також домовитися про компенсацію та подальше

¹⁵⁰ Straßprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.p155a.htm&anchor=Y-100-G-STPO-P-155A&jumpType=Jump&jumpWords=155a%2BStPO%2B&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B155a%2BStPO>

¹⁵¹ Термін ТОА викликає суперечки з кількох причин. Особливо щодо презумпції невинуватості (ст. 6, п. 2 ЄКПЛ), слід принаймні не використовувати термін «винний» (див.: Trenczek, Thomas und Arthur Hartmann (2018). *Kriminalprävention durch Restorative Justice – Evidenz aus der empirischen Forschung*. In: Maria Walsh, Benjamin Pniewski, Marcus Kober und Andreas Armbrorst, Hrsg. *Evidenzorientierte Kriminalprävention in Deutschland: ein Leitfaden für Politik und Praxis*. Wiesbaden: Springer VS, S. 859–886. ISBN 978-3-658-20505-8).

відшкодування. Часто це була довготривала робота, яка тривала два-три місяці¹⁵².

Регулювання конфлікту має здійснюватися відкрито як комунікативний процес вирішення шляхом переговорів поза категоріями кримінального права, залишивши тільки його соціальний вимір. Кримінальне право було б лише «останньою інстанцією» для невирішених питань¹⁵³. Обвинуваченому слід зрозуміти страждання жертви та визнати провину. Таким чином можна прийти до порівняння і, можливо, до примирення. Крім простого врегулювання збитків, це дає вам можливість зменшити психологічний стрес жертви та відновити її довіру до правової системи¹⁵⁴. Якщо жертва не погоджується на компенсацію на добровільній основі, одностороннього прагнення до відшкодування без спроби залучення жертви недостатньо. Вищий регіональний суд Кельна сумнівається, що окрім вибачень, які прийняла жертва, та обов'язку виплатити компенсацію за біль і страждання, відповідач має докласти додаткових зусиль для досягнення мирової угоди між кривдником і жертвою¹⁵⁵.

Важливо зауважити, що §155a StPO містить термін «повинен» щодо прокурора та суду з приводу перевірки можливості ТОА на кожній стадії провадження. У Коментарі зазначається, що у «відповідних» випадках прокурор і суд повинні працювати над цим, а якщо всі умови виконуються,

¹⁵²Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung 9. Auflage 2023/ Zweiter Abschnitt. Privatklage URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKoStPO_9%2FStPO%2Fcont%2FKarlsKoStPO.StPO.gl5Buch.glAbschn2.htm

¹⁵³Wiss. Referent Dr. Michael Kilchling, Freiburg i.Br. Aktuelle Perspektiven für Täter-Opfer-Ausgleich und Wiedergutmachung im Erwachsenenstrafrecht URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz%2F1996%2Fcont%2Fnstz.1996.309.1.htm&anchor=Y-300-Z-NSTZ-B-1996-S-310>

¹⁵⁴B-D Meier. Примирення правопорушника та жертви та відшкодування у загальному кримінальному праві. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fflsk%2F1996%2Fflsk.1996.240167.htm&anchor=Y-300-Z-JUS-B-1996-S-437&readableType=1>

¹⁵⁵Вищий регіональний суд Кельна, рішення від 26 серпня 2003 р. - Ss 325/03-170 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz-rr%2F2004%2Fcont%2Fnstz-rr.2004.71.2.htm&pos=3>

принцип рівності перетворює «повинен» на обов'язок. Під час «перевірки придатності», окрім суб'єктивних вимог, також необхідно враховувати загальні критерії, розроблені для ТОВА та прецедентне право щодо § 46a StGB.

Процедуру мирової угоди, яка має проводитись у закритому режимі, не слід неправильно розуміти як сприятливу можливість для рішучого, психологічно розумного способу вплинути на волю обвинуваченого чи жертви злочину. Якщо суд призначає процедуру ТОВА, то він несе відповідальність за її законне проведення, а згодом – за внесення результату до основного слухання та його подальше належне використання. Видається особливо важливим дотримання принципу рівності (ст. 3, п. 1 GG¹⁵⁶). У будь-якому випадку має бути гарантовано справедливе рішення. Важливим також у цьому контексті є принцип *nemo tenetur*, згідно з яким ніхто не повинен звинувачувати себе чи свідчити проти себе. Презумпція невинуватості, гарантована, серед іншого, ст.6 ЄКПЛ, також поширюється на кожного обвинуваченого, який не був законно засуджений, тому його не можна примушувати зізнатися чи вибачитися. Доброзичливе ставлення до жертви, необхідне для справедливого врегулювання, є можливим, якщо обвинувачений не повинен діяти неоднозначно, лише якщо він повністю або по суті визнає злочин чи принаймні шкоду, яку він завдав жертві. У цьому відношенні процедура ТОВА може мати лише роз'яснювальний ефект. ТОВА може функціонувати процедурно, а також у матеріальному праві, лише якщо вона інтегрована у галузеве законодавство та узгоджується з конституційними принципами¹⁵⁷.

¹⁵⁶Grundgesetz (GG) URL: [https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgg%2Fcont%2Fgg.inh.htm&anchor=Y-100-G-](https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgg%2Fcont%2Fgg.inh.htm&anchor=Y-100-G-GG&jumpType=Jump&jumpWords=GG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGG)

GG&jumpType=Jump&jumpWords=GG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGG
¹⁵⁷Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung. Zweiter Abschnitt. Privatklage URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKoStPO_9%2FStPO%2Fcont%2FKarlsKoStPO.StPO.gl5Buch.glAbschn2.htm

Згідно §155b (1) StPO, що регламентує здійснення примирення кривдника та жертви, з метою посередництва між злочинцем і потерпілим або відшкодування збитків прокуратура та суд можуть за власною ініціативою або на їхнє прохання передати необхідні для цього персональні дані органу, якому вони доручили здійснювати примирення¹⁵⁸. В Коментарі до §155b StPO роз'яснюється, що на додаток до деяких організаційних положень щодо фактичної процедури компенсації, яких немає в §155a, він також містить, перш за все, правила щодо необхідної обробки інформації, зокрема, її передачі та правил захисту даних, яких необхідно дотримуватися. Зазначається, що виконуючи ТОВА, уповноважений орган, відповідальний за це, повинен не тільки покладатися на те, що він дізнається від осіб, які постали перед ним, але також повинен отримати інформацію від прокуратури або суду, напр. офісію на його запит. Лише відповідальні особи можуть у рамках збирання доказів призначати, контролювати та координувати компенсаційні провадження, які є окремими від кримінального провадження. Тобто законодавець визначає необхідність захисту даних, що має бути гарантована. Після завершення процедури компенсації уповноважений орган звітує протоколом перед прокуратурою (StA) або судом «наскільки це необхідно». Медіатор також може бути допитаний як свідок, якщо інформації, що надана, недостатньо. Отримані уповноваженим органом документи, які містять персональні дані, підлягають знищенню після закінчення одного року з моменту закінчення кримінального провадження або розслідування¹⁵⁹.

§380 КПК Німеччини регламентує невдалу спробу спокути як передумову для прийнятності позову у формі приватного обвинувачення¹⁶⁰.

¹⁵⁸Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP155B%2ehtm>

¹⁵⁹Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKoStPO_9%2FStPO%2Fcont%2FKarlsKoStPO%2EStPO%2Ep155b%2Ehtm

¹⁶⁰Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlskostpo_9%2Fstpo%2Fcont%2Fkarlskostpo.stpo.p380.htm&pos=5&hlwords=on

Законодавець встановив, що за вторгнення, образу, порушення конфіденційності листування, тілесні ушкодження (§§ 223 і 229 Кримінального кодексу), кримінальне правопорушення згідно §323а Кримінального кодексу (якщо діяння вчинено у стані сп'яніння), а також погрози та пошкодження майна подання позову допускається лише після невдалої спроби спокутування за участю мирового органу (орган мирової угоди (арбітр), не є правоохоронним органом), визначеного державною судовою адміністрацією¹⁶¹. Відповідну довідку (про невдачу спокутування) позивач повинен додати до позову.

У Коментарі до §380 зазначається, що вимога щодо спроби спокутування має на меті запобігти недбалому та поспішному порушенню приватних позовів в суспільних інтересах, максимально обмежити приватне судове провадження і зменшити навантаження на суди. Крім того, виконує функцію умиротворення і примирення та пов'язаний з цим ефект декриміналізації. Невдала спроба спокутування має бути перевірена *ex officio* як передумова для судового позову. Якщо спроба спокутування ще не була здійснена на момент подання позову, позов має бути відхилено як неприйнятний. Приватний позов, відхилений через відсутність спроби спокутування, може бути поданий знову після усунення відповідної перешкоди в межах строку позовної давності. Однак, якщо сторони живуть у різних муніципальних округах, спроба спокутування може бути пропущена, якщо детальні інструкції державної судової адміністрації не вказують на інше. Суддя вповноважений також, на свій розсуд, відмовитися від вимоги про

¹⁶¹*Орган мирової угоди*, який визначається відповідною державною судовою адміністрацією відповідно до нормативних актів, але на практиці – законодавчою владою штату, орган мирової влади є *органом відправлення правосуддя*, але не орган кримінального переслідування, оскільки процедура компенсації є лише попереднім етапом кримінального провадження (напр., Баварія, Баден-Вюртемберг – муніципалітети, Бранденбург – арбітражна рада, Бремен – судовий офіцер як офіцер спокутування в окружному суді, Гамбург – державне бюро правової інформації та порівняння (ÖRA), Гессен – муніципальний арбітражний офіс, Мекленбург-Передня Померанія – арбітражні комісії, Нижня Саксонія, Північний Рейн-Вестфалія, Шлезвіг-Гольштейн – муніципальна арбітражна служба, Рейнланд-Пфальц – арбітр, призначений для зони арбітражного офісу, Саксонія, Саксонія-Анхальт, Тюрінгія – муніципальні арбітражні комісії).

спробу спокути на обґрунтоване прохання приватного позивача. Спроба спокутування також є непотрібною, якщо ще не було створено відповідальний орган урегулювання, оскільки неспроможність держави не повинна завдавати шкоди приватному позивачу. Успішний процес спокутування закінчується угодою про спокутування та означає безповоротну відмову потерпілої сторони від права на приватний позов. Таким чином, спроба спокутування призначена для захисту від поспішних приватних позовів та служить суспільним інтересам, з одного боку, а з іншого – виконує також функцію примирення.

Відповідно до §1 Закону про медіацію (Mediationsgesetz) Німеччини¹⁶², що складається з дев'яти параграфів, медіація – це конфіденційна та структурована процедура, під час якої сторони добровільно¹⁶³ та незалежно прагнуть мирного вирішення свого конфлікту за допомогою одного або кількох медіаторів¹⁶⁴. Закон дозволяє вирішувати спори в різних сферах правовідносин: корпоративні спори, трудові конфлікти, сімейні, спадкові спори, спори щодо інтелектуальної власності, адміністративних відносин, а також застосовується процедура медіації між жертвою та кривдником.

¹⁶² Основою Закону про медіацію є проект закону від 15.12.2011 року, що був одноголосно схвалений у Бундестазі Німеччини та переданий Бундесратом до Комітету з медіації, включаючи зміни до рекомендації резолюції Комітету з медіації від 27.06.2012 року та прийнятий німецьким Бундестагом (одноголосно) 28.06.2012 року, а 21.07.2012 року підписаний Федеральним президентом та опублікований у Федеральному віснику законів 25.07.2012 року; через необхідність єдиного федерального законодавства ініціатива цього закону виходила від федерального уряду

¹⁶³ Дискусійним залишається питання про те, в якій мірі доступ до медіації має бути добровільним («зовнішня свобода») чи таким, що регулюється. В німецькій літературі зазначається, що зовнішня свобода ніяк не обмежується, якщо процедура ініціюється третьою стороною (наприклад, суд) при умові, що відмова від медіації не означає позбавлення права. Свобода полягає у свідомому добровільному рішенні, тобто в самообов'язку прийняти участь в процесі медіації (див. T. Trenczek, M. A. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2 Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. P. 48-49).

¹⁶⁴ Про медіацію: закон Німеччини [Mediation Act (MediationsG)] від 21.07.2012. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html

Українські законодавці робили декілька спроб прийняти закон¹⁶⁵, який би регулював медіацію, і зрештою, 16.11. 2021 року відповідний закон № 1875 було прийнято¹⁶⁶, а з грудня 2021 року він набрав чинності. Згідно п. 4 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про медіацію» медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Тобто український законодавець обрав позасудову медіацію. Погоджуємося, що дискусію викликає конструкція «позасудова процедура», яка не узгоджується із положеннями статті 3 цього Закону, за якими медіація може бути проведена до звернення до суду або під час судового процесу¹⁶⁷. У зв'язку з цим, пропонуємо виділяти присудову медіацію як окрему інституцію, яка може проводитися у кримінальному провадженні та узгоджуватися із судовим процесом на підставі норм Кримінального процесуального кодексу України (які слід напрацювати та передбачити узгоджено із Законом України «Про медіацію») та в порядку, визначеному законом, а також позасудову медіацію, яка може відбуватися в кримінальному процесі у позасудовому (приватному) порядку на підставі, у межах та у спосіб, визначені законом. Переконані, держава повинна напрацювати механізми забезпечення права на медіацію для учасників кримінального провадження.

¹⁶⁵ Проект Закону «Про медіацію» від 26.06.2013 року № 2425а за редакцією Я.П. Федорчука; проект Закону від 03.07.2013 року № 2425а-1 за редакцією С.В. Ківалова, В.А. Бондика; проект Закону від 27.03.2015 року № 2480 за редакцією А.І. Шкрум, О.І. Сироїд та інших; проект Закону від 09.04.2015 року № 2480-1 за редакцією С.В. Ківалова, В.Й. Розвадовського. Аналіз вказаних законопроектів показав, що всі вони поширювали сферу застосування медіації й на кримінальні справи. А проектом Закону «Про медіацію» №3504 від 22.04.2020 р. передбачалися й окремі зміни до Кримінального процесуального кодексу, зокрема, у прикінцевих та перехідних положеннях законопроекту зазначалося, що «частину другу статті 65 доповнити пунктом 81 такого змісту: «81) медіатори – про відомості, що стали їм відомі та/або одержані ними під час проведення медіації»; друге речення абзацу першого частини першої статті 469 після слів «за допомогою» доповнити словами «медіатора (медіаторів)» (див.: *Про медіацію: проект Закону України від 19.05.2020 р. реєстр. № 3504 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02134A.html*).

¹⁶⁶ Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

¹⁶⁷ Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / За заг. ред. д.ю.н., проф. Кармази О. О., к.ю.н., доц. Федоренко Т. В., к.ю.н., доц. Ізюїти П. О. К.: Талком, 2023. 241 с. с 34

Згідно чч. 1, 2 ст. 3 Закону України «Про медіацію» дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Медіація може бути проведена до звернення до суду, третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або під час досудового розслідування, судового, третейського, арбітражного провадження, або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Тобто треба розуміти, що і в кримінальному провадженні може йти мова виключно про позасудову медіацію, яка є можливою, по-перше, з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), а по-друге, під час досудового розслідування або під час виконання рішення суду. Відповідно можна робити висновок і про те, що якщо угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ч. 3 ст. 469 КПК України), то медіація у кримінальному провадженні також є можлива виключно щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Відповідно до Закону України «Про медіацію» розуміємо також, що потерпілий у кримінальному провадженні як сторона медіації має право, зокрема, за взаємною згодою обрати медіатора, визначити умови договору про проведення медіації, за взаємною згодою залучати до медіації інших учасників, відмовитися від послуг медіатора та обрати іншого медіатора, у будь-який момент відмовитися від участі у медіації, у разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації звернутися до суду в установленому законом порядку, залучати експерта, перекладача та інших

осіб, визначених за домовленістю сторін медіації (ст. Закону України «Про медіацію»).

Згідно розділу 4 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. було внесено зміни до Кодексу законів про працю України, Земельного кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Законів України «Про нотаріат», «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про третейські суди», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про судовий збір», «Про соціальні послуги». До Кримінального процесуального кодексу України в унісон із Законом України «Про медіацію» жодні зміни не вносилися.

Частково погоджуємося, що сама процедура медіації за своєю філософією є процедурою примирливою, яка має на меті досягнення домовленостей і подолання непорозумінь за допомогою третього нейтрального посередника, а розділ VI Кримінального процесуального кодексу України містить у собі статті, які передбачають процесуальний порядок досягнення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, та повністю передбачає всі необхідні елементи для реалізації процедури медіації у кримінальному процесі¹⁶⁸. Разом з тим, не можна стверджувати, що інститут укладення угоди про примирення в кримінальному провадженні є медіацією у кримінальному процесі. Адже медіація може бути проведена виключно медіатором (ст. ЗУ «Про медіацію»), а ст. 469, 471, 473-476 КПК України не закріплюють необхідність обов'язкової участі медіатора. Крім того, проведення медіації у кримінальному провадженні є можливим як на основі положень глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» та глави 36 «Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення» КПК України, так і на основі норм КК України. Зокрема, кримінальне законодавство України містить норми щодо звільнення

¹⁶⁸ Роскошна Н. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. Публічне право. № 2 (38) (2020). С. 107-108.

від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України), звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК України), вказівку на обставини, які пом'якшують покарання (ст. 66 КК України). Так, відповідно до положень ст. 46 КК¹⁶⁹ України особа, яка вперше вчинила кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, окрім корупційних кримінальних правопорушень, кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Крім того, щире каяття, добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, що може свідчити про примирення з потерпілим,

¹⁶⁹ До речі, схожа правова норма має місце і в кримінальному законодавстві Німеччини. Відповідно до §46a КК ФРН якщо підозрюваний, обвинувачений 1) намагаючись досягти мирової угоди з потерпілою стороною (угода між злочинцем і потерпілим), загладив повністю або значною мірою свій злочин або серйозно прагне його загладити, або 2) у випадку, коли відшкодування збитків і компенсація потерпілому повністю або значною мірою вимагали значних особистих жертв підозрюваного, обвинуваченого, суд може скасувати або пом'якшити покарання. Альтернатива № 1 робить особливий наголос на примиренні злочинця та жертви, тобто на подоланні нематеріальних наслідків злочину, тоді як альтернатива № 2 задовольняється особливим особистим зобов'язанням матеріального відшкодування. Відповідно до § 46a в разі проведення медіації чи виплати потерпілому компенсації суд може: скасувати покарання (якщо можливий строк позбавлення волі не перевищує один рік та/або розмір штрафу не перевищує 360-кратний розмір добового штрафу) або пом'якшити строк покарання (застосовується до вироків зі строком покарання більше одного року позбавлення волі) (див.: *Strafgesetzbuch (StGB)* URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p46a.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-46A&jumpType=Jump&jumpWords=%25c2%25a746a%2BStGB&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B%2526%2523167%253b46a%2BStGB>).

виступає також обставиною, яка пом'якшує покарання (ч. 1 ст. 66 КК України), а також враховується при вирішенні питання про застосування більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (ст. 69 КК України) та при вирішенні питання про звільнення від відбування призначеного покарання (ч. 4 ст. 74 КК України), а також про звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК України)¹⁷⁰.

Крім того, підтверджують можливість здійснення медіації в кримінальному процесі положення ч. 4 ст. 26 КПК, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК, п. 1 ч. 2 ст. 301 КПК, відповідно до яких приходимо до висновку, що незалежно від укладення чи неукладення угоди про примирення, якщо за наслідками медіації потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник, відмовився від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, прокурор своєю постановою може закрити кримінальне провадження. На нашу думку, зважаючи на те, що угода про примирення у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, може бути укладена лише за ініціативою потерпілого, його представника, законного представника, було б логічно передбачити, що відповідна ініціатива щодо здійснення медіації у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, мала б належати також тільки потерпілому, його представнику, законному представнику.

Тому, звичайно, «хибне ототожнення угоди за результатами медіації (іноді навіть самої процедури медіації) з мировою угодою. Важливо розуміти, що мирова угода – це документ, а медіація – це шлях, яким сторони можуть досягти порозуміння та дійти до мирової або якоїсь іншої угоди. Мирова угода та угода за результатами медіації не є тотожними поняттями»¹⁷¹. Медіація

¹⁷⁰Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

¹⁷¹ Адвокат та медіація: посібник. Упор. М. Саєнко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Х.: Фактор-Медіа. 2022. с.22.

переслідує терапевтичні цілі та основана на принципах відновного правосуддя і терапевтичної юриспруденції, маючи свою філософію, структуру, методи¹⁷².

Враховуючи те, що положення Закону України «Про медіацію» не містять конкретних норм, які регулювали б медіацію у кримінальному провадженні, вказівку законодавця в КПК України на те, що «слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення», вважаємо, не можна загалом ототожнювати з інформуванням про право на медіацію та необхідним роз'ясненням механізму реалізації цього права в кримінальному процесі. Для цього, очевидно, відповідний механізм і має бути передбачений в кримінально-процесуальному законі, а вже обов'язок щодо його роз'яснення слід було б покласти на слідчого, прокурора чи суд.

Аналізуючи Закон України «Про медіацію», можна погодитися з думкою про те, що «медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу або як спосіб реалізації законних прав та інтересів разом із судовим розглядом кримінальної справи; медіація може застосовуватися й після винесення вироку у кримінальному провадженні чи навіть відбування покарання»¹⁷³. Медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу або як міжстадійний інститут, зокрема як спосіб реалізації законних прав та інтересів паралельно з судовим розглядом кримінальної справи. У деяких випадках медіація може бути й альтернативою кримінальному процесу, якщо процедура була проведена до початку кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого та

¹⁷² Wexler, D. B., Winick, B. J. (1990). Therapeutic jurisprudence as a new approach to mental health law policy analysis and research. *University of Miami Law Review*, 45, 979. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4757-4038-7_18; Wolf, R. V. (2007). Principles of problem-solving justice. Center for Court Innovation. URL: <http://www.courtinnovation.org/sites/default/files/Principles.pdf>

¹⁷³ Ковальова О. В. Медіація у кримінальному процесі України. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. Львів-Торунь: Ліха-Прес, 2022. С. 31-33.

правопорушника, а злочин не пов'язаний з публічним інтересом держави¹⁷⁴. У зв'язку з цим зазначимо, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає протидію домашньому насильству як систему заходів, що спрямовані зокрема на припинення домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки¹⁷⁵. А відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема: вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі; здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні правопорушення; вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального правопорушення; здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення або події; вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення; регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі. З цього випливає, зокрема, можливість і важливість організації медіаційної роботи працівником поліції.

¹⁷⁴Микитин Ю.І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. Відновне правосуддя. 2007. № 1. С. 33–34. URL: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01\(5\)/03-Pobudova_praktyky/050304.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01(5)/03-Pobudova_praktyky/050304.pdf)

¹⁷⁵ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

Не можна не погодитись з тим, що медіація неможлива, якщо одна зі сторін не здатна відповідально представляти свої інтереси за станом здоров'я чи з інших об'єктивних причин. Однак процедури медіації можуть бути адаптовані для дітей та людей з психічними порушеннями, щоб вони теж могли досягти взаєморозуміння в сфері своїх прав¹⁷⁶. Тому одним з важливих і актуальних для вирішення питань є забезпечення права на медіацію для окремих категорій потерпілих у кримінальному провадженні.

Окремо варто звернути увагу й на досвід Казахстану щодо запровадження медіації кримінально-правових конфліктів. Так, відповідно до ст. 1 Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» від 28.01.2011 р.¹⁷⁷ медіація може бути застосована в ході кримінального судочинства у справах про кримінальні проступки, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також у деяких випадках, встановлених законом, у справах про тяжкі злочини. Таким чином, на законодавчому рівні цієї держави передбачена можливість застосування медіації до визначеного кола кримінальних справ. Зазначимо, що у ст. 24 Закону Республіки Казахстан «Про медіацію» визначено особливості медіації, яка проводиться в ході кримінального судочинства, якими є: укладення сторонами договору про медіацію не зупиняє провадження у кримінальній справі; факт участі в медіації не може бути доказом визнання вини учасником судочинства, що є стороною медіації; якщо при проведенні медіації одна зі сторін є неповнолітнім, участь педагога, психолога чи законних представників неповнолітнього є обов'язковою; медіація в ході кримінального судочинства повинна бути здійснена у встановлені кримінально-процесуальним законом строки досудового і судового провадження; відмова від підписання угоди про врегулювання конфлікту не може погіршити становище учасника судочинства, який є стороною медіації; при закінченні медіації, що проводилась у межах кримінального процесу,

¹⁷⁶ T. Trenczek, M. A. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2 Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. P. 62.

¹⁷⁷ Про медіацію: Закон Республіки Казахстан від 28.01.2011 р. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376

сторони зобов'язані негайно направити в орган, у провадженні якого перебуває кримінальна справа, підписану угоду про врегулювання конфлікту або письмове повідомлення про припинення медіації¹⁷⁸. Статистична інформація про проведення медіації у кримінальних справах у Республіці Казахстан свідчить про поступове збільшення медіабільних справ¹⁷⁹.

А. В. Мурзановська та В. Г. Пожар справедливо зауважують, що заслуговує на увагу досвід Польщі щодо проведення медіації на будь-якій стадії кримінального провадження, у тому числі і після винесення вироку, що дає можливість ефективно реінтегрувати засудженого у соціальну спільноту та забезпечити пріоритет відновної складової системи кримінальної юстиції. Вельми слушним є досвід Польщі в частині застосування медіації до широкої категорії кримінальних справ та її правових наслідків, а саме: в одних випадках успішно проведена медіація є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, а в інших – враховується судом як пом'якшуюча обставина під час призначення особі покарання¹⁸⁰.

Щодо проблематики процесуального статусу медіатора, зазначимо, згідно §3 Закону про медіацію (MediationsG) Німеччини¹⁸¹ на медіатора покладається обов'язок повідомити сторони про будь-яку інформацію, яка може негативно вплинути на незалежність та нейтральність, що не виключає його можливості виступати у ролі медіатора за наявності таких обставин зі згоди сторін медіації. Окремо виділяють обставини, за яких медіатор не може брати участь у процедурі. Винятком є випадки, коли сторони висловлюють згоду, отримавши всю інформацію. Так, особа не може виступати медіатором у справі, якщо вона працювала в рамках цієї справи на одну зі сторін.

¹⁷⁸ Там само.

¹⁷⁹ Нестор 2018 Нестор Н. В. Запровадження медіації в кримінальному процесі України: проблеми теорії та практики: монографія. К.: Правова єдність, 2018. 182 с.

¹⁸⁰ Мурзановська А. В., Пожар В. Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. №51. 2021. С. 141-144.

¹⁸¹ Mediationsgesetz (MediationsG) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/_1.html

Наприклад, якщо раніше медіатор діяв у цьому спорі як адвокат однієї зі сторін. Таке обмеження покладається на медіатора навіть після завершення процедури медіації. Також не можна бути медіатором у разі співпраці з адвокатом однієї зі сторін у межах спільного офісу до початку процедури.

Т. Г. Фоміна слушно пропонує внести зміни до п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України, де серед учасників кримінального провадження визначити медіатора, а також визначити в окремій статті § 5 глави 3 КПК України поняття медіатора, його права та обов'язки. Медіатором, на її думку, є спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію під час кримінального провадження з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим)». Зауважується також доцільність визначити, що медіатор, крім тих, прав, що визначені Законом України «Про медіацію», має право: на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, що можуть бути використані для здійснення медіації; на зустріч з учасниками кримінального провадження, які є сторонами медіації, наодинці та конфіденційно без обмежень кількості та продовження зустрічі; сприяти укладенню угоди про примирення в порядку медіації. Крім того, медіатор, крім тих обов'язків, що визначені Законом України «Про медіацію», зобов'язаний: не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі медіатору у зв'язку з виконанням його обов'язків»¹⁸². Отож, натеper в чинному КПК України медіатор не визнається учасником кримінального провадження, але законодавець вказує на «іншу особу», за допомогою якої можуть проводитися домовленості стосовно угоди про примирення (ст. 469 КПК України), чим законодавець допускає застосування позасудової процедури медіації в кримінальному провадженні як різновиду

¹⁸² Фоміна Т. Г. Медіація в кримінальному провадженні: новели законодавства і перспективи його вдосконалення. Law and Safety. 2022. № 1 (84). С. 104-114.

відновного правосуддя, хоча й не визначається з процесуальним статусом медіатора та цілим колом інших процедурних питань.

Медіація може бути проведена не тільки під час досудового або судового провадження, але й під час виконання рішення суду (ст. 3 Закону України «Про медіацію»). Згідно ст. 539 КПК потерпілий має право звернутись до суду з клопотанням про вирішення питань, які безпосередньо стосуються їх прав, обов'язків чи законних інтересів. Тому робимо висновок про те, що одним з питань, які вирішуються судом під час виконання вироків (ст. 537 КПК) може бути питання про розгляд угоди за результатами медіації. Відповідно необхідно регламентувати інститут медіації в кримінальному провадженні, особливо щодо здійснення медіації під час виконання рішення суду.

На нашу думку, слід визначити поняття медіації, що є можливою у кримінальному процесі та угоди за результатами медіації в кримінальному провадженні у ст. 3 КПК України. Крім того, слід доповнити ч. 1 ст. 537 КПК України окремим абзацом, в якому зазначити, що під час виконання вироків суд може розглянути угоду за результатами медіації та має право відмовити у затвердженні угоди (якщо умови угоди суперечать вимогам КПК та/або закону, умови угоди не відповідають інтересам суспільства, умови угоди порушують права, свободи, інтереси інших осіб, недобровільність укладення угоди за результатами медіації), звільнити засудженого від відбування покарання з випробуванням, замінити невідбуту частину покарання більш м'яким, умовно-достроково звільнити від відбування покарання.

Медіацію в кримінальному провадженні, на наш погляд, слід визначити як добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, що є можливою у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, судового провадження або під час виконання судового рішення з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим). Погоджуємось з німецьким дослідником медіації Т. Тренчеком, що медіація є взаємооб'єднуючим комунікативним процесом та може використовуватися як

метод комунікативного вирішення конфліктів¹⁸³. Вважаємо, медіацію у кримінальному провадженні можна також визначити як різновид правозахисної комунікації потерпілого, що є альтернативою врегулювання кримінально-правового конфлікту, а також способом компенсації шкоди, заподіяної потерпілому кримінальним правопорушенням.

Також пропонуємо угоду за результатами медіації в кримінальному провадженні визначити як добровільну домовленість потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим, засудженим), за результатами якої може бути укладено угоду про примирення під час досудового чи судового провадження або під час виконання вироку вирішено судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням чи заміну невідбутої частини покарання більш м'яким чи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання¹⁸⁴.

Крім того, ч. 2 ст. 7 Законом України «Про безоплатну правову допомогу»¹⁸⁵ визначено, що безоплатна первинна правова допомога включає такий вид правової послуги, як надання допомоги в забезпеченні доступу особи до медіації. На нашу думку, безоплатна вторинна правнича допомога потрібна потерпілому при розгляді судом угоди за результатами медіації. Тому нами пропонувалось статтею 58¹ КПК передбачити обов'язкову участь представника потерпілого, правонаступника потерпілого (фізичних осіб) у кримінальному провадженні у разі вирішення судом питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням, заміну невідбутої частини покарання більш м'яким, умовно-дострокове звільнення від відбування

¹⁸³ T. Trenczek, M. A. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2 Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. С. 52.

¹⁸⁴ Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412fbe83b/content>

¹⁸⁵ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

покарання – з моменту звернення потерпілого, правонаступника потерпілого з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання вироку¹⁸⁶. А статтями 56 та 539 КПК передбачити право потерпілого звертатися до суду з клопотанням про розгляд угоди за результатами медіації під час виконання судового рішення.

Підсумовуючи, зазначимо, що Закон України «Про медіацію» загалом дає відповідь на такі питання: на якій стадії кримінального процесу може застосовуватися медіація, яким є порядок проведення медіації, права та обов'язки сторін медіації, статус (але не процесуальний) медіатора, зміст договору про проведення медіації та угоди за результатами медіації. Разом з тим, вважаємо, залишається коло невизначених та не врегульованих питань, зумовлених, перш за все, тим, що медіація у кримінальному процесі має свою специфіку і повинна бути додатково врегульована, а просто помістити її у рамки угод про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим було б недостатньо. Зокрема, потрібно визначитися з такими питаннями: статус медіатора у кримінальному провадженні, категорії кримінальних проваджень, щодо яких можливо застосовувати медіацію, особливості застосування медіації щодо неповнолітніх, порядок закріплення безпосередньої процедури медіації, правові наслідки проведення медіації, правовий статусу організацій, які надають послуги з медіації, механізм фінансування процедури медіації¹⁸⁷.

Говорячи про необхідність напрацювання та внесення змін до законодавства щодо медіації кримінально-правових конфліктів, слід розуміти, що такі новели в перспективі матимуть два вектори розвитку та будуть

¹⁸⁶ Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412f8e83b/content>

¹⁸⁷ Ракіпова І.В. Медіація кримінально-правових конфліктів: шлях України та досвід Німеччини. Актуальні проблеми держави і права. Випуск 103. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. С. 180-196. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.23>

стосуватися, по-перше, процедурних питань здійснення медіації в кримінальному процесі узгоджено з положеннями Закону України «Про медіацію» (*саме такий характер мають пропоновані вище зміни та поправки до КПК України*), а по-друге, еволюції медіації як окремого інституту, її типологізації та різновидів, зокрема, інтегрованої медіації, розвитку онлайн-медіації¹⁸⁸, зокрема, у кримінальному провадженні. Відповідні зміни, думається, мали б торкнутися і Кримінального процесуального кодексу України, і Закону України «Про медіацію», а головне – вони повинні бути реальними практично зі створеними й дієвими механізмами реалізації. У Німеччині, наприклад, дуже багато асоціацій і служб, які пропонують послуги медіації між потерпілим та правопорушником, що фінансуються з різних джерел – і за рахунок місцевих бюджетів, спрямованих на соціальні цілі, і з державних та приватних фондів.

Немає сумнівів, що більш чітке унормування проведення медіації на галузевому рівні може призвести до більш широкого та успішного її застосування у правозастосовній практиці. «Грамотне застосування перекваліфікації справ і їх передача в безоплатну службу медіації з метою пропрацювання конфліктів, що призвели до місдімінору, є інструментом пониження показників позбавлення волі та зменшення числа ув'язнених»¹⁸⁹ і «досягнення соціальної та расової справедливості, даючи альтернативні можливості тим групам населення, які часто зіштовхуються з системою

¹⁸⁸ До переваг онлайн-медіації у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану слід віднести зменшення навантаження на судову систему, можливість протягом розумного строку вирішити спір та виконати угоду за результатами медіації, враховуючи можливу зміну територіальної підсудності і безпекову ситуацію в поєднанні з доступом до правосуддя, можливу зміну місця проживання учасників кримінального провадження, їх вимушену міграцію за кордон (див.: *Ракіпова І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3a70bac7-f2ab-49f3-b5e8-6b1412f83b/content>*)

¹⁸⁹ Epperson, M., Pettus-Davis, C. (Eds.). (2017). *Smart decarceration: Achieving criminal justice transformation in the 21st century*. Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190858988.003.0010>

кримінального правосуддя»¹⁹⁰. «Будь жорстким з проблемою, але «м'яким» з людиною»¹⁹¹...

На основі досвіду зарубіжних країн, зокрема Німеччини, можна робити висновок про переваги медіації при вирішенні кримінальних справ. «Медіація сприятиме гуманізації правової системи, кримінальної політики; спростить та прискорить процес вирішення кримінальних справ; зніме соціальну напругу між обвинуваченим та потерпілим; підвищить рівень довіри до судових органів, дасть можливість зменшити навантаження на суд; сприятиме забезпеченню прав та законних інтересів потерпілого та правопорушника, адже потерпілий матиме можливість отримати реальну компенсацію завданої шкоди; сприятиме реалізації принципу економії процесуальних засобів при вирішенні кримінально-правових конфліктів»¹⁹². Тому становлення та розвиток інституту медіації як гідної альтернативи судовому врегулюванню конфліктів, зокрема, в кримінальному провадженні – шлях України до євроінтеграційного простору та адаптації нашого галузевого законодавства до європейського.

¹⁹⁰ Charkoudian, L., Walter, J., Harmon-Darrow, C., Bernstein, J. (2021). Mediation in Criminal Misdemeanor Cases, *Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, 22 (3), 14–29.

¹⁹¹ T. Trenczek, M. A. Täter-Opfer-Ausgleich / Konfliktvermittlung im Strafrecht; in Amthor/Goldberg et al. (Hrsg.) *Wörterbuch Soziale Arbeit*, 9. Aufl. 2021, 921-923.

¹⁹² Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 15 вересня 1999 року № R(99) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_828

2.3. ПСИХОСОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ТА ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ: КОМУНІКАЦІЯ У ПЛОЩИНІ ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄС

Підтримка психосоціальних процесів є темою та практикою, що стає все більш ваговою в дискусіях про захист та комунікацію потерпілих в кримінальних провадженнях. Її актуальність в Україні сьогодні, вважаємо, очевидна, затребувана та перспективна. Так само як завданням держави є притягнення особи до відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення, допомога потерпілим, жертвам цих правопорушень, має розглядатися також як завдання держави. Зрозуміло, що здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану тільки підсилює необхідність та цінність досліджень щодо психосоціального супроводу процесу за прикладом кращих європейських практик.

Так, з 2017 року у Німеччині в певних визначених законом випадках існує загальнодержавна можливість професійного супроводу потерпілих протягом всього кримінального провадження, тобто психосоціальна підтримка або психосоціальний супровід процесу. Закон «Про психосоціальний супровід у кримінальному судочинстві» від 21.12.2015 р. (PsychPbG)¹⁹³ регулює принципи психосоціального супроводу, вказуючи на останній як на основну форму неправового супроводу потерпілих в кримінальному провадженні до, під час та після основного слухання, а також містить кваліфікаційні вимоги до фасилітаторів психосоціальних процесів. Зокрема, Законом «Про імплементацію закону про психосоціальний супровід у кримінальному провадженні» (Акт про супровід процесу – AGPsychPbG MV) від 07.06.2017 р.¹⁹⁴, яким впроваджено PsychPbG у Мекленбурзі-Передній

¹⁹³ Закон про психосоціальний супровід у кримінальному провадженні (PsychPbG) від 21.12.2015 р. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.htm&pos=1&hlwords=on>

¹⁹⁴ Про імплементацію закону про психосоціальний супровід у кримінальному провадженні: Закон ФРН (Акт про супровід процесу – AGPsychPbG MV) від 07.06.2017 р. URL: <https://beck->

Померанії¹⁹⁵, регламентовано визнання фасилітатора психосоціального процесу, його навчання та подальшу освіту.

Також відповідно до §406g КПК ФРН¹⁹⁶, що регламентує супровід психосоціального процесу, особа з психосоціальної підтримки (фасилітатор процесу) може бути присутня під час допиту потерпілого та під час основного слухання. Згідно пп. 1-3 ч. 1 ст. 397а КПК ФРН потерпілому на його прохання може бути призначено психосоціального опікуна, про що суд приймає відповідне рішення. Разом з тим, особа з психосоціальної підтримки не має права ставити питання та подавати скарги¹⁹⁷.

Психосоціальна підтримка в судовому процесі не має функції законного представництва, її мета – підтримати потерпілого, стабілізувати його стан задля захисту від додаткового психологічного стресу під час кримінального провадження. Це створення кращих умов для потерпілих, які часто не знають, чого очікувати під час судового засідання, або ж не можуть самостійно справитися з процесами, пов'язаними із статусом потерпілого у кримінальному провадженні, у психоемоційному, соціальному, організаційно-побутовому розумінні. Це також безкоштовна професійна підтримка, адаптована до потреб потерпілого від кримінального правопорушення, що передбачає, наприклад, можливість оглянути зал судового засідання разом із судовим супроводом перед слуханням, направлення до терапевтичного

online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fmvagpsychpbg%2Fcont%2Fmvagpsychpbg.htm&anchor=Y-100-G-MVAGPSYCHPBG

¹⁹⁵ Саме у Мекленбурзі-Передній Померанії за ініціатииви Міністерства юстиції вперше в Німеччині було розпочато модельний проект підтримки психосоціальних процесів для дітей, молоді та підлітків ще у 2010 році. У рамках наукового супроводу модельного проекту, що тривав два роки, було задокументовано та оцінено 52 сесії моніторингу процесу (34 дівчини та 18 хлопців). У всіх випадках діти приходили з супроводжуючими, переважно матерями, які також отримували підтримку; в багатьох випадках рівень стресу був вищим для матерів, ніж для постраждалих дітей. Опитування учасників процесу у суді, прокуратурі, поліції, адвокатурі дало дуже позитивні результати, що й посприяло подальшому впровадженню психосоціального супроводу на законодавчому рівні у ФРН.

¹⁹⁶ *Strafprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland* URL: <https://dejure.org/gesetze/StPO/406g.html>

¹⁹⁷ Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 1895.

закладу у разі необхідності для отримання подальшої допомоги, надання необхідної допомоги чи підтримки у повсякденному житті, школі чи навчанні.

Обсяг підтримки психосоціального супроводу судового процесу гнучко розробляється відповідно до конкретних вимог і потреб та включає, зокрема, пояснення процесу в цілому, догляд і підтримку до, під час та після допиту, супровід в поліцію, суд, експертів, адвокатів, співпраця на благо потерпілих із судом, прокуратурою, представництвом і захистом, комунікацію в аспекті переживання дитини після допиту, продовження підтримки, якщо подана апеляція. Наприклад, можуть бути випадки, коли у потерпілого досить напружені стосунки з обвинуваченим, особливо, якщо вони близькі родичі чи знайомі, і відповідна допомога буде потрібна та обумовлена саме такою обставиною. Перш за все, психосоціальна підтримка стосується дітей, неповнолітніх та інших потерпілих, які стали жертвами насильницьких злочинів. Особлива потреба в захисті стосується, зокрема, людей з обмеженими можливостями або психічними розладами.

Якщо потерпілий отримує психосоціальну підтримку процесу за рішенням суду, він також має право на безкоштовну юридичну допомогу. Тобто «психосоціальна підтримка в судовому процесі характеризується неюридичною підтримкою і, таким чином, доповнює юридично орієнтоване представництво; її мета полягає в запобіганні та уникненні вторинної віктимізації шляхом кваліфікованої допомоги, надання інформації та підтримки в кримінальних провадженнях, а отже, сприяння спроможності потерпілих давати свідчення»¹⁹⁸. У цьому сенсі підтримка психосоціального процесу у багатьох випадках дозволяє юридичним органам діяти згідно зі своїм мандатом у рамках верховенства права.

Отож, психосоціальний супровід в Німеччині займає своє місце поряд із юридичним представництвом інтересів потерпілих у кримінальному провадженні. Для України такий досвід може бути надзвичайно цінним та

¹⁹⁸ Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 1895.

цікавим, а інститут психосоціального супроводу кримінального провадження заслуговує на дослідницький інтерес та увагу як законодавця, так і правозастосувача. Це, вважаємо, ще один різновид правозахисної комунікації потерпілого.

Вищезазначене наводить на певні роздуми щодо Концепції реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів у площині *acquis communautaire* ЄС. У зв'язку з поданням Україною заяви на вступ до Європейського Союзу 28.02.2022 р., вважаємо, актуальними та виправданими є спостереження і дослідження, комплексно націлені як на скринінг національного кримінально-процесуального законодавства у світлі *acquis* Європейського Союзу (зокрема, Директиви 2012/29/EU¹⁹⁹, що є найважливішим правовим інструментом ЄС і встановлює мінімальні стандарти прав потерпілих від злочинів осіб та організаційно-правових механізмів, що мають бути забезпечені усіма державами-членами), так і на аналіз перших кроків та здобутків на цьому шляху. Так, держави-члени забезпечують постраждалим особам, відповідно до їхніх потреб, безкоштовний доступ до конфіденційних служб підтримки постраждалих, які діють в інтересах постраждалих до, під час та протягом належного часу після кримінального провадження. Члени сім'ї повинні мати доступ до послуг з підтримки постраждалих відповідно до їхніх потреб та ступеня шкоди, заподіяної внаслідок кримінального правопорушення, вчиненого проти постраждалої особи (ст. 8 Директиви 2012/29/EU). Служби підтримки постраждалих повинні, як мінімум, забезпечувати наступне: (а) інформацію, консультації та підтримку, що стосуються прав постраждалих, у тому числі щодо доступу до національних схем компенсації за травми, заподіяні кримінальними правопорушеннями, і щодо їхньої ролі в кримінальному провадженні, включаючи підготовку до участі у судовому розгляді; (б)

¹⁹⁹ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA of 25 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>

інформацію про будь-які відповідні спеціалізовані служби підтримки або пряме скерування до них; (с) (d) (е) емоційну та, при можливості, психологічну підтримку; поради щодо фінансових і практичних питань, пов'язаних зі злочином; якщо інше не передбачено іншими державними чи приватними службами, поради щодо ризику та запобігання вторинній та повторній віктимізації, залякуванню та помсті (ст. 9 Директиви 2012/29/EU).

У зв'язку з цим нами раніше зазначалося щодо необхідності створення спеціальних конфіденційних служб підтримки потерпілих (СПП) в структурі Координаційного центру з надання правничої допомоги, його територіальних відділень при Міністерстві юстиції України з метою надання їм інформаційної, правової, психологічної та іншої допомоги. Тобто необхідним є дієвий механізм забезпечення прав і свобод потерпілого під час кримінального провадження, незагрозливого для його здоров'я існування, а також здійснення заходів щодо відновлення психічного здоров'я жертв кримінальних правопорушень; створення конфіденційних служб підтримки потерпілих з метою надання доступу потерпілим, а також членам їх сімей відповідно до їхніх конкретних потреб та ступеня шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, до безкоштовної психологічної, медичної, соціально-реабілітаційної, консультаційно-правової та медіаційної допомоги, тобто здійснення цілеспрямованої та комплексно-реабілітаційної підтримки жертв кримінальних правопорушень відразу після вчинення останніх²⁰⁰.

Здійснення кримінального провадження в Україні в умовах воєнного стану зумовлює необхідність врахування потреб потерпілих осіб, що є жертвами воєнних та інших міжнародних злочинів. У зв'язку з цим важливе значення має Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена Наказом Генерального

²⁰⁰ Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/309a09cf-7ab0-41e5-b6bd-d536dfb47098>

прокурора від 11.04.2023 р.²⁰¹. Відповідно до положень даної Концепції, що визначають її основні завдання і цілі, «в умовах збройного конфлікту, що надалі триває, одне з ключових завдань органів прокуратури полягає у сприянні активній участі потерпілих і свідків у кримінальному провадженні, оскільки вони є винятково цінним, надійним джерелом доказів для встановлення обставин вчинення правопорушень, притягнення винних до відповідальності...», «ефективні захист і участь потерпілих та свідків у кримінальному провадженні украй необхідні для надання ними доказів щодо скоєних кримінальних правопорушень і встановлення відповідальності винних у вчиненні таких діянь»²⁰². Тут вимушено зауважимо, що погоджуємося більше не з українською прокуратурою, а з Dr. M.Buschmann (Федеральне міністерство юстиції ФРН), який у довіднику для потерпілого зазначає, що «надто довго німецьке кримінально-процесуальне право зосереджувалося лише на винних, а жертви були, перш за все, доказами для розкриття злочину, не більше. На щастя, це залишилося в минулому. Зараз захист потерпілих є невід'ємною частиною нашого кримінально-процесуального кодексу»²⁰³.

Коли ключова мета створення Механізму підтримки потерпілих і свідків зрозуміла (*однак є сумніви, щодо її визначення в аспекті глибини занурення в проблему*), далі у Концепції мова йде про створення Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків як окремого самостійного структурного підрозділу у складі Офісу Генерального прокурора та добір персоналу для такого центру, добір координаторів, створення Міжвідомчої робочої групи з

²⁰¹ Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. №103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>

²⁰² Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. №103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>

²⁰³ Opferfibel. Informationen für Betroffene von Straftaten rund um das Strafverfahren. URL: https://www.hilfe-info.de/Webs/hilfeinfo/SharedDocs/Publikationen/DE/Opferfibel.pdf?__blob=publicationFile&v=3

покращення координації державних органів та неурядових організацій тощо. Україна в цьому питанні, як вбачається, частково відтворює досвід Грузії, кримінальне процесуальне законодавство якої передбачає можливість залучення координатора потерпілого, яким є саме працівник прокуратури. Однак більш виправданим вважаємо створення спеціалізованих служб підтримки, що діяли б автономно (але у співпраці з компетентними органами та іншими організаціями, зокрема, й неурядовими), а залучення координатора на підставі рішення слідчого чи прокурора, ефективне функціонування Координаційного центру в структурі Офісу Генерального прокурора бачимо здебільшого в негативній площині в аспекті належного захисту і підтримки потерпілого. Підкреслимо: відповідно до ст. 8 Директиви 2012/29/ЄС «служби підтримки жертв та будь-які спеціалізовані служби підтримки можуть бути створені як громадські чи неурядові організації та можуть бути організовані на професійній або добровільній основі. Держави-члени забезпечують, щоб доступ до будь-яких служб підтримки жертв не залежав від того, що жертва подає офіційну скаргу щодо кримінального правопорушення до компетентного органу»²⁰⁴.

Так, наприклад, широкий спектр пропозицій підтримки, консультації та допомоги пропонують установи з підтримки жертв ФРН²⁰⁵. Загалом у Німеччині існують різні типи служб допомоги та підтримки – консультаційні центри, психосоціальний супровід процесу, конфіденційне збереження доказів. Огляд пропозицій підтримки потерпілих може знайти на спеціальному веб-сайті (ODABS²⁰⁶), створеному Федеральним міністерством праці та соціальних питань. Уся необхідна та вкрай корисна інформація для

²⁰⁴ Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA of 25 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>

²⁰⁵ Наприклад, Фонд підтримки потерпілих у Нижній Саксонії (включає 12 Офісів підтримки) URL: <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/> ; Портал захисту потерпілих Північного Рейну-Вестфалії URL: <https://www.opferschutzportal.nrw/beratungsstellen>

²⁰⁶ Online Datenbank für Betroffene von Straftaten URL: <https://www.odabs.org/index.html>

потерпілого доступна також на веб-сайті Hilfe-Info²⁰⁷. Наприклад, у місті Вісмар допомога жінкам та дітям у разі домашнього насильства, психосоціальна консультація та підтримка надається через притулок Frauenhaus-Wismar. У місті Шверін амбулаторне консультування жінок, що постраждали від домашнього насильства, здійснюється також через жіночий притулок Frauenhaus-Schwerin.

У довіднику для потерпілого, що підготовлений за сприяння Федерального міністерства юстиції ФРН, зрозумілою для пересічного потерпілого мовою з роз'ясненнями викладена вичерпна інформація щодо оформлення та подання заяви про кримінальне правопорушення, можливої поведінки та прав потерпілого у разі її неподання чи відкликання, правил проведення розслідування, допиту та допиту з відеозаписом, психосоціального супроводу процесу, заходів захисту та запобігання можливій небезпеці, отримання інформації про кримінальне провадження та правову допомогу, субсидіарного позову та прав співпозивача, приватного обвинувачення та переваг спроби спокути, подання заяви на компенсацію відповідно до Закону про компенсацію потерпілим, переваг медіації, отримання допомоги жертвам насильства, підтримки потерпілих у посольствах країн-членів ЄС. Це прояв і приклад належної турботи з боку держави про потерпілого та захист його прав, можливості його правозахисної комунікації під час кримінального провадження, особливо, коли все прописане реалізується практично.

Погоджуємося, що «вдосконалення Механізму підтримки та координаційних заходів із його реалізації потребує розробки детальної дорожньої карти»²⁰⁸, та вважаємо, що будь-які ініціативи вимагають аналізу, вивчення й врахування і кращих європейських практик, і обов'язково вітчизняного досвіду з метою вдосконалення кримінального процесуального

²⁰⁷ Hilfe-Info URL: <https://www.hilfe-info.de/>

²⁰⁸ Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. №103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>

законодавства та подолання прогалин, властивих йому. Зокрема, до невирішеного питання підтримки та захисту прав потерпілих і свідків в Україні слід підходити фундаментально, розробляючи його вже сьогодні не лише в аспекті воєнних та інших міжнародних злочинів. Також значно важливішою, ніж здається на перший погляд, є інформаційна складова – потерпілий має знати та розуміти як свої права, так і передбачені законом механізми їх реалізації, отримувати тлумачення, роз'яснення, необхідну інформаційну допомогу.

Комунікація потерпілого (жертви кримінального правопорушення) під час кримінального провадження чи до його початку – це, перш за все, інформація, яка може і має бути надана йому з метою захисту. Наприклад, у Німеччині 7 червня 2024 року психолого-процесуальні консультанти районного суду Оснабрюка провели інформаційний захід на тему «Що стоїть за статтею 406g Кримінально-процесуального кодексу? Психосоціальна підтримка процесу Оснабрюка представляє себе», під час якого важливий інструмент психосоціальної підтримки потерпілого було представлено практично та поглиблено, роз'яснено, що це є особливо інтенсивна форма підтримки до, під час та після кримінального провадження²⁰⁹. Було надано, зокрема, інформацію, що консультування відбувається в офісах підтримки, онлайн або можливі візити додому чи консультації в нейтральних місцях; під час спільного обговорення з'ясовуються конкретні потреби щодо підтримки; пропозиція психосоціальної підтримки процесу, як правило, спрямована на всіх, хто постраждав від злочинів, а також їхніх родичів; це можливість отримати потрібну допомогу (небюрократичну невідкладну професійну допомогу, в тому числі фінансову допомогу) в будь-який момент кримінального провадження – перед поданням скарги або навіть після основного слухання. Передумовою для схвалення допомоги є те, що основний

²⁰⁹ Що стоїть за статтею 406 g Кримінально-процесуального кодексу? Психосоціальна підтримка процесу Оснабрюка представляє себе URL: <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/>

злочин було вчинено в Нижній Саксонії або заявник постійно проживав у Німеччині на момент скоєння злочину та постійно проживає в Нижній Саксонії на момент схвалення допомоги²¹⁰. Для отримання матеріальної допомоги необхідно подати заяву до відповідного регіонального директора Офісу підтримки потерпілих. Регіональна рада вивчає контекст злочину, субсидіарність і потребу та приймає рішення щодо заяви. Пропозиції підтримки спрямовані на всіх потерпілих незалежно від віку, статі чи походження.

Приходимо до висновку, що комунікація у площині ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄС з метою гармонізації кримінально-процесуального законодавства України з правом ЄС може бути цінною у період післявоєнного відновлення України, розробки та прийняття нормативних актів, покликаних покращити процесуальний статус потерпілого у кримінальному процесі України, зокрема, в контексті психосоціальної підтримки.

²¹⁰ Фонд підтримки потерпілих у Нижній Саксонії був заснований у 2001 році урядом землі Нижня Саксонія як цивільний фонд

РОЗДІЛ III. КОНЦЕПЦІЯ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ ТА КОМУНІКАЦІЯ ПОТЕРПІЛОГО ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ (У ПОРІВНЯННІ З ЗАКОНОДАВСТВОМ ФРН)

Приватне обвинувачення як історично перший спосіб кримінального переслідування – це кримінально-процесуальний інститут, що існує в наш час в більшості країн континентального права. Дослідження його розвитку в Україні є актуальним сьогодні з огляду на комунікації щодо очевидної відмінності сучасної «української» формули приватного обвинувачення від його класичного розуміння, а також необхідності внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України з метою узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами (зокрема, Конвенцією Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству і боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), норми якої імплементовані в наше законодавство лише частково. Погоджуємося, що наявність інституту приватного обвинувачення в законодавстві України зобов'язує останню здійснити досконалу правову регламентацію в цій сфері. Ретроспективний аналіз правових приписів дасть змогу оцінити ступінь їх визначеності в попередніх нормативних актах, а дослідження сучасного регулювання та майбутніх змін – оцінити, яке правове регулювання є найбільш деталізованим та приближеним до сучасних тенденцій і практики інших країн²¹¹.

Також актуальність проблематики перегляду законодавчої регламентації приватного обвинувачення та необхідності посилення захисту потерпілого від кримінального правопорушення, зокрема, пов'язаного з насильством, підсилюється, на нашу думку, Директивою (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 р. про боротьбу з

²¹¹ Фотул В.В. Приватне обвинувачення: аналіз історичного розвитку та законодавства. Young Scientist. №5(57). 2018. С. 269.

наси́льством щодо жінок і домашнім наси́льством²¹², що набула чинності 13.06.2024 р²¹³. Положення Директиви містять детальне обґрунтування щодо кібернаси́льства²¹⁴, що прямо не вказано як форма наси́льства щодо жінок у Стамбульській конвенції. Привертає увагу, що на додаток до боротьби з наси́льством, ще однією основною метою Директиви є «комплексний захист жертв, зменшення кількості незареєстрованих випадків наси́льства щодо жінок і домашнього наси́льства шляхом кращих процедур повідомлення, відповідного навчання відповідальних органів, комплексної підтримки через консультаційні центри тощо, забезпечення достатнього захисного житла, створення телефонів довіри, запобігання вторинній і повторній віктимізації, особливо у сфері кібернаси́льства, допомога через спеціалізовані служби підтримки та надання механізмів фінансової компенсації. У цьому контексті наголошується на необхідності негайного надання психологічної консультації та педіатричної допомоги не лише у випадку, якщо дитина сама стала жертвою домашнього наси́льства, а й якщо вона була свідком»²¹⁵. В Україні «частиною цієї проблеми є рівень комунікації системи правопорядку з потерпілими від сексуального наси́льства. Його наслідком є не тільки небажання звертатися до органів правопорядку та недовіра до того, що вони можуть допомогти, а й психологічна шкода для особи, насамперед, вторинна віктимізація через непрофесійне спілкування з нею, необхідність багаторазового повторення

²¹² Директива (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 р. про боротьбу з наси́льством щодо жінок і домашнім наси́льством (GewSch-RL) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Feu_rl_2024_1385%2Fcont%2Feu_rl_2024_1385.htm&anchor=Y-100-G-EU_RL_2024_1385

²¹³ Країни-члени ЄС мають імплементувати Директиву про захист від наси́льства в національне законодавство до 14 червня 2027 року

²¹⁴ Тому слід підтримати українських вчених, які вже сьогодні пропонують доповнити ст. 126-1 КК України ще однією формою домашнього наси́льства, якою є кібернаси́льство (див. Степаненко О. В. *Кібернаси́льство як форма домашнього наси́льства. Держава та регіони. Серія: Право.* 2022. №4(78). С. 224-228)

²¹⁵ P. Volke. Die neue EU Richtlinie zur Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt – ein Überblick. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzfam%2F2024%2Fcont%2Fnzfam.2024.769.1.htm&pos=1&hlwords=on#FNA5>

обставин кримінального правопорушення під час повторних допитів тощо. Належна комунікація, демонстрація результатів розслідування та відновлення справедливості, просвітницькі кампанії можуть позитивно впливати на те, що потерпілі особи звертатимуться із заявою про необхідність відкриття кримінального провадження в цих категоріях справ»²¹⁶.

Крім того, тривала історія вирішення справ приватного обвинувачення у вітчизняному та зарубіжному судочинстві переконливо доводить ефективність безпосереднього звернення потерпілого до суду з обвинуваченням у вчиненні низки злочинів. Тому питання вдосконалення правового регулювання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, вважаємо, є досить назрілим.

Держава бере на себе зобов'язання розпочинати кримінальне провадження і підтримувати обвинувачення щодо абсолютної більшості злочинів. Підставою для такого підходу є концепція суспільної небезпечності злочинів, вчинення яких завдає шкоди не лише конкретній постраждалій особі, а і суспільству в цілому, а також державі. Одним з виявів диспозитивного начала у вітчизняному кримінальному судочинстві є кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Правовою природою такого відступу від принципу публічності традиційно вважається прагнення до демократизації кримінального процесу, надання можливості особі у випадках кримінальних правопорушень, які не заподіюють значної суспільної шкоди, вирішувати самостійно щодо необхідності кримінального переслідування правопорушника. Початок кримінального провадження щодо злочинів, якими порушено виключно права та законні інтереси певної особи, без її згоди означало б усунення цієї особи від розпорядження її власними правами²¹⁷.

²¹⁶ Кримінальні правопорушення, пов'язані із сексуальним насильством: приватне vs публічне обвинувачення URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/Discussion-paper.pdf>

²¹⁷ Канюка І.М., Радухівська Л.Л. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення як спосіб реалізації процесуальної економії. Прикарпатський юридичний вісник. № 2(5). 2014. С.225.

Вважаємо, доцільним при віднесенні кримінальних правопорушень до категорії приватного обвинувачення враховувати їх суспільну небезпечність. Можна погодитися і з С. І. Перепелицею, який зауважує, що врахування певних взаємин між правопорушником і потерпілим (родинні, подружні зв'язки) здатні підвищити «концентрацію приватності» кримінально-правового конфлікту²¹⁸.

Саме тому КПК України 1960 р. відносив до справ приватного обвинувачення саме ті правопорушення, які не становили значної суспільної небезпеки, та під час провадження яких волевиявлення потерпілого мало вирішальне значення, визначаючи виникнення, зміну і припинення відповідних правовідносин, скаргу потерпілий подавав відразу до суду, а досудове розслідування не проводилося. Окремо було регламентовано приватно-публічне обвинувачення, яке порушувалося тільки за скаргою потерпілого або власника (співвласника) юридичної особи приватного права, якій завдано шкоду, та в ході якого проводилося досудове розслідування, прокурор підтримував обвинувачення в суді, а примирення обвинуваченого з потерпілим не мало наслідком закриття провадження. Зокрема, відповідно до ст. 27 КПК 1960 р., якщо справа про будь-який із зазначених у частині 1 цієї статті злочинів має особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі чи в справі про злочин, зазначений у частині 2 цієї статті, через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може захистити свої законні інтереси, прокурор порушує справу і при відсутності скарги потерпілого. Справа, порушена прокурором, направляється для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядається судом в загальному порядку. Така справа в разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним закриттю не підлягає.

²¹⁸ Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09: кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2014. С. 12.

Прокурор вправі в будь-який момент вступити в справу, порушену суддею за скаргою потерпілого, про злочини, зазначені в частині 1 цієї статті, і підтримувати обвинувачення в суді, коли цього вимагає охорона державних або громадських інтересів чи прав громадян. Вступ прокурора в справу не позбавляє потерпілого прав, передбачених статтею 49 цього Кодексу, але справа в цих випадках за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним закриттю не підлягає²¹⁹.

Відповідно до ст. 27 КПК 1960 р. притягнення до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення) здійснювалося лише за десятьма складами злочинів. З прийняттям КПК України 2012 р.²²⁰ кількість кримінальних правопорушень, які відносяться до проваджень у формі приватного обвинувачення було збільшено більше ніж у 6 разів. У зв'язку з цим в літературі зверталась увага, що порівняльний аналіз кількісних показників кримінальних правопорушень, які відповідно до законодавства європейських країн на сьогодні переслідуються в порядку приватного обвинувачення, дає можливість констатувати, що в даному напрямку Україна є одним із лідерів²²¹. Згідно Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. з 2019 р.²²² набули чинності зміни до ч. 1 ст. 477 КПК, відповідно до яких пп. 2 та 3 ч. 1 ст. 477 КПК (кримінальне провадження, яке може бути

²¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс 1960 р. (втратив чинність на підставі Кодексу № 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>

²²⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України 2012р. URL:

²²¹ Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09: кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2014. С. 47.

²²² Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. з 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>

розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 477 КПК за умови, що вказані діяння вчинені тільки чоловіком (дружиною) потерпілого; кримінальне провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених п. 3 ч. 1 ст. 477 КПК за умови, що вказані діяння вчинені тільки чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого) виключено. Разом з тим ч. 1 ст. 477 КПК доповнено статтею 126⁻¹ (домашнє насильство), статтею 151⁻² (примушування до шлюбу), ст. 153 (сексуальне насильство). Таким чином, сьогодні кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може здійснюватися щодо 45 кримінальних правопорушень.

Відповідно до чинного КПК України 2012 р. провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається на підставі заяви потерпілого, однак надалі здійснюється на загальних засадах, у судовому розгляді прокурор підтримує публічне обвинувачення, учасники досліджують докази, внаслідок чого вирішується питання про винуватість чи невинуватість обвинуваченого і ухвалюється судове рішення. Тобто норми глави 36 КПК містять лише положення щодо порядку початку провадження у формі приватного обвинувачення та перелік складів кримінальних правопорушень, а безпосередньо порядок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення главою 36 КПК майже не врегульований, оскільки норми, які мають регламентувати цей порядок або відсутні взагалі, або містяться у всьому КПК. Виходячи зі змісту ст. 477-479 КПК досудове розслідування і судовий розгляд таких кримінальних проваджень суттєво не відрізняється від кримінальних проваджень публічного обвинувачення. В літературі зазначається, що більш точно цей різновид кримінального провадження, що не є класичним провадженням у формі приватного обвинувачення, відображала

б, наприклад, назва «кримінальне провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого»²²³.

Велика Палата ВС приходить до висновку про те, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, як свідчить зміст глави 36 КПК України, має особливість стосовно початку такого провадження та його завершення. Жодних інших особливостей кримінального провадження у формі приватного обвинувачення ані главою 36 КПК України, ані іншими положеннями КПК України не передбачено. Тобто після того, як кримінальне провадження розпочато за заявою потерпілого про вчинення кримінального правопорушення, що міститься у переліку таких правопорушень у ст. 477 КПК України, задіюється державно-владний ресурс органів досудового розслідування та прокуратури, який слугує подальшою рушійною силою здійснення досудового розслідування та підтримання обвинувачення під час судового розгляду. Таким чином, визначений КПК України процесуальний порядок здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за своєю правовою природою є приватно-публічним різновидом кримінального провадження і його варто розглядати як диференціацію форми такого провадження у межах загальної його форми, врегульованої КПК України²²⁴.

Крім того, слід зауважити, що прискіпливий аналіз положень ст. 214 та ст. 477 КПК містить деякі колізії щодо регламентування процедури початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Погоджуємось, що не є зрозумілим і визначеним КПК «як діяти у тих випадках, коли із заявою про вчинення кримінального правопорушення,

²²³ Крушинський С. А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 212-220. URL: <http://old.univer.km.ua/doc/kkp/11.pdf>

²²⁴ Постанова ВП ВС від 28. 02. 2023 р. (справа № 496/4142/14-к) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303198>

передбаченого ст. 477 КПК, звертається не потерпілий, а інша особа»²²⁵. Статтею 214 КПК на слідчого, дізнавача, прокурора покладається обов'язок прийняття заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, а ч. 4 ст. 214 КПК накладає заборону відмови у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

Також в доктрині зазначається, що існує два шляхи вирішення зазначеної колізії – відмова від включення до системи кримінальної процесуальної діяльності окремого провадження у формі приватного обвинувачення і зміна назви відповідної глави КПК України або ж опрацювання належної правової регламентації приватного обвинувачення як окремого провадження, що пов'язано, зокрема, із покладанням на приватного обвинувача обов'язку підтримувати й доводити пред'явлене ним обвинувачення, наділенням його відповідними засобами доведення перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінально-процесуальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення²²⁶. Лунають думки українських вчених щодо необхідності надати потерпілому право не тільки підтримувати обвинувачення самостійно у разі повної або часткової відмови прокурора від підтримання обвинувачення, а й в інших випадках, коли позиція потерпілого не збігається із позицією державного обвинувача²²⁷, законодавчого закріплення обов'язку слідчого, прокурора розпочати досудове розслідування в межах кримінального провадження у формі приватного обвинувачення у разі відсутності заяви потерпілого, який знаходиться в безпорадному стані²²⁸,

²²⁵ Лукашкіна Т. В. Форми обвинувачення у кримінальному провадженні України URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/43f36a86-1561-4b7a-8961-e6437fa683f8>

²²⁶ Перепелиця С. І. Особливості процедури судового розгляду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за новим КПК України. *Юрист України*. № 3 (24). 2013. С. 88-93.

²²⁷ Яновська О.Г. Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 243.

²²⁸ Тлепова М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2015. 221 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12010/1/Tlepova_2015_dus.df

дозволу прокурору втручатися у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення у виключних випадках²²⁹.

Вважаємо, що такі виключні випадку, коли прокурор може втручатися у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення мають бути обумовлені значною суспільною небезпекою, що не відповідає інтересам суспільства. Додатковою гарантією захисту особи від кримінальних правопорушень, що сприятиме розумінню розширення кола кримінальних проваджень приватного обвинувачення як такого, що забезпечує захист приватних інтересів особи у кримінальному судочинстві, стане можливість слідчого, прокурора у виключних випадках самотійно втручатися у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, розпочинаючи його²³⁰. Так, з метою захисту прав та законних інтересів потерпілого слід законодавчо передбачити можливість розпочати кримінальне провадження (досудове розслідування) у формі приватного обвинувачення у випадку, коли потерпілий, перебуваючи у стані, що унеможлиблює подання ним заяви, не в змозі самотійно привести в дію власне волевиявлення. Підкреслимо, що в деяких випадках мова може йти і про відсутність близьких родичів чи членів сім'ї у такого потерпілого. Крім того, якщо мова йде про домашнє насильство, сексуальне насильство, то чи не може особа потерпілого перебувати психологічно у безпорадному стані, що унеможлиблює подачу нею відповідної заяви про вчинення кримінального правопорушення? Звичайно, це цілком можливо. Тому такий обов'язок слід було б закріпити у чинному КПК України за слідчим, прокурором. Саме уповноважені посадові особи мають контролювати законність щодо початку та закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та у випадках, передбачених законом, втручатися у цей процес.

²²⁹ Торбас О. О. Відмова потерпілого від обвинувачення як підстава закриття кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*. Київ: Прінт-Сервіс. 2015. С. 442–444. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7702>

²³⁰ Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс. 2020. 924 с.

Для прикладу, за кримінальним процесуальним кодексом ФРН (StPO)²³¹ право висувати приватне обвинувачення обмежене колом правопорушень, визначених §374. Це такі правопорушення: порушення недоторканності житла, службового приміщення (§123 StGB²³²), образа, наруга над пам'яттю померлого (§ 185 StGB²³³, 189 StGB²³⁴), порушення особистої сфери життя та особистих прав шляхом фотозйомки (§201a StGB²³⁵), порушення таємниці листування (§ 202 StGB²³⁶), тілесні ушкодження (§ 223 StGB²³⁷, 229 StGB²³⁸), примус (§ 240 StGB²³⁹), погроза (§ 241 StGB²⁴⁰), корупція або хабарництво в комерційних операціях (§299 StGB²⁴¹), пошкодження майна (§ 303 StGB²⁴²), а

²³¹Strafprozeßordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eht>

²³²Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p123.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-123>

²³³Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p185.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-185>

²³⁴Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p189.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-189>

²³⁵Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p201a.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-201A>

²³⁶Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p202.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-202>

²³⁷Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p223.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-223>

²³⁸Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p229.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-229>

²³⁹Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p240.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-240>

²⁴⁰Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p241.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-241>

²⁴¹Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p299.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-299>

²⁴²Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p303.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-303>

також вчинення усіх вище вказаних злочинів у стані сп'яніння (§323a StGB²⁴³), та окремі злочини згідно Закону про недобросовісну конкуренцію (§16)²⁴⁴, Закону про охорону комерційної таємниці (§23)²⁴⁵, Закону про патенти (§142 абз.1)²⁴⁶, Закону про корисну модель (§25 абз.1)²⁴⁷, Закону про захист напівпровідників (§10 абз.1)²⁴⁸, Закону про охорону сортів рослин (§39 абз.1)²⁴⁹, Закону про товарні знаки (§143 абз.1, 143a абз.1, 144 абз.1,2)²⁵⁰, Закону про дизайн (§51 абз.1, 65 абз.1)²⁵¹, Закону про авторське право (§106-108, 108b абз.1,2)²⁵² та Закону про авторське право на твори образотворчого мистецтва та фотографії (§33)²⁵³.

Водночас відповідно до §376 StPO державне обвинувачення порушується державним обвинувачем за правопорушення, передбачені §374, лише якщо це відповідає інтересам суспільства. Цікаво зазначити, що

²⁴³Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.p323a.htm&anchor=Y-100-G-STGB-P-323A>

²⁴⁴Unlauterer Wettbewerb-Gesetz (UWG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fuwg%2Fcont%2Fuwg.p16.htm&anchor=Y-100-G-UWG-P-16>

²⁴⁵Geschäftsgeheimnisgesetz (GeschGehG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgeschgeh%2Fcont%2Fgeschgeh.p23.htm&anchor=Y-100-G-GESCHGEHG-P-23>

²⁴⁶Patentgesetz (PatG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpatg%2Fcont%2Fpatg.p142.htm&anchor=Y-100-G-PATG-P-142>

²⁴⁷Gebrauchsmustergesetz (GebrMG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgebrmg%2Fcont%2Fgebrmg.p25.htm&anchor=Y-100-G-GEBRMG-P-25>

²⁴⁸Halbleiterschutzgesetz (HalblSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fhalblschg%2Fcont%2Fhalblschg.p10.htm&anchor=Y-100-G-HALBLSCHG-P-10>

²⁴⁹Sortenschutzgesetz (SortSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsortschutzg%2Fcont%2Fsortschutzg.p39.htm&anchor=Y-100-G-SORTSCHUTZG-P-39>

²⁵⁰Markengesetz (MarkenG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FMARKENG%2Fcont%2FMARKENG%2ehtm>

²⁵¹Designgesetz (DesignG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FGESCHMMG%2Fcont%2FGESCHMMG%2ehtm>

²⁵²Urheberrechtsgesetz (UrhG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FURHG%2Fcont%2FURHG%2ehtm>

²⁵³Kunsturhebergesetz (KunstUrhG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fkunsturhg%2Fcont%2Fkunsturhg.p33.htm&anchor=Y-100-G-KUNSTURHG-P-33>

німецький законодавець вказує, що окрім суспільного інтересу, існує також поняття особливого суспільного інтересу. Так, відповідно до §183 Кримінального кодексу ФРН (StGB) (2)²⁵⁴ правопорушення буде притягнуто до кримінальної відповідальності лише за запитом, якщо тільки орган кримінального переслідування не вважає за необхідне втрутитися *ex officio* через особливий суспільний інтерес до кримінального переслідування. Також відповідно до §230 StGB (1) умисне тілесне ушкодження згідно з §223 та необережне тілесне ушкодження згідно з §229 буде притягнуто до кримінальної відповідальності лише за запитом, якщо тільки орган прокуратури не вважає за необхідне втрутитися *ex officio* через особливий суспільний інтерес до кримінального переслідування. Аналогічно законодавець регламентує повноваження прокуратури у §248a, §263, §265a, §266 StGB. Поняття ж суспільного інтересу «є дискреційним поняттям...StA має право на розсуд»²⁵⁵ щодо його підтвердження. Разом з тим, «якщо кримінальне переслідування є предметом занепокоєння широкої громадськості або, можливо, якщо від потерпілої особи не можна очікувати подання приватного позову через її особисті стосунки з обвинуваченим»²⁵⁶, то суспільний інтерес вбачається.

Безсумнівно, що уникнення, запобігання та покарання, наприклад, домашнього насильства є важливим завданням нашого суспільства, а його поспішне віднесення до кримінальних правопорушень, за якими кримінальне провадження може здійснюватися (розпочинатися) виключно у порядку приватного обвинувачення призвело до того, що вже сьогодні є потреба відмовитися від такої практики в аспекті невідповідності кримінально-процесуального законодавства ст. 55 Стамбульської конвенції²⁵⁷.

²⁵⁴ Strafrechtsgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTGB%2Fcont%2FSTGB%2ehtm>

²⁵⁵ Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. P. 1810.

²⁵⁶ Там само.

²⁵⁷ Так, проектом Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо укладення угоди про примирення та кримінальних проваджень у формі

Говорячи про домашнє насильство, зауважимо, що чинним законодавством визначена адміністративна (ст. 173-2 КУпАП²⁵⁸) та кримінальна відповідальність (ст. 126-1 КК України²⁵⁹) за його вчинення. Відповідно до ст. 173-2 КУпАП адміністративним правопорушенням є вчинення домашнього насильства, яке термінологічно повторює визначення, використане законодавцем у Проєкті КУАП. Водночас згідно ст. 126-1 КК України кримінальним правопорушенням є домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Що стосується притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства, то суди, розглядаючи такі справи, зазначають, що невід'ємною ознакою домашнього насильства, передбаченого диспозицією ст. 126-1 КК, є саме його систематичність, тобто вчинення ряду діянь, кожне з яких в окремоті може й не містити ознак цього злочину, але в сукупності призводять до наслідків, визначених диспозицією цієї статті КК. Зокрема, у Постанові Верховного Суду від 28.02.2023 р. у справі №725/4683/20²⁶⁰ зазначено, що домашнє насильство майже ніколи не

приватного обвинувачення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 13.03.2023 р. передбачалось виключення з переліку складів кримінальних правопорушень, які розслідуються та розглядаються у формі приватного обвинувачення, провадження за ст. 126-1 (домашнє насильство); ч. 2, 4 і 5 ст. 134 (стосуються примушування до абортів та стерилізації); ст. 151-2 (примушування до шлюбу); ч. 1 ст. 152 (зґвалтування без обтяжуючих обставин); ч. 1 ст. 153 (сексуальне насильство); ст. 154 (примушування до вступу в статевий зв'язок). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41491>

²⁵⁸Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

²⁵⁹Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

²⁶⁰Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 р. у справі №725/4683/20 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109395413&red=100003cbd45396e5bbe515a272e2750cd706f3&d=5>

становить собою окремий епізод, а зазвичай охоплює кумулятивне та взаємопов'язане фізичне, психологічне, сексуальне, емоційне, вербальне та фінансове насильство щодо близького члена/кині сім'ї чи партнера/ки, наслідки якого виходять за межі обставин окремого епізоду. Повторення послідовних епізодів насильства в особистих стосунках становить собою особливий контекст і динаміку домашнього насильства. Воно становить собою триваюче правопорушення, що характеризується продовжуванним зразком поведінки, в якому кожен окремий інцидент є цеглиною більш загального зразку поведінки. Верховний Суд звернув увагу, що домашнє насильство є системою взаємопов'язаних дій, які полягають у вчиненні систематичних дій (не менше трьох), а доведення факту систематичності актів домашнього насильства може здійснюватися різними засобами. В тому числі до комплексу таких систематичних дій можуть входити й один чи кілька епізодів такого насильства, за які особа була притягнута до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП²⁶¹. Разом з тим, «притягнення особи двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, а потім як кримінальне правопорушення є неможливим і суперечить Конституції України та практиці ЄСПЛ»²⁶².

Відповідно до §1 Закону про адміністративні правопорушення ФРН (OWiG²⁶³) адміністративним правопорушенням є протиправне та осудне діяння, яке є правопорушенням та передбачає покарання у вигляді штрафу. OWiG стоїть поруч із кримінальним законом та слідує йому (*див., зокрема, §46 «Застосування положень кримінального процесу»*). Німецький законодавець стверджує, що зв'язок між кримінальним правопорушенням і адміністративним правопорушенням існує, а «у провадженні щодо штрафу суд

²⁶¹Постнова ККС ВС від 04.04.2024 у справі № 755/4894/22 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C027419>

²⁶²Постанова ККС ВС від 12.10.2021 у справі № 663/3390/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100544936>

²⁶³Закон про адміністративні правопорушення ФРН (OWiG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fowig%2Fcont%2Fowig.htm&anchor=Y-100-G-OWIG>

не зобов'язаний визнавати діяння адміністративним правопорушенням» (§81 OWiG). Якщо діяння одночасно є кримінальним правопорушенням і адміністративним правопорушенням, застосовується лише кримінальний закон (§21 OWiG)²⁶⁴.

Цікавими є погляди Дж. Гольдшмідта та Е. Вольфа, які розрізняли кримінальне право та адміністративно-кримінальне право та здійснили спробу осягнути їх різницю через концепти «цінність», «добробут», «суспільний добробут», «державний добробут»²⁶⁵. Безсумнівно, що уникнення, запобігання та покарання домашнього насильства є важливим завданням нашого суспільства. «Але чи можливо і доцільно регулювати тонкі форми примусу та контролю в інтимних стосунках у площині кримінального правосуддя?»²⁶⁶. Цікаво, що теоретики та практики Німеччини зауважують щодо нової кримінальної політики, яка більше зосереджена на необхідності захисту вразливих людей і груп та водночас висловлюють думку, що «кримінальне право виходить за межі, коли йдеться про психологічні атаки у стосунках. Кримінально-правове регулювання складних міжособистісних взаємодій потребує не менш складних кримінально-правових норм, які мають незвичайний для кримінального права індивідуальний характер і водночас не обходяться без використання розпливчастих термінів. Дуже різні та складні прояви емоційного насильства навряд чи можна охопити стандартом, який відповідає конституційним вимогам щодо конкретності. Крім того, існують очевидні проблеми з доказами, які ставлять під сумнів ефективне застосування положення на практиці»²⁶⁷.

²⁶⁴ Там само.

²⁶⁵ Karlsruher Kommentar zum Gesetz über Ordnungswidrigkeiten URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKo>

²⁶⁶ Aufsatz von Professorin Dr. Elisa Hoven. Bekämpfung häuslicher Gewalt durch Strafrecht? URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzrp%2F2024%2Fcont%2Fzrp.2024.112.1.htm&pos=7&hlwords=on>

²⁶⁷ Там само.

Разом з тим, у Німеччині на всіх рівнях відповідально приділяється увага профілактиці насильства через освіту та підвищення обізнаності, пропозиції підтримки постраждалим і послідовне використання існуючих правових можливостей, таких як ті, що пропонуються Законом про захист від насильства ФРН (GewSchG)²⁶⁸. Наприклад, відповідно до статистичного річного Звіту за 2023 р. Фонд підтримки потерпілих у Нижній Саксонії (12 офісів підтримки у різних містах) консультував, інформував та підтримував жертв злочинів та їх родичів (у відсотковому співвідношенні найчастіше це була вікова група 21-64 рр. (близько 65%), а також молодь і підлітки 14-20 рр. (близько 17%) та діти до 13 р. (близько 8%), які найчастіше були постраждалими від сексуального насильства (Ольденбурзький офіс – 58,7%, офіс Оснабрюка – 57%, офіс Брауншвейга – 47%, офіс Ганновера – 40%, офіс Вердена – 80%) та тілесних ушкоджень (Ольденбурзький офіс – 23,9%, офіс Оснабрюка – 8%, офіс Брауншвейга – 28%, офіс Ганновера – 34%, офіс Вердена – 14%).

Зауважимо також, що відповідно до німецького законодавства попередньою процедурою до процедури приватного обвинувачення є можливою процедура спокутування. §380 StPO регламентує невдалу спробу спокути як передумову для прийнятності позову у формі приватного обвинувачення²⁶⁹. Законодавець встановив, що за незаконне проникнення до житла чи іншого володіння, образу, порушення конфіденційності листування, тілесні ушкодження (§§ 223 і 229 Кримінального кодексу), кримінальне правопорушення згідно §323а Кримінального кодексу (якщо діяння вчинено у стані сп'яніння), а також погрози та пошкодження майна подання позову допускається лише після невдалої спроби спокутування за участю мирового органу (орган мирової угоди (арбітр), не є правоохоронним органом),

²⁶⁸Gewaltschutzgesetz (GewSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgewschg%2Fcont%2Fgewschg.inh.htm&anchor=Y-100-G-GEWSCHG&jumpType=Jump&jumpWords=GewSchG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGewSchG>

²⁶⁹Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP380%2ehtm>

визначеного державною судовою адміністрацією. Відповідну довідку (про невдачу спокутування) позивач повинен додати до позову.

У Коментарі до §380 StPO зазначається, що вимога щодо спроби спокутування має на меті запобігти недбалому та поспішному порушенню приватних позовів в суспільних інтересах, максимально обмежити приватне судове провадження і зменшити навантаження на суди. Крім того, виконує функцію умиротворення і примирення та пов'язаний з цим ефект декриміналізації. Невдала спроба спокутування має бути перевірена *ex officio* як передумова для судового позову. Якщо спроба спокутування ще не була здійснена на момент подання позову, позов має бути відхилено як неприйнятний. Приватний позов, відхилений через відсутність спроби спокутування, може бути поданий знову після усунення відповідної перешкоди в межах строку позовної давності. Однак, якщо сторони живуть у різних муніципальних округах, спроба спокутування може бути пропущена, якщо детальні інструкції державної судової адміністрації не вказують на інше. Суддя вповноважений також, на свій розсуд, відмовитися від вимоги про спробу спокути на обґрунтоване прохання приватного позивача. Спроба спокутування також є непотрібною, якщо ще не було створено відповідальний орган урегулювання, оскільки неспроможність держави не повинна завдавати шкоди приватному позивачу. Успішний процес спокутування закінчується угодою про спокутування та означає безповоротну відмову потерпілої сторони від права на приватний позов. Таким чином, спроба спокутування призначена для захисту від поспішних приватних позовів та служить суспільним інтересам, з одного боку, а з іншого – виконує також функцію примирення²⁷⁰.

Вкотре підкреслимо, що поспішна імплементація положень Стамбульської конвенції призвела до необхідності знову вносити зміни,

²⁷⁰Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fkarlskostpo_9%2Fstpo%2Fcont%2Fkarlskostpo.stpo.p380.htm&anchor=Y-400-W-KARLSKOSTPO_9-NAME-ID_6705

зокрема, до ст. 477 КПК, та дискутувати з цього приводу щодо невідповідності нашого законодавства ст. 55 Конвенції. Тому, вважаємо, проблему адаптації українського законодавства до права ЄС слід досліджувати і вирішувати комплексно. Зокрема, слід взяти до уваги і положення Директиви (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 р. про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством, ст. 25 якої вказує на обов'язковість спеціальної підтримки потерпілих та функціонування з цією метою спеціалізованих служб підтримки, які повинні надавати легкодоступну допомогу, у тому числі онлайн, та забезпечувати захист і спеціалізовані послуги підтримки жертв, що були б їм доступні до кримінального провадження, під час кримінального провадження та протягом відповідного періоду після кримінального провадження.

Вважаємо, сьогодні існує потреба переглянути нормативне регулювання інституту потерпілого в кримінальному провадженні та інституту приватного обвинувачення (в бік розширення права потерпілого на правозахисну комунікацію) шляхом:

- внесення змін до глави 36 КПК України, якою регламентувати кримінальне провадження у формі приватного та приватно-публічного обвинувачення;
- внесення змін до ст. 477 КПК України, якою визначити кримінальні правопорушення, які слід віднести до приватно-публічного обвинувачення (в тому числі, домашнє насильство);
- внесення змін до ст. 478 КПК України, якою регламентувати початок і здійснення кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення;
- доповнення КПК України ст. 477-1 та ст. 478-1, якими регламентувати початок і здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, визначити кримінальні правопорушення, які слід віднести до приватного обвинувачення, передбачити безпосереднє

звернення потерпілого до суду з обвинуваченням у вчиненні такого кримінального правопорушення;

- внесення змін до ст. 479 КПК України, якою регламентувати компенсацію шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного та приватно-публічного обвинувачення;
- регламентування повноважень прокурора втрутитися в кримінальне провадження чи розпочати його, якщо кримінальне правопорушення становить значну суспільну небезпеку та має особливе громадське значення, чи у випадку, коли потерпілий з об'єктивних причин не може захистити свої законні права та інтереси;
- створення та забезпечення ефективного функціонування спеціалізованих служб підтримки потерпілих, зокрема, жертв насильницьких кримінальних правопорушень;
- доповнення КК України такою формою домашнього насильства як кібернасильство;
- внесення інших змін та доповнень до кримінального процесуального закону та інших законів України з метою узгодження їх положень²⁷¹.

Вбачаємо за можливе також зазначити, що співвідношення кримінальних та адміністративних правопорушень (на прикладі домашнього насильства) очевидна, а проблематика демаркації в окремих випадках можлива, в тому числі з виходом на конкуренцію кримінально-правових норм (для прикладу, попередня кваліфікація за ст. 126-1 КК (домашнє насильство (фізичне насильство, легкі тілесні ушкодження) → відсутність системності дій, ст. 173-2 КУпАП раніше не застосовувалась → перекваліфікація за ст. 125 КК; попередня кваліфікація за ст. 173-2 КУпАП → з'ясування системності дій, ст. 173-2 КУпАП раніше застосовувалась → перекваліфікація за ст. 126-1 КК).

²⁷¹ Ракіпова І.В. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення в Україні: окрема думка в аспекті імплементації міжнародних стандартів, законодавства та практики Німеччини. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. № 70. 2024. С. 101-107. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.70.20>

Разом з тим, на прикладі домашнього насильства та особливостей його нормативно-правового регулювання, розуміючи, що залежно від обставин це може бути і адміністративне, і кримінальне правопорушення, підкреслимо важливість досягнення мети адміністративного стягнення чи покарання, що полягає у запобіганні вчиненню нових правопорушень. Висока відповідальність держави має проявлятися в даному аспекті, коли мова йде про створення надійних механізмів підтримки для забезпечення прав та ефективної комунікації жертв кримінальних правопорушень в Україні. Тоді й гармонізація законодавства України з правом ЄС буде мати місце не лише на папері, але й у реальному житті та усіх його суспільно-правових, побутових сферах, нерозривно пов'язаних з еволюцією національного законодавства, моралі та самосвідомості.

РОЗДІЛ IV. КОМПЕНСАЦІЯ ШКОДИ ПОТЕРПІЛОМУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Основними міжнародними правовими актами у сфері відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні є Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р.²⁷², Європейська конвенція про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів від 24.11.1983 р.²⁷³, Резолюція (77)27 Комітету Міністрів Ради Європи про відшкодування потерпілим від злочину від 28.09.1977 р.²⁷⁴, Рекомендація №R(85)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про становище потерпілого в межах кримінального права і провадження від 28.06.1985 р.²⁷⁵, Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14.06.2006 р.²⁷⁶, Директива Ради Європейського Союзу 2004/80/ЕС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р.²⁷⁷, Директива Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу 2012/29/EU про встановлення мінімальних стандартів щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, а також заміну Рамкового Рішення Ради Європейського Союзу 2001/220/JHA від 25.10.2012 р. Так, відповідно до

²⁷² Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text

²⁷³ Європейська конвенція про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів від 24.11.1983 р. URL: https://zakon.cc/law/document/read/994_319

²⁷⁴ Resolution (77) 27 On the compensation of victims of crime / Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977. URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e59>

²⁷⁵ Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 р. державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. URL: <http://www.hri.ru>

²⁷⁶ Рекомендація Rec (2006)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 р. URL: [http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20\(2006\)%208.pdf](http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20(2006)%208.pdf)

²⁷⁷ Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів 2004/80/ЕС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. URL: http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/com_crime_victim_ec_en.htm

Директиви Ради Європейського Союзу 2004/80/ЕС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. потерпілі від злочину в Європейському Союзі повинні мати право на належне відшкодування за завдану шкоду, незалежно від того, де у Європейському Співтоваристві було вчинено злочин.

Загальноєвропейська тенденція до посилення захисту прав потерпілих від злочинів була ініційована ФРН, в якій відповідний Закон про відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів було ухвалено 11.05.1976 р. Наприкінці 70-х рр. XX ст. у ФРН був створений спеціальний фонд потерпілих, із коштів якого держава відшкодовувала їм завдану шкоду. ФРН й ініціювала ухвалення Конвенції у 1983 році.

Велика Палата Верховного Суду України підкреслює: «Будь-яка шкода, заподіяна кримінальним правопорушенням, може і повинна бути компенсована своєчасно та в повному обсязі безвідносно до того, чи відбулося чи не відбулося примирення...»²⁷⁸. Під час прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.²⁷⁹ у ст. 127 законодавець визначив такі форми відшкодування (компенсації) шкоди потерпілому в кримінальному провадженні: добровільне відшкодування шкоди підозрюваним, обвинуваченим (ст. 128 КПК); стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні (ст. 129 КПК); компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України відповідно до ч. 3 ст. 127 КПК («мертва» норма, не реалізується сьогодні, потребує законодавчого закріплення, оскільки поки що в Україні такого закону немає, як немає і відповідного фонду допомоги потерпілим).

Протягом останніх років розроблені та зареєстровані Верховною Радою України проекти Законів («Про відшкодування шкоди потерпілим від

²⁷⁸Постанова ВП ВС від 16.01.2019 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600>

²⁷⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13. 04. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

насильницьких кримінальних правопорушень» від 03. 03. 2020 р.²⁸⁰, «Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3892²⁸¹, «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення механізму відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3893²⁸², «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму фінансового забезпечення відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3894²⁸³) було відкликано або знято з розгляду. Наприклад, щодо проєкту №3892, помітно при ознайомленні, що процедура подачі потерпілим заяви про відшкодування шкоди залишилась не прописаною законодавцем, оскільки не зрозуміло, куди мала б подаватися потерпілим заява про відшкодування шкоди. Крім того, пропонувався підхід, згідно якого один й той самий регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, з одного боку, уповноважений забезпечити участь захисника підозрюваному, обвинуваченому у вчиненні відповідного кримінального правопорушення, а з другого – мав бути уповноважений відшкодувати шкоду потерпілому від цього ж правопорушення. Вважаємо, не слід додатково навантажувати регіональний центр з надання безоплатної правничої допомоги відповідним колом повноважень щодо відшкодування

²⁸⁰ Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проєкт Закону України від 03.03.2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286

²⁸¹ Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проєкт закону України від 17. 07. 2020 р. №3892 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541

²⁸² Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення механізму відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3893 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69542

²⁸³ Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму фінансового забезпечення відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3894 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/3416>

шкоди потерпілому. Погоджуємося, що запропонований збір на відшкодування шкоди, завданої насильницькими кримінальними правопорушеннями та вказані ставки збору залежно від ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, платниками якого є особи, стосовно яких ухвалено судом та набрав законної сили обвинувальний вирок, міг би наповнити спеціальний фонд державного бюджету, у складі якого формувався державний фонд відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень²⁸⁴.

Проект Закону «Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 17.05.2022 р.²⁸⁵ видається цікавим, оскільки передбачав відшкодування шкоди фізичній особі, юридичній особі приватного права, фізичній особі-підприємцю, їх спадкоємцям, правонаступникам, але бюджетний комітет відхилив і його в силу можливого дублювання різних джерел фінансування і подвійного відшкодування в силу прийняття Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 р.²⁸⁶. Однак підкреслимо, що останній не вирішує багатьох проблем щодо компенсації шкоди потерпілим від кримінальних

²⁸⁴ Ракіпова І.В. Компенсація шкоди потерпілому у кримінальному провадженні: досвід Німеччини для України. Юридичний науковий електронний журнал. № 10. 2024. URL: <http://www.lsej.org.ua/>

²⁸⁵ Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації: проект закону України від 17.05.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602>

²⁸⁶ Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: закон України від 23.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>

правопорушень та не є вірним вбачати і намагатися розв'язати дану проблему, орієнтуючись виключно на здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Європейський суд з прав людини розглядає компенсацію потерпілим за завдану шкоду в контексті права на ефективні засоби правового захисту²⁸⁷. Тому відшкодування шкоди потерпілим – міжнародне зобов'язання України відповідно до ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, за умови невиконання якого, на нашу думку, не можна вести мову про гармонізацію українського та європейського законодавства. Україна, вступаючи до Ради Європи, взяла на себе зобов'язання не лише визнати, але й законодавчо закріпити юридично визначений механізм дотримання відповідних стандартів прав людини, в тому числі у кримінальному провадженні щодо компенсації шкоди потерпілому від кримінального правопорушення. Наприклад, у Німеччині відповідно до §6а Закону «Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів» (OEG) було передбачено обов'язки Федерального міністерства праці та соціальних справ, що «бере на себе завдання центрального органу в розумінні ст.12 Речення 2 Європейської конвенції від 24 листопада 1983 року про компенсацію жертвам насильницьких дій»²⁸⁸.

Зауважимо, що в процесі регулювання законодавства про соціальні компенсації Закон ФРН «Про компенсацію жертвам насильницьких злочинів» (OEG) втратив чинність 31.12.2023 р. З 01.01.2024 р. внесено зміни та доповнено Соціальний кодекс ФРН (Книга 14 «Соціальна компенсація» (SGB XIV²⁸⁹). Разом з тим, також було прийнято такі імплементаційні закони, як

²⁸⁷ Case of Basenko v. Ukraine, 24213/08, of 26 November 2015, §§ 103-106.

²⁸⁸ Opferentschädigungsgesetz (OEG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Foeg%2Fcont%2Foeg.inh.htm&anchor=Y-100-G-OEG&jumpType=Jump&jumpWords=OEG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BOEG>

²⁸⁹ Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch SGB XIV URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.inh.htm&anchor=Y-100-G-

Гессенський імплементаційний акт для SGB XIV (HAG/ SGB XIV) та SGB XIV-Закон про виконання (Нижня Саксонія).

SGB XIV регулює соціальну компенсацію, в тому числі жертвам насильства. Відповідно до закону про соціальні компенсації постраждали від насильства мають право на короткострокове лікування в травматологічному диспансері. Передумовою для отримання права на лікування є те, що постраждалі є жертвами акту насильства. Крім постраждалих, послугами травматологічної клініки мають право користуватися члени сім'ї та близькі постраждалого. Витрати на проїзд для лікування до найближчої травматологічної клініки, як для постраждалих, так і для окремих супроводжуючих осіб також можуть бути компенсовані відповідною адміністрацією. Соціальна компенсація відповідно до SGB XIV надається за заявою, яку необхідно подати до відповідних місцевих адміністративних органів. Для цього розроблена спеціальна форма²⁹⁰.

Для оперативності та зручності комунікації веб-сайт Projekt-HilfT.de надає огляд щодо травматологічних клінік та призначений допомогти швидко зорієнтуватися в закладах охорони здоров'я Німеччини. Мета, зокрема, полягає в тому, щоб надати постраждалим, їх родичам, близьким і зацікавленим особам швидкий доступ до необхідної інформації²⁹¹. Weisser Ring²⁹² підтримує тих, хто постраждав від сексуального насильства над дітьми, роз'яснює можливість подати заявку в рамках Системи додаткової підтримки (EHS), для чого створено загальнонаціональну мережу спеціально навчених консультантів. Система додаткової підтримки (EHS) взаємодіє також з Фондом сексуального насильства (FSM)²⁹³.

SGB_XIV&jumpType=Jump&jumpWords=SGB%2BXIV&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BSGB%2BXIV

²⁹⁰ Bundesministerium für Arbeit und Soziales URL: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Soziale-Entschädigung/Antragstellung/antragstellung.html>

²⁹¹ HilfT. Schnelle Hilfen in Traumaambulanzen URL: <https://projekt-hilft.de/>

²⁹² Weisser Ring URL: <https://weisser-ring.de/soziales-entschaedigungsrecht>

²⁹³ Fonds Sexueller Missbrauch URL: <https://www.fonds-missbrauch.de/>

Щодо механізмів отримання відшкодування шкоди, зазначимо, що в національному законодавстві України, як і за законодавством Німеччини, існує два відповідних альтернативних механізми – в рамках цивільного або кримінального процесу. Водночас механізми відшкодування шкоди в цивільному та кримінальному процесі мають свої особливості. Щодо переваг та недоліків відшкодування шкоди в Україні в літературі справедливо зауважується, що перевагою такого механізму у кримінальному провадженні є звільнення цивільних позивачів від сплати судового збору, що фактично означає існування підходу, орієнтованого на захист інтересів тих, кому заподіяна шкода внаслідок правопорушення. До недоліків можна віднести значну тривалість кримінального провадження і, як наслідок, вирішення питання про відшкодування шкоди. Для потерпілих від кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості відсутність можливості отримати компенсацію в короткі терміни після пережитого насильства може бути непропорційним тягарем, зважаючи на шкоду, яка заподіюється в результаті вчинення такого злочину, та вразливий стан осіб, потреби у невідкладній допомозі, яка часто потребує значних фінансових витрат²⁹⁴. Як в кримінальному, так і в цивільному судочинстві для стягнення присудженої судом суми необхідно отримати виконавчий лист в суді, який виніс відповідне рішення, та пред'явити його до примусового виконання у виконавчу службу. Тут слід розуміти, проблема також полягає у тому, що навіть за умов винесення рішення про визнання особи винною та стягнення компенсації судом, це зовсім не гарантує виконання такого рішення та реальну компенсацію шкоди потерпілому від кримінального правопорушення в Україні.

Підкреслимо: відповідно до п. 2, 3 ст. 30 Глави V Стамбульської Конвенції «належна державна компенсація присуджується тим, хто постраждав від тяжких тілесних ушкоджень або порушення здоров'я, настільки, наскільки

²⁹⁴Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>

шкода не покривається з інших джерел, як-от: правопорушником, страхуванням або державним медичним і соціальним забезпеченням. Це не перешкоджає Сторонам вимагати повернення наданої компенсації від правопорушника, за умови належного забезпечення безпеки жертви. Заходи, ужиті відповідно до пункту 2, забезпечують надання компенсації в межах розумного строку»²⁹⁵. Як вбачається з аналізу цієї статті, державна компенсація за шкоду, заподіяну насильством, можлива за умови, коли такі виплати не може виплатити правопорушник. Такий механізм відшкодування шкоди за посередництвом держави є дієвим інструментом відновлення порушених прав потерпілих від насильства, оскільки першочергово враховує інтереси постраждалих, враховує тяжкі наслідки пережитого насильства²⁹⁶. Разом з тим, відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20.06.2022 р. «Україна залишає за собою право не застосовувати положення пункту 2 статті 30 Конвенції до приведення національного законодавства у відповідність із зазначеними положеннями Конвенції»²⁹⁷. Водночас органом щодо моніторингу за дотриманням Стамбульської конвенції в Україні є група експертів з дій проти насильства стосовно жінок та домашнього насильства (GREVIO), що рекомендувала забезпечити ефективне відшкодування шкоди особам, які пережили гендерне насильство, включаючи такі заходи, як: грошова компенсація, надання правових, соціальних та медичних послуг для повного одужання²⁹⁸. Очевидно, що така потреба є не тільки у випадку гендерного

²⁹⁵Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція)

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

²⁹⁶Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>

²⁹⁷Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

²⁹⁸CoE – GREVIO URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/ukraine>

наси́льства, а й інших кримінальних правопорушень, перш за все, наси́льницьких.

Відповідно до §823 Цивільного кодексу ФРН (BGB) кожен, хто умисно або з необережності протиправно посягає на життя, тіло, здоров'я, свободу, власність чи інші права іншої особи, зобов'язаний відшкодувати завдану шкоду. Також відповідний обов'язок поширюється на будь-кого, хто порушує закон, спрямований на захист іншого²⁹⁹. У більшості випадків кримінальне та цивільне право пов'язані між собою §823 BGB³⁰⁰.

В німецькій літературі зустрічаються поняття первинна та вторинна шкода. Особиста шкода – це порушення фізичної чи психічної цілісності чи індивідуального благополуччя³⁰¹. Первинна шкода або початкова, основна – це порушення законних інтересів, необхідних для встановлення відповідальності без будь-якого причинного зв'язку³⁰². Причинно-наслідковий зв'язок, який породжує відповідальність, має розглядатися окремо. Основна шкода фізичному здоров'ю є нематеріальною, матеріальна (непряма, вторинна) шкода включає, перш за все, витрати на лікування, догляд, інші фінансові збитки (додаткова потреба у відшкодуванні)³⁰³. Вторинна шкода – це непряма шкода, яка може

²⁹⁹Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.p823.htm&anchor=Y-100-G-BGB-P-823>

³⁰⁰Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Kommentar URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band7%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB.BGB.vor1.p823.gII.htm

³⁰¹Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm

³⁰²Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 26.07.2022 р. VI ZR 58/21 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045>

³⁰³Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm

бути пов'язана з порушенням законних інтересів, що призводить до відповідальності³⁰⁴.

Положення §249 BGB вказують на те, що будь-хто, хто зобов'язаний виплатити компенсацію, повинен створити ситуацію, яка б існувала, якби обставина, що вимагає компенсації, не відбулася. Якщо компенсація має бути виплачена внаслідок заподіяння шкоди людині або у зв'язку з пошкодженням матеріальних речей, може вимагатися необхідна грошова сума³⁰⁵. Відповідно до §286 ZPO³⁰⁶, що регламентує принцип вільної оцінки доказів, суд вирішує на основі власного переконання питання щодо правдивості окремих фактичних тверджень згідно правил доказування, зокрема, це стосується встановлення первинної шкоди. Спрощений стандарт доказування згідно §287 ZPO («якщо між сторонами виникає спір щодо того, чи має місце шкода, її розмір, що підлягає відшкодуванню, суд вирішує це питання на основі власного переконання, беручи до уваги всі обставини»³⁰⁷) застосовується до питання про те, чи первинна шкода призвела до подальших розладів здоров'я, про які стверджує позивач (причинний зв'язок, що встановлює відповідальність). Якщо вторинна шкода спричинена первинною, то стверджується застосування стандарту доказування згідно §286 ZPO³⁰⁸. За шкоду, яка не є фінансовою, грошова компенсація вимагається у визначених законом випадках; якщо компенсація має бути виплачена через шкоду

online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm

³⁰⁴ Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 26.07.2022 р. VI ZR 58/21
URL: [https://beck-](https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045)

online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045

³⁰⁵ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: [https://beck-](https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP249%2ehtm)

online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP249%2ehtm
³⁰⁶ Zivilprozessordnung (ZPO) URL: [https://beck-](https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P286.htm)

online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P286.htm
³⁰⁷ Zivilprozessordnung (ZPO) URL: [https://beck-](https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P287.htm)

online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/ZPO/cont/ZPO.P287.htm
³⁰⁸ Bundesgerichtshof (BGH) (VI цивільний сенат), рішення від 29.01.2019 р. VI ZP 113/17
URL: [https://beck-](https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2019%2Fcont%2Fbeckrs.2019.7656.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2019-N-7656)

online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2019%2Fcont%2Fbeckrs.2019.7656.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2019-N-7656

здоров'ю, свободі чи сексуальному самовизначенню, справедлива грошова компенсація може також вимагатися за шкоду, яка не є фінансовою (§253 BGB³⁰⁹). §826 BGB регламентує зобов'язання відшкодування за навмисне завдання шкоди, що порушує норми моралі³¹⁰. Якщо внаслідок шкоди здоров'ю потерпілого, втрачена чи значно погіршена його працездатність, потерпілому має бути відшкодована шкода шляхом виплати грошової пенсії чи в разі необхідності разової виплати (§843 BGB³¹¹).

Разом з тим, відповідно до §827 BGB не несе відповідальності той, хто заподіяв шкоду іншому в непритомному стані або в стані патологічного розладу психічної діяльності, що виключає волевиявлення; відповідальність не настає, якщо він потрапив у такий стан не зі своєї вини. Також особа, яка не досягла семирічного віку, не несе відповідальності за будь-яку шкоду, заподіяну іншим (§828 BGB). Починаючи з семирічного до десятирічного віку, у випадку дорожньо-транспортних пригод діти та підлітки несуть відповідальність, якщо вони «мають розум, необхідний для визнання своєї відповідальності за вчинення шкідливих дій»³¹². Те саме стосується осіб, які не досягли 18-річного віку, якщо вони завдали шкоду іншій особі усвідомлено чи навмисно (§ 828 (3) BGB). Вищезазначене, вважаємо, лише підкреслює важливість державної відповідальності щодо підтримки потерпілих шляхом необхідних компенсаційних виплат. Зокрема, §829 BGB регламентує зобов'язання виплатити компенсацію з міркувань справедливості.

Кримінальний процесуальний кодекс ФРН (StPO) регламентує право потерпілого на звернення з цивільним позовом з метою відшкодування шкоди

³⁰⁹Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP253%2ehtm>

³¹⁰Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP826%2ehtm>

³¹¹Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FBGB%2Fcont%2FBGB%2eP843%2ehtm>

³¹²Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Kommentar URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band7%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB%2EBGB%2Ep828%2EglIV%2Ehtm

в кримінальному провадженні (Книга 5, розділ 4)³¹³. Разом з тим, положення StPO щодо процедури приєднання (§§403 – 406с StPO) не застосовуються у провадженні щодо неповнолітнього³¹⁴. Так, відповідно до §403 StPO потерпіла сторона або її правонаступник може пред'явити майнову вимогу до обвинуваченого у кримінальному провадженні. Заяву, за допомогою якої висувається позов, можна подати письмово або усно під час основного слухання до початку заключних виступів. У ній має чітко описуватися предмет і причина позову, а також мають міститися докази. В окремих випадках може бути достатньо посилання на твердження, викладені в обвинувальному акті³¹⁵. Подання заяви має ті самі наслідки, що й подання позову в цивільному судочинстві. Заяву можна відкликати до моменту оголошення рішення³¹⁶. Під час основного слухання відповідачеві має бути надана можливість прокоментувати заявлену вимогу про компенсацію³¹⁷.

Заявнику та обвинуваченому надається правова допомога за заявою відповідно до тих самих положень, що й у цивільно-правових спорах, одразу після подання позову. Тому відповідно до §121 ZPO якщо потрібне представництво адвокатами, стороні буде призначено адвоката на її вибір, який готовий представляти її; якщо представництво адвокатами не потрібне,

³¹³ Straßprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>

³¹⁴ Jugendgerichtsgesetz (JGG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fjgg%2Fcont%2Fjgg.p81.htm&anchor=Y-100-G-JGG-P-81>

³¹⁵ LG Ravensburg: Zuständigkeit des Landgerichts wegen besonderer Schutzbedürftigkeit der Geschädigten. Beschl. v. 7.1.2014 – 2 KLS 420 Js 12079/13 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz-rr%2F2014%2Fcont%2Fnstz-rr.2014.90.3.htm&pos=1>

³¹⁶ Straßprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP403%2ehtm>

³¹⁷ Äußerungsmöglichkeit des Angeklagten über Entschädigungsanspruch des Nebenklägers BGH, Beschluß vom 13-12-1990 - 4 StR 519/90 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnjw%2F1991%2Fcont%2Fnjw.1991.124.3.1.htm&readableType=3&readableBcid=y-300-z-bghst-b-37-s-256>

стороні буде призначено адвоката, у тому числі на її вибір, якщо представництво адвоката видається необхідним або опонента представляє адвокат³¹⁸.

Після набуття чинності Першим законом про потерпілих 1 вересня 2004 року §405 StPO вказує на те, що мирова угода, а також часткова мирова угода є допустимими в процесі заявлення позову про компенсацію в кримінальному провадженні, та можуть бути використані як підстава для пом'якшення вироку³¹⁹. Постановляючи вирок, яким підсудний визнається винним у вчиненні кримінального правопорушення, суд задовольняє позов, якщо вважає його обґрунтованим. Відмова у прийнятті рішення за позовом негайно підлягає апеляційному оскарженню в тому випадку, якщо заяву було подано до початку основного слухання, та доки не було винесено рішення, що завершує судовий процес. При чому рішення про задоволення позову має бути скасовано, якщо підсудного не буде визнано винним у вчиненні злочину, на якому ґрунтувалося рішення щодо позову (§406a StPO)³²⁰.

Таким чином, за німецьким правом компенсація за перенесені страждання повинна бути справедливою: до уваги береться загальний принцип вирівнювання вигоди; потерпілий має бути поновлений у стані, який існував до порушення його прав чи інтересів, однак не повинен одержати вигоду внаслідок компенсації йому шкоди. У процесі встановлення розміру справедливої компенсації судова практика враховує такі показники: фізичні страждання потерпілого (вид тілесного ушкодження, тривалість лікування, наслідки), психічні страждання (можливість продовження колишньої роботи, ступінь усвідомлення скрутності свого становища, хвилювання за долю сім'ї,

³¹⁸Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fzpo%2Fcont%2Fzpo.p121.htm&anchor=Y-100-G-ZPO-P-121>

³¹⁹Strafprozessordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FBeckOKStPO_52%2FSTPO%2Fcont%2FBECKOKSTPO%2eSTPO%2eP405%2eglA%2ehtm

³²⁰Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSTPO%2Fcont%2FSTPO%2eP406A%2ehtm>

можливість збереження індивідуальних якостей особистості (талентів), особлива психічна вразливість, схильність до переживань), ступінь вини заподіювача шкоди, його майновий стан та ін. Під час обчислення розміру компенсації за моральну шкоду також будуть братися до уваги суми компенсацій, які призначалися судами раніше в аналогічних справах. Федеральний суд ФРН (Bundesgerichtshof – BGH), найвищий суд цивільної та кримінальної юрисдикції зауважує, що «необхідно дотримуватися балансу між інтересами потерпілої сторони у забезпеченні її претензій та інтересами держави щодо якнайефективнішого задоволення заявленого позову, а також інтересом обвинуваченого у справедливому та швидкому просуванні провадження»³²¹.

Наприклад, рішення OLG Ростока (5-й цивільний сенат) від 24.11.2023 р. щодо відшкодування збитків, болю і страждань, спричинених смертю пацієнта внаслідок грубої лікарської помилки. У ньому Сенат, з'ясовуючи причинно-наслідковий зв'язок, доходить висновку, що грубі лікарські помилки спричинили смерть пацієнта через побічні ефекти хіміотерапії, коли належне лікування гормонально-позитивного метастатичного раку молочної залози вимагало лікування за допомогою ендокринної терапії, а не лікування хіміотерапевтичним препаратом, який викликав небезпечні для життя побічні ефекти, після чого лікування відповідним препаратом негайно не припинилося. Останнє і є грубою лікарською помилкою. Позивач вважав доцільною компенсацію в розмірі щонайменше 30000 євро, а також стверджував, що внаслідок смерті пацієнта зазнав збитків на загальну суму 24266,32 євро та просив відшкодувати судові витрати на досудовому провадженні в розмірі 1137,64 євро. Сенат переглянув рішення регіонального суду, який присудив відповідачам 1 та 2 виплатити позивачу компенсацію за біль і страждання в розмірі 20000 євро та відшкодування збитків у розмірі

³²¹ The Federal Court of Justice (Bundesgerichtshof (BGH)), Beschluss vom 15.04.2010 - 5 StR 96/10
 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2010%2Fcont%2Fbeckrs.2010.11342.htm&pos=1>

25404,96 євро, а також відсотки, і вирішив, що заявлена позивачем (як правонаступником) компенсація в розмірі 30000 євро є відповідною для досягнення цілей, пов'язаних з компенсацією за біль і страждання, та покладається на солідарних відповідачів 1, 2 та 3, так само, як і відшкодування матеріальних збитків³²².

Наприклад, AG Eberswalde (2-й цивільний відділ), рішення від 24.04.2020 р.³²³ та LG Frankfurt (Oder), рішення від 20.01.2021 р.³²⁴ стосувалися наслідків сексуального насильства над дітьми. Цікаво, що у цій справі вимога про відшкодування шкоди була боргом спадкодавця, який будучи засудженим до 9 років ув'язнення, помер, а спадкоємець відповідає за борги спадщини відповідно до §1967 BGB³²⁵, особливо з огляду на те, що згідно §1922 BGB зі смертю спадкодавця все його майно було передано відповідачу (спадкоємцю). Тобто борг відповідача виник внаслідок універсального правонаступництва, а для позивача як правонаступника потерпілих дітей, право стягнення існує так само, як і для потерпілої сторони. Позивач звертався з позовом на суму 30203,69 євро відповідно до §5 Закону про компенсацію потерпілим (на той час чинного) із зазначенням, що відносно майна відповідача відкрито провадження у справі про банкрутство, яке є наслідком умисного протиправного діяння, щодо якого відповідач заперечує. Встановлено, що решта відшкодування в розмірі 30203,69 євро зареєстрована Державним управлінням із соціальних справ і соціального забезпечення, як наслідок

³²²OLG Росток (5-й цивільний сенат) від 24.11.2023 р. URL: <https://www.landesrecht-mv.de/bsmv/document/NJRE001565221>

³²³AG Eberswalde Рішення 24 квітня 2020 р. - 2 С 366/19, BeckRS 2020, 8279 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2020%2Fcont%2Fbeckrs.2020.8279.htm&pos=1&hlwords=on>

³²⁴LG Frankfurt (Oder), рішення від 20 січня 2021 року -16 S 120/20 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2021%2Fcont%2Fbeckrs.2021.2095.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2021-N-2095>

³²⁵Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.p1967.htm&anchor=Y-100-G-BGB-P-1967&jumpType=Jump&jumpWords=%25c2%25a71967%2BBGB&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B%2526%2523167%253b1967%2BBGB>

провадження у справі про банкрутство відповідача (справа Окружного суду Білефельда), що є результатом навмисно вчиненої протиправної дії.

Разом з тим, зазначимо, що відповідно до §1 SGB XIV Німеччини соціальна компенсація підтримує осіб, які зазнали шкоди здоров'ю внаслідок події, за ліквідацію наслідків якої держава несе особливу відповідальність, зокрема, щодо актів насильства. Соціальна компенсація для жертв насильницьких дій регламентована §13 SGB XIV, де йде мова про фізичне насильство, а також психологічне насильство. Найчастіше це такі насильницькі злочини, як сексуальне насильство (§§174 -176d StGB), насильство сексуального характеру, зґвалтування (§§177 і 178 StGB), торгівля людьми (§§232 -233a StGB), переслідування (§238 абз. 2 і 3 StGB), захоплення заручників (§239b StGB) або грабіж (§255 StGB)³²⁶. Відповідно до §14 SGB XIV жертви актів насильства – це також особи, які зазнали шкоди здоров'ю внаслідок того, що стали свідками таких актів або знайшли жертву. Особи, які зазнали шкоди внаслідок повідомлення про смерть потерпілого або тяжкі тілесні ушкодження, розглядаються як жертви насильницьких дій, якщо між цими особами та жертвою існує зв'язок (родичі, близькі)³²⁷.

§§2, 4 SGB XIV чітко вказують на право потерпілого, його родичів чи близьких, які постраждали, на соціальні компенсаційні виплати. Крім того, законодавець уточнює, що позов може бути подано у разі ушкоджень здоров'я, що сталися внаслідок ДТП за участю потерпілих у зворотній поїздки, яка необхідна була для отримання послуг за цією книгою, під час використання послуг, на які особа мала право відповідно до цієї книги або при подачі заяви про кримінальне правопорушення відразу або по дорозі туди чи назад, а також, якщо під час надання необхідного супроводу потерпілому відповідна особа

³²⁶Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgb_xiv%2Fcont%2Fsgb_xiv.p13.htm&anchor=Y-100-G-SGB_XIV-P-13&jumpType=Jump&jumpWords=%25c2%25a713%2BSGB%2BXIV&readable=Suche%2Bnach%2BNorm%253a%2B%2526%2523167%253b13%2Bsgb%2Bxiv

³²⁷Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/SGB_XIV/cont/SGB_XIV.P14.htm

зазнала шкоди. Для підтвердження розладу здоров'я внаслідок ушкодження встановлюється причинно-наслідковий зв'язок. Більш того, якщо не підтверджується ймовірність розладу внаслідок ушкодження через те, що в медичній науці існує невизначеність щодо цього, то розлад здоров'я можна визнати наслідком ушкодження за згодою Федерального міністерства праці та соціальних питань або відповідального вищого державного органу³²⁸.

Ступінь наслідків шкоди оцінюється відповідно до загальних наслідків фізичних, психічних, інтелектуальних, сенсорних порушень, що викликані розладами здоров'я, визнаними наслідками шкоди в усіх сферах життя, та вимірюється за шкалою від 10 до 100 (§5 SGB XIV³²⁹). Соціальна компенсація надається у вигляді послуг, допомоги в натуральній формі та грошової допомоги. Грошові виплати надаються одноразово або як постійні виплати (§26 SGB XIV³³⁰). Для надання послуг відповідальні органи укладають угоди з травматологічними клініками (§37 SGB XIV³³¹). Також можуть укладатися угоди про співпрацю з організаціями, які забезпечують комплексні, якісні консультації та підтримку потерпілих, враховуючи необхідність допомоги представникам особливо вразливих груп (§39 SGB XIV³³²). Відповідно до §40 SGB XIV Федеральне міністерство праці та соціальних справ уповноважене регулювати якісні вимоги до угод про співпрацю шляхом законодавчої постанови, що потребує схвалення Бундесрату³³³.

Важливо, що існує можливість для потерпілого отримати конфіденційну оперативну і професійну допомогу та підтримку у зв'язку з завданою шкодою

³²⁸Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2ehtm

³²⁹Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP5%2ehtm

³³⁰Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP26%2ehtm

³³¹Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP37%2ehtm

³³²Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FSGB_XIV%2Fcont%2FSGB_XIV%2eP39%2ehtm

³³³Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata/ges/SGB_XIV/cont/SGB_XIV.P40.htm

також від різних приватних і громадських благодійних фондів. Наприклад, це Берлінський фонд проти екстремізму і насилля (Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt)³³⁴, Фонд компенсації жертвам автокатастроф (Verkehrsofferhilfe)³³⁵, Штутгартський фонд для жертв торгівлі людьми та примусової проституції³³⁶, Гессенський фонд компенсації шкоди³³⁷, Державний Фонд землі Баден-Вюртемберг по захисту жертв злочинів³³⁸, Unfallopfer Hilfswerk (організація допомоги жертвам нещасних випадків, підтримка людей, які зазнали фізичних і фінансових втрат внаслідок нещасних випадків)³³⁹.

Неможливо не погодитися з висновком Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на один з проєктів закону, в якому зазначено: «якщо держава бере на себе зобов'язання по відшкодуванню, а реально здійснити його не зможе, то це може створити ситуацію суспільного невдоволення, коли сотні тисяч потерпілих не одержать відшкодування від держави, навіть після прийняття судами відповідних рішень на їх користь»³⁴⁰. Однак з цього випливає сумне риторичне питання: чому ж протягом останніх десятиліть української державності не вистачає ані політичної волі, ані фінансування для того, що має бути обов'язком держави? Чому держава не справляється з виконанням своїх функцій із забезпечення прав та законних інтересів потерпілого?

³³⁴Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt. URL: <https://anwaltverein.de/de/stiftung-contra-rechtsextremismus>

³³⁵Verkehrsofferhilfe. URL: <https://www.verkehrsofferhilfe.de/>

³³⁶Fonds zur Unterstützung für Opfer von Menschenhandel und Zwangsprostitution. URL: <https://kirche-und-gesellschaft.drs.de/interkulturelles-sozialmanagement/fonds-fuer-opfer-von-menschenhandel-und-zwangsprostitution.html>

³³⁷Hessischer Ausgleichsfonds. URL: https://verwaltungsportal.hessen.de/leistung?leistung_id=B100019_110642713#Rechtsbehelf

³³⁸Landesstiftung Opferschutz. URL: <https://www.landesstiftung-opferschutz.de/>

³³⁹Unfallopfer Hilfswerk. URL: <https://www.unfallopferhilfswerk.de/unsere-geschichte/>

³⁴⁰Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проєкт Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» від 27.10.2010 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7303&skl=7

Враховуючи вищенаведене, приходимо до очевидного висновку, що попри усі можливі перешкоди в Україні має бути створено Компенсаційний фонд допомоги потерпілим, про що зазначали й раніше у своїх дослідженнях³⁴¹. Погоджуємося, що за своїми функціями і завданнями зазначений Фонд може належати до системи органів соціального захисту і бути його елементом. Однак не виключається і варіант створення такого Фонду при Міністерстві юстиції України³⁴². Крім того, слід сказати, що необхідним є також прийняття Закону України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого (фізичним особам) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням за рахунок Державного бюджету». Такий закон, на нашу думку, має передбачати своєю структурою, зокрема, положення щодо поширення його дії на потерпілого, його правонаступника; розміру та порядку компенсації шкоди, завданої потерпілому, його правонаступнику, внаслідок вчинення злочину, якщо впродовж визначеного законом строку з моменту її виникнення компетентними державними органами не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або така особа є неплатоспроможною; поширення дії закону на компенсацію моральної шкоди (як разовий платіж); обов'язку слідчого, прокурора роз'яснити потерпілому, його правонаступнику право на звернення з вимогою про компенсацію завданої шкоди за рахунок Державного Бюджету у передбачених законом випадках; здійснення компенсації із спеціального Компенсаційного фонду допомоги потерпілим та недопущення відмови у виплаті потерпілому коштів з Компенсаційного фонду допомоги через їх відсутність.

В умовах дефіциту коштів Держбюджету можна розглядати, перш за все, можливість передбачити відповідні компенсаційні виплати у провадженнях про насильницькі правопорушення. «Відсутність в Україні можливості

³⁴¹Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с.

³⁴²Кучинська О. П. Проблеми реалізації прав потерпілих в кримінальному судочинстві. URL: <https://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10koppks.pdf>

отримати відшкодування шкоди, заподіяної насильством, від держави спричиняє те, що потерпілі зіштовхуються з додатковими бар'єрами в отриманні ефективного захисту та відновленні своїх прав. Оскільки навіть за умов винесення рішення про визнання особи винною та стягнення компенсації судом, це не є гарантією виконання такого рішення та, відповідно, відшкодування шкоди потерпілій особі. З огляду на це в національному законодавстві України існує потреба в розробленні альтернативного механізму відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами, державою»³⁴³. У законопроекті №3894 від 17.07.2020 р. вже пропонувалося шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу України створити Державний фонд відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень у складі спеціального фонду державного бюджету та визначити порядок формування й використання його коштів. Джерелами формування Державного фонду пропонувалося визначити: кошти, що надходять від виконання покарань у вигляді штрафів та виправних робіт; збір на відшкодування шкоди, завданої насильницькими кримінальними правопорушеннями, у разі ухвалення судом та набрання законної сили обвинувального вироку; кошти, що були виплачені потерпілому у зв'язку з вчиненням насильницького кримінального правопорушення та повернуті у дохід держави з підстав, визначених законом. У пояснювальній записці до законопроекту зазначалося, що «створення Фонду допоможе забезпечити стабільне фінансування відшкодувань, які виплачуються потерпілому у зв'язку з вчиненням насильницького кримінального правопорушення, та дозволить запобігти спрямуванню джерел фінансування на інші цілі»³⁴⁴.

³⁴³ Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>

³⁴⁴ ВИСНОВОК на проект Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму фінансового забезпечення відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/4c21bee7-91be-459e-80ca-9c30eb7234ca>

Переконані, зрештою, Україна має знайти політичну волю та кошти державного бюджету на вирішення такого важливого питання, як компенсація шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, зокрема, насильницьких, в контексті гармонізації нашого законодавства з правом Європейського Союзу.

ВИСНОВКИ

Дослідження досвіду Німеччини щодо захисту прав та законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні, зокрема, питань ефективності кримінально-процесуальної комунікації потерпілого в аспекті реалізації його права на компенсацію шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, права на правничу допомогу та медіацію під час кримінального провадження, права на попередження вторинної та повторної віктимізації потерпілого, його прав приватного обвинувача, дозволяє зробити наступні висновки, орієнтовані на галузеве законодавство України, що має потенціал вдосконалення з метою гармонізації з правом ЄС:

1. Право потерпілого на правничу допомогу під час кримінального провадження за прикладом кращих європейських практик (зокрема, Німеччини) має бути забезпечено в Україні та регламентовано кримінальним процесуальним законом України. Пропозиції щодо регламентування «випадків обов’язкової участі представника потерпілого у кримінальному провадженні, випадків його залучення для здійснення представництва за призначенням слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом на їх розсуд, якщо обставини кримінального провадження вимагають участі представника, а потерпілий не залучив його, права потерпілого на звернення у формі клопотання про залучення його представника слідчим, дізнавачем, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення представництва за призначенням»³⁴⁵ заслуговують на увагу з боку законодавця з огляду на те, що надання безоплатної правничої допомоги у визначених законом випадках – це відповідальність та обов’язок держави.

Досвід Німеччини щодо наданням правничої допомоги потерпілому полягає в тому, що в усіх положеннях відповідних розділів Книги V СтПО ФРН (щодо потерпілого-приватного позивача (§§374-394), потерпілого-

³⁴⁵ Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2023. 48 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d1bd84f-6612-452d-9a8d-7154556b4c29/content>

співпозивача (§§395-402), потерпілого-цивільного позивача (§§403-406с) ефективна участь потерпілої сторони в кримінальному процесі Німеччини забезпечується, зокрема, шляхом наданням правничої допомоги жертві кримінального правопорушення за рахунок держави.

З метою забезпечення правозахисної комунікації потерпілого в контексті надання професійної правничої допомоги слід прийняти Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо доступу до безоплатної правничої допомоги у кримінальному провадженні».

2. Психосоціальна допомога потерпілим під час кримінального провадження за прикладом кращих європейських практик (зокрема, Німеччини) має знайти свій розвиток і в українському кримінально-процесуальному законодавстві, що сприятиме ідеї ефективної реалізації правозахисної комунікації потерпілого. Здійснення кримінального провадження в Україні в умовах дії воєнного стану, необхідність вже сьогодні думати про післявоєнне відновлення в контексті забезпечення прав людини та вдосконалення норм галузевого законодавства тільки підсилює актуальність проблематики психосоціального супроводу у кримінальному процесі та потреби впровадження широкого спектру пропозицій підтримки. Впевнені, такої допомоги потребують вже сьогодні та потребуватимуть в майбутньому потерпілі від кримінальних правопорушень (особливо насильницьких) у випадках, що мають бути визначені та врегульовані законом. З цією метою доцільним було б розроблення і прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо психосоціальної допомоги під час кримінального провадження», внесення узгоджених змін до чинного кримінального процесуального закону в частині прав потерпілого та інформування його про відповідні права.

3. Підлягає перегляду нормативне регулювання інституту приватного обвинувачення в бік розширення права потерпілого на правозахисну комунікацію шляхом: внесення змін до глави 36 КПК України, якою регламентувати кримінальне провадження у формі приватного та приватно-

публічного обвинувачення; внесення змін до ст. 477 КПК України, якою визначити кримінальні правопорушення, які слід віднести до приватно-публічного обвинувачення (в тому числі, домашнє насильство); внесення змін до ст. 478 КПК України, якою регламентувати початок і здійснення кримінального провадження у формі приватно-публічного обвинувачення; доповнення КПК України ст. 477-1 та ст. 478-1, якими регламентувати початок і здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, визначити кримінальні правопорушення, які слід віднести до приватного обвинувачення, передбачити безпосереднє звернення потерпілого до суду з обвинуваченням у вчиненні такого кримінального правопорушення; внесення змін до ст. 479 КПК України, якою регламентувати компенсацію шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного та приватно-публічного обвинувачення; регламентування повноважень прокурора втрутитися в кримінальне провадження чи розпочати його, якщо кримінальне правопорушення становить значну суспільну небезпеку та має особливе громадське значення, чи у випадку, коли потерпілий з об'єктивних причин не може захистити свої законні права та інтереси; доповнення КК України такою формою домашнього насильства як кібернасильство та внесення інших змін та доповнень до кримінального процесуального закону й інших законів України з метою узгодження їх положень. Відповідно прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо здійснення кримінального провадження у формі приватного та приватно-публічного обвинувачення» якісно зміцнило б становище потерпілого у кримінальному процесі.

4. Нового імпульсу в українському кримінально-процесуальному праві мають набути реститутивні форми реагування та дієві реститутивні практики з огляду на розширення тлумачення реституції в межах кримінального процесу із включенням та законодавчим регулюванням немайнової шкоди, завданої потерпілим-юридичним особам, процедур добровільного відшкодування (компенсації) шкоди підозрюваним, обвинуваченим, а також

відшкодування (компенсації) шкоди за рахунок держави. З метою справедливої компенсації слід:

1) активно впровадити інститут медіації на різних стадіях кримінального провадження та регламентувати процедуру медіації узгоджено з відповідними положеннями кримінального процесуального закону, про що внести зміни і доповнення до положень чинного КПК України прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо здійснення медіації у кримінальному провадженні».

Підкреслимо, що окремі положення Закону України «Про медіацію» на сьогодні не узгоджуються між собою (зокрема, в контексті конструкції «позасудової» медіації), що вказує на актуальність та необхідність дослідження еволюції різновидів медіації в кримінальному провадженні, у тому числі, інтегрованої медіації, з метою правозастосування.

2) прийняти Закон України «Про компенсацію потерпілому, правонаступнику потерпілого шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за рахунок Державного бюджету» та створити Компенсаційний фонд допомоги потерпілим від кримінальних правопорушень, передбачивши в його рамках, зокрема, компенсації шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень, зумовлених веденням в Україні воєнних дій; сприяти створенню приватних і громадських благодійних фондів, націлених на допомогу і підтримку потерпілих-жертв кримінальних правопорушень.

Оптимізм, що міг мати місце у зв'язку з реальною ймовірністю вирішення питання компенсації шкоди потерпілим від кримінальних правопорушень у законодавчій площині законопроектами 2020 року³⁴⁶

³⁴⁶ Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект Закону України від 03.03.2020 р.; Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект закону України від 17. 07. 2020 р. №3892; Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення механізму відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3893; Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму

виродився вже у 2022-2023 роках прийняттям Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23.02.2023 року та початком воєнних дій на території України. Проте, переконані, у період післявоєнної відбудови та з метою гармонізації галузевого законодавства з правом ЄС створення Компенсаційного фонду допомоги потерпілим та прийняття відповідних законів України, покликаних забезпечити право потерпілого на компенсацію шкоди, є безальтернативним.

5. Загальнонаціональна мережа підтримки потерпілих має бути створена за сприяння та фінансування держави для забезпечення ефективної комунікації шляхом створення доступу до інформування жертв кримінальних правопорушень (як потерпілих, так і жертв правопорушень незалежно від набуття ними процесуального статусу потерпілих) про можливу передбачену законом допомогу для них та спосіб її отримання, а також шляхом оперативного надання такої допомоги та професійного консультування, зокрема, в режимі он-лайн.

З цією метою слід також передбачити створення та функціонування на державному і регіональному рівнях відповідних центрів підтримки потерпілих, а раніше – в межах модельного проекту підтримки психосоціальних процесів для особливо вразливих груп (перш за все, діти та неповнолітні, потерпілі-жертви насильницьких злочинів, потерпілі похилого віку, недієздатні, обмежено дієздатні потерпілі, потерпілі-ветерани війни, потерпілі з психічними розладами, фізичними вадами, потерпілі від воєнних

злочинів) напрацювати (науковий супровід) пропозиції, механізми та способи ефективного функціонування відповідних центрів підтримки. Іншими словами, вважаємо, важливою складовою має стати науковий супровід модельного проекту підтримки психосоціальних процесів для особливо вразливих груп з метою подальшого дієвого впровадження інституту психосоціального супроводу в кримінальний процес на законодавчому та правозастосовчому рівнях у такому форматі, який якнайкраще слугував би інтересам вразливих потерпілих в Україні.

Досвід Німеччини в сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень переконує, що розробка та прийняття вищезазначених нормативних актів сприятиме гармонізації українського кримінально-процесуального законодавства з правом Європейського Союзу. Еволюційне напрацювання та впровадження реальних механізмів забезпечення прав потерпілих в Україні відбуватиметься також з врахуванням її власного історичного досвіду, а професійна науково-практична комунікація та міжнародна співпраця активно сприятимуть новітньому українському післявоєнному відродженню.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Abramson, L., Moore, D. (2001). Transforming conflict in the inner city: Community conferencing in Baltimore. *Contemporary Justice Review*, 4 (3–4), 321–340. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195394641.003.0007>
2. AG Eberswalde Рішення 24 квітня 2020 р. - 2 С 366/19, BeckRS 2020, 8279 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2020%2Fcont%2Fbeckrs.2020.8279.htm&pos=1&hlwords=on>
3. Alberts, J. K., Heisterkamp, B. L., McPhee, R. M. (2005). Disputant perceptions of and satisfaction with a community mediation program. *The International Journal of Conflict Management*, 16 (3), 218–244. <https://doi.org/10.1108/eb022930>
4. Alexander N., Gottwald W., Trenzcek Th. Mediation in Germany: The Long and Winding Road (2003). Global trends in mediation. Pp. 179-212. Research Collection School of Law. URL: http://ink.library.smu.edu.sg/sol_research/1900
5. Aufsatz von Professorin Dr. Elisa Hoven. Bekämpfung häuslicher Gewalt durch Strafrecht? URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fzrp%2F2024%2Fcont%2Fzrp.2024.112.1.htm&pos=7&hlwords=on>
6. Äußerungsmöglichkeit des Angeklagten über Entschädigungsanspruch des Nebenklägers
7. Bazemore, G. (2001). Young people, trouble and crime: Restorative justice as a normative theory of informal social control and social support. *Youth & Society*, 33 (2), 199–266. <https://doi.org/10.1177/0044118x01033002004>
8. BeckOK StPO з RiStBV i MiStra, Graf. Strafprozeßordnung (StPO) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fbeckokstpo_53%2Fstpo%2Fcont%2Fbeckokstpo.stpo.p395.gla.glii.htm&anchor=Y-400-W-BECKOKSTPO-G-STPO-P-395-RN-4

9. B-D Meier. Täter-Opfer-Versöhnung und Wiedergutmachung im Strafrecht.
URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fflsk%2F1996%2Fflsk.1996.240167.htm&anchor=Y-300-Z-JUS-B-1996-S-437&readableType=1>
10. BGH, Beschluß vom 13-12-1990 - 4 StR 519/90 URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnjw%2F1991%2Fcont%2Fnjw.1991.1243.1.htm&readableType=3&readableBcid=y-300-z-bghst-b-37-s-256>
11. Braithwaite, J. (1989). Crime, shame and reintegration. Cambridge University Press; Umbreit, M. S. (1994). Crime victims confront their offenders: The impact of a Minneapolis mediation program. Research on Social Work Practice, 4 (4), 436–447. <https://doi.org/10.1177/104973159400400402>
12. BT-Drs 17/8058 https://dejure.org/Drucksachen/Bundestag/BT-Drs._17/8058
13. Bundesgerichtshof (BGH) (VI зивільний сенат), рішення від 29.01.2019 р.
VI ZP 113/17 URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2019%2Fcont%2Fbeckrs.2019.7656.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2019-N-7656>
14. Bundesgerichtshof (BGH) (VI зивільний сенат), рішення від 26.07.2022 р.
VI ZR 58/21 URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2022%2Fcont%2Fbeckrs.2022.23045.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2022-N-23045>
15. Bundesministerium für Arbeit und Soziales URL: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Soziale-Entschädigung/Antragstellung/antragstellung.html>
16. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Münchener Kommentar zum BGB
9. Auflage 2024 URL: https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMuekoBGB_9_Band7%2FBGB%2Fcont%2FMuekoBGB.BGB.vor1.p823.gli.htm

- 17.Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fbgb%2Fcont%2Fbgb.htm&pos=1&hlwords=on>
- 18.Case of Basenko v. Ukraine, 24213/08, of 26 November 2015, §§ 103-106.
- 19.Charkoudian, L., Walter, J. L., Eisenberg, D. T. (2017). What works in custody mediation? Effectiveness of various mediator behaviors. *Family Court Review*, 56 (4), 544–571. <https://doi.org/10.1111/fcre.12375>
- 20.Charkoudian, L., Walter, J., Harmon-Darrow, C., Bernstein, J. (2021). Mediation in Criminal Misdemeanor Cases, *Criminology, Criminal Justice, Law & Society*, 22 (3), 14–29.
- 21.Christie, N. (1977). Conflicts as property. *British Journal of Criminology*, 17 (1), 1–15. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a046783>
- 22.CoE – GREVIO URL: <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/ukraine>
- 23.Designgesetz (DesignG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FGESCHMMG%2Fcont%2FGESCHMMG%2ehtm>
- 24.Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA of 25 October 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>
- 25.Emery, R., Laumann-Billings, L., Waldron, M., Sbarra, D., Dillon, P. (2001). Child custody mediation and litigation: Custody, contact, and co-parenting 12 years after initial dispute resolution. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69 (2), 323–332. <https://doi.org/10.1037/0022-006x.69.2.323>
- 26.Epperson, M., Pettus-Davis, C. (Eds.). (2017). *Smart decarceration: Achieving criminal justice transformation in the 21st century*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190858988.003.0010>

27. Evje, A., Cushman C. R. (2000). A Summary of the evaluations of six California victim-offender reconciliation programs. The Judicial Council of California. <https://www.courts.ca.gov/documents/vorp.pdf>
28. Fonds Sexueller Missbrauch URL: <https://www.fonds-missbrauch.de/>
29. Fonds zur Unterstützung für Opfer von Menschenhandel und Zwangsprostitution. URL: <https://kirche-und-gesellschaft.drs.de/interkulturelles-sozialmanagement/fonds-fuer-opfer-von-menschenhandel-und-zwangsprostitution.html>
30. Gebrauchsmustergesetz (GebrMG) URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgebrmg%2Fcont%2Fgebrmg.p25.htm&anchor=Y-100-G-GEBRMG-P-25>
31. Geigel. Der Haftpflichtprozess mit Einschluss des materiellen Haftpflichtrechts / bearbeitet von Dr. Klaus Bacher, Dr. Falk Bernau, Anne-Christina Brodöfel... 29., Auflage 2024. München. URL: https://online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FGeiHdbHaftPflProz_29%2Fcont%2FGeiHdbHaftPflProz%2Ehtm
32. Geschäftsgeheimnisgesetz (GeschGehG) URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgeschgehg%2Fcont%2Fgeschgehg.p23.htm&anchor=Y-100-G-GESCHGEHG-P-23>
33. Gesetzentwurf der Bundesregierung. Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung. Deutscher Bundestag – 17. Wahlperiode Drucksache 17/5335 <https://dserver.bundestag.de/btd/17/053/1705335.pdf>
34. Gesetz zur Verbesserung der Rechte von Verletzten im Strafverfahren (Opferrechtsreformgesetz - OpferRRG) (G-SIG: 15019310) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-verbesserung-der-rechte-von-verletzten-im-strafverfahren-opferrechtsreformgesetz/95015>
35. Gesetz zur Stärkung der Rechte von Verletzten und Zeugen im Strafverfahren (2. Opferrechtsreformgesetz) URL:

<https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-rechte-von-verletzten-und-zeugen-im/18588>

36. Gesetz zur Stärkung der Opferrechte im Strafverfahren (3. Opferrechtsreformgesetz) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-opferrechte-im-strafverfahren-3-opferrechtsreformgesetz/65145>
37. Gesetz zur Stärkung der Rechte von Opfern sexuellen Missbrauchs (StORMG) URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-st%C3%A4rkung-der-rechte-von-opfern-sexuellen-missbrauchs-stormg/35125>
38. Gesetz zur Fortentwicklung der Strafprozessordnung und zur Änderung weiterer Vorschriften URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-fortentwicklung-der-strafprozessordnung-und-zur-%C3%A4nderung-weiterer-vorschriften/272971>
39. Gesetz zur Einführung der elektronischen Akte in der Justiz und zur weiteren Förderung des elektronischen Rechtsverkehrs URL: <https://dip.bundestag.de/vorgang/gesetz-zur-einf%C3%BChrung-der-elektronischen-akte-in-der-justiz-und/74015>
40. Gewaltschutzgesetz (GewSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgewschg%2Fcont%2Fgewschg.inh.htm&anchor=Y-100-G-GEWSCHG&jumpType=Jump&jumpWords=GewSchG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGewSchG>
41. Grundgesetz (GG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fgg%2Fcont%2Fgg.inh.htm&anchor=Y-100-G-GG&jumpType=Jump&jumpWords=%2BGG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BGG>

42. Halbleiterschutzgesetz (HalblSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fhalblschg%2Fcont%2Fhalblschg.p10.htm&anchor=Y-100-G-HALBLSCHG-P-10>
43. Harmon-Darrow, C. (2020). Conflict resolution interventions and tertiary violence prevention among urban nonintimate adults: A review of the literature. *Trauma, Violence and Abuse*. <https://doi.org/10.1177/1524838020918672>
44. Harmon-Darrow, C. (2020). Conflict resolution interventions and tertiary violence prevention among urban nonintimate adults: A review of the literature. *Trauma, Violence and Abuse*. <https://doi.org/10.1177/1524838020918672>
45. Hessischer Ausgleichsfonds. URL: https://verwaltungsportal.hessen.de/leistung?leistung_id=B100019_110642713#Rechtsbehelf
46. Hilfe-Info URL: <https://www.hilfe-info.de/>
47. Hilft. Schnelle Hilfen in Traumaambulanzen URL: <https://projekt-hilft.de/>
48. Inna Rakipova, Ihor Zahorodnii, Anastasiia Pidgorodynska, Kostiantyn Chernomorchenko, Nataliia Chipko (2022). The State of Scientific Development of the Problem of Human Rights Communication of the Victim in Criminal Proceedings in Ukraine. *Legal Horizons*, 15(1-4), 79-91. DOI: [https://doi.org/10.54477/LH.25192353.2022.15\(1-4\).pp.79-91](https://doi.org/10.54477/LH.25192353.2022.15(1-4).pp.79-91).
49. Jonas-van Dijk, J., Zebel, S., Claessen, J., Nelen, H. (2020). Victim-offender mediation and reduced reoffending: Gauging the self-selection bias. *Crime & Delinquency*, 66 (6–7), 949–972. <https://doi.org/10.1177/0011128719854348>
50. Jugendgerichtsgesetz (JGG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fjgg%2Fcont%2Fjgg.p81.htm&anchor=Y-100-G-JGG-P-81>
51. Karlsruher Kommentar zum Gesetz über Ordnungswidrigkeiten URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKo>

52. Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung
9. Auflage 2023. Zweiter Abschnitt. Privatklage. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2FKarlsKoStPO_9%2FStPO%2Fcont%2FKarlsKoStPO.StPO.gl5Buch.glAbschn2.htm
53. Kaufer, L., Noll, D. E., Mayer, J. (2015). Prisoner-facilitated mediation: Bringing peace to prisons and communities. *Cardozo Journal of Conflict Resolution*, 16, 187–219.
54. Kunsturhebergesetz (KunstUrhG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fkunsturhg%2Fcont%2Fkunsturhg.p33.htm&anchor=Y-100-G-KUNSTURHG-P-33>
55. Landesstiftung Opferschutz. URL: <https://www.landesstiftung-opferschutz.de/>
56. Lanzarote-Konvention (LanzaroteÜ) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fintv_lzroteuebk%2Fcont%2Fintv_lzroteuebk.htm&anchor=Y-100-G-INTV_LZROTEUEBK
57. Latimer, J., Dowden, C., Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. *The Prison Journal*, 85 (2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>
58. LG Frankfurt (Oder), рішення від 20 січня 2021 року -16 S 120/20 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2021%2Fcont%2Fbeckrs.2021.2095.htm&anchor=Y-300-Z-BECKRS-B-2021-N-2095>
59. LG Ravensburg: Zuständigkeit des Landgerichts wegen besonderer Schutzbedürftigkeit der Geschädigten. *Beschl. v. 7.1.2014 – 2 KLS 420 Js 12079/13* URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz-rr%2F2014%2Fcont%2Fnstz-rr.2014.90.3.htm&pos=1>
60. Markengesetz (MarkenG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FMARKENG%2Fcont%2FMARKENG%2ehtm>

61. Maryland Judiciary Court Operations. (2015). What works in child access mediation: Effectiveness of various mediation strategies on immediate and long-term outcomes. Maryland Judiciary Administrative Office of the Courts. URL: <https://mdcourts.gov/sites/default/files/import/courtoperations/pdfs/familyfullreport.pdf>
62. Mediationsgesetz (MediationsG) URL: https://www.gesetze-im-internet.de/mediationsg/__1.html
63. Meyer-Goßner/Schmitt/Schmitt StPO. 67., neu bearbeitete Auflage des von Otto Schwarz begründeten. 2024 Verlag C.H. Beck oHG. Munich. 2852 p.
64. Mudrak I., Podobnyi O., Vaschchuk O. Compensation of damages to victim of criminal offence under Criminal Procedure Code of Ukraine. Juridical Tribune. Vol. 9. № 2. Society of Juridical and Administrative Sciences, 2019. P. 377-391.
65. Mudrak, I., Hloviuk, I., Murzanovska, A., Voloshyna, V. Physiological and psychological condition of victim of criminal offense in Ukraine. Amazonia Investiga /Vol. 8 Núm. 19: 34-42/ Marzo - abril 2019. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/193>
66. Ohmer, M. L. (2016). Strategies for Preventing Youth Violence: Facilitating Collective Efficacy Among Youth and Adults. Journal of the Society for Social Work and Research, 7 (4), 681–705. <https://doi.org/10.1086/689407>
67. Ohmer, M. L., Warner, B. D., Beck, E. (2010). Preventing violence in low income communities: Facilitating residents' ability to intervene in neighborhood problems. Journal of Sociology and Social Welfare, 37 (2), 161–181. <https://doi.org/10.1080/10705422.2012.700278>
68. OLG Rostock (5-й цивільний сенат) від 24.11.2023 р. URL: <https://www.landesrecht-mv.de/bsmv/document/NJRE001565221>
69. Online Datenbank für Betroffene von Straftaten URL: <https://www.odabs.org/index.html>
70. Opferentschädigungsgesetz (OEG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Foeg%2Fcont%2Foeg.i>

- nh.htm&anchor=Y-100-G-OEG&jumpType=Jump&jumpWords=OEG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BOEG
71. Opferfibel. Informationen für Betroffene von Straftaten rund um das Strafverfahren. URL: https://www.hilfeinfo.de/Webs/hilfeinfo/SharedDocs/Publikationen/DE/Opferfibel.pdf?__blob=publicationFile&v=3
72. Opferhilfebüro Oldenburg. Jahresbericht 2023. URL: <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/html/download.cms?id=1151&datei=Jahresbericht-2023-OHB-OL-1151.pdf>
73. Ordnungswidrigkeitengesetz (OWiG) URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fowig%2Fcont%2Fowig.inh.htm&anchor=Y-100-G-OWIG&jumpType=Jump&jumpWords=OWiG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BOWiG>
74. Patentgesetz (PatG) URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpatg%2Fcont%2Fpatg.p142.htm&anchor=Y-100-G-PATG-P-142>
75. Pincock, H. (2013). Does mediation make us better? Exploring the capacity-building potential of community mediation. *Conflict Resolution Quarterly*, 31 (1), 3–30. <https://doi.org/10.1002/crq.21077>
76. Prof. Dr. Andreas Steininger. Die Ukraine – Kristallisationspunkt für Fehleinschätzungen, Planlosigkeit und Hybris des Westens, O/L-1-2023, https://www.ostinstitut.de/files/de/2023/Steininger_Die_Ukraine_Kristallisationspunkt_fuer_Fehleinschaetzingen_Planlosigkeit_und_Hybris_des_Westens_OL_1_2023.pdf.
77. Prof. Dr. Andreas Kranig. Entschädigung von Opfern nach terroristischen Anschlägen – Wer verantwortet den Opferschutz? URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzv%2F2020%2Fcont%2Fnzv.2020.21.1.htm&pos=4&hlwords=on>

78. Prof. Dr. Otto Luchterhandt. To the problem of harmonization of Ukrainian legislation with the European Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Problems of harmonizing the legislation of Ukraine with international law: materials of the scientific-practical conference. Kyiv: Institute of Legislation Verkhovna Rada of Ukraine. 1998. P. 57-58.
79. Prof. Dr. Schramm H.-J. Umsetzung der Bürgerrechte und deren Schutz. Ostinstitut/Wismar. Wismar. Deutschland. 2021. P. 1-10.
80. PsychPbG [G über die psychosoziale Prozessbegleitung im Strafverfahren]
URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fpsychpbg%2Fcont%2Fpsychpbg.inh.htm&anchor=Y-100-G-PSYCHPBG&jumpType=Jump&jumpWords=PsychPbG&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BPsychPbG>
81. Rakipova I. Entwicklung der ukrainischen Strafprozessgesetzgebung im Bereich des Opferschutzes: Deutsche Erfahrungen, Kommunikations- und Harmonisierungsfragen. Ostinstitut/Wismar. Wismar. Deutschland. 2024. URL: <https://www.ostinstitut.de/detail/entwicklung-der-ukrainischen-strafprozessgesetzgebung-im-bereich-des-opferschutzes>
82. Rakipova I. V. Protecting the rights of victims of criminal proceedings under the legislation of Germany as evidence for Ukraine in the process of reforming legislation in the post-war hour Jurisprudence under martial law: conceptual dimension: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. 428 p. (p. 308-324) DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-469-6-13>
83. Rakipova I., Podobnyi O., Smirnov M., Ulianov O., Chipko N. Communication of the victim in the criminal proceedings of Ukraine in the conditions of martial law. DIXI, vol. 25, n°. 2, julio-diciembre 2023, 1-18. DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2023.02.12>
84. Rakipova, I., Torbas, O., Voloshyna, V., Shylin, D., Pidgorodynska, A. (2023). Ensuring Rights of Victims Under the Criminal Procedure Code of

- Ukraine: Current Issues and Prospects. *Precedente*, 22, 115-141.
<https://doi.org/10.18046/prec.v22.5807>
85. Resolution (77) 27 On the compensation of victims of crime / Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977. URL:
<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f3e59>
86. Roberts, J. (2011). Why misdemeanors matter: Defining effective advocacy in the lower criminal courts. *USDavis Law Review*, 45, 277-372. https://digitalcommons.wcl.american.edu/facsch_lawrev/289/ c. 279
87. Shuval, K., Pillsbury, C. A., Cavanaugh, B., McGruder, L., McKinney, C. M., Massey, Z., Groce, N. E. (2010). Evaluating the impact of conflict resolution on urban children's violence-related attitudes and behaviors in New Haven, Connecticut, through a community-academic partnership. *Health Education Research*, 25 (5), 757–768.
88. Sortenschutzgesetz (SortSchG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsortschutzg%2Fcont%2Fsortschutzg.p39.htm&anchor=Y-100-G-SORTSCHUTZG-P-39>
89. Stiftung contra Rechtsextremismus und Gewalt. URL: <https://anwaltverein.de/de/stiftung-contra-rechtsextremismus>
90. Strafgesetzbuch (StGB) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstgb%2Fcont%2Fstgb.inh.htm&anchor=Y-100-G-STGB&jumpType=Jump&jumpWords=StGB&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStGB>
91. Strafprozessordnung (StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>

92. Strafprozeßordnung (StPO) Münchener Kommentar zur StPO
2. Auflage 2024. URL: https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekostpo_2_band2%2Fstpo%2Fcont%2Fmuekostpo.stpo.htm&pos=3&hlwords=on
93. Strafprozessordnung der Bundesrepublik Deutschland URL: <https://dejure.org/gesetze/StPO/406g.html>
94. Straf- und Bußgeldverfahren-Richtlinien (RiStBV) URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fristbv%2Fcont%2Fristbv.anr174a.htm&anchor=Y-100-G-RISTBV-ANR-174A>
95. Thomas Trenczek, M. A., Detlev Berning, Cristina Lenz, Hans-Dieter Will [Hrsg.]. Mediation und Konfliktmanagement. Nomos Verlagsgesellschaft. 2. Auflage. 2017. Baden-Baden. Gedruckt in Deutschland. 79 p. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9783748909965_A39551323/preview-9783748909965_A39551323.pdf
96. T. Trenczek, M. A. Täter-Opfer-Ausgleich / Konfliktvermittlung im Strafrecht; in Amthor/Goldberg et al. (Hrsg.) Wörterbuch Soziale Arbeit, 9. Aufl. 2021, p. 921-923.
97. The Federal Court of Justice (Bundesgerichtshof (BGH)), Beschluss vom 15.04.2010 - 5 StR 96/10 URL: <https://online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fents%2Fbeckrs%2F2010%2Fcont%2Fbeckrs.2010.11342.htm&pos=1>
98. Trenczek, Thomas und Arthur Hartmann (2018). Kriminalprävention durch Restorative Justice –Evidenz aus der empirischen Forschung. In: Maria Walsh, Benjamin Pniewski, Marcus Kober und Andreas Armbrorst, Hrsg. Evidenzorientierte Kriminalprävention in Deutschland: ein Leitfaden für Politik und Praxis. Wiesbaden: Springer VS, p. 859–886. URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-10865729-3869befafd.pdf>
99. Trenczek, Thomas, 2019. *Täter-Opfer-Ausgleich* [online]. *Socialnet Lexikon*. Bonn: socialnet, 09.07.2019 [Zugriff am: 09.07.2024]. URL: <https://www.socialnet.de/lexikon/Taeter-Opfer-Ausgleich>

100. Umbreit, M. S., Coates, R. B. (1992). Victim offender mediation: An analysis of programs in four states of the U.S. Citizens Council Mediation Services, Minnesota Citizens Council on Crime and Justice. <https://www.oip.gov/pdf/files1/Digitization/140263NCJRS.pdf>
101. Umbreit, M. S., Coates, R. B., Vos, B. (2001). Juvenile victim offender mediation in six Oregon counties. Center for Restorative Justice and Peacemaking, University of Minnesota. http://rjp.dl.umn.edu/sites/rjp.dl.umn.edu/files/media/juvenile_vom_oregon.pdf
102. Unfallopfer Hilfswerk. URL: <https://www.unfallopferhelfswerk.de/unsere-geschichte/>
103. Unlauterer Wettbewerb-Gesetz (UWG) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fuwg%2Fcont%2Fuwg.p16.htm&anchor=Y-100-G-UWG-P-16>
104. Urheberrechtsgesetz (UrhG) URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fges%2FURHG%2Fcont%2FURHG%2e.htm>
105. Verkehrsofferhilfe. URL: <https://www.verkehrsofferhilfe.de/>
106. Vierzehntes Buch Sozialgesetzbuch (SGB XIV) URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fsgeb_xiv%2Fcont%2Fsgeb_xiv.inh.htm&anchor=Y-100-G-
107. Volke P. Die neue EU Richtlinie zur Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen und häuslicher Gewalt – ein Überblick. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnzfam%2F2024%2Fcont%2Fnzfam.2024.769.1.htm&pos=1&hlwords=on#FNA5>
108. Weisser Ring URL: <https://weisser-ring.de/soziales-entschaedigungsrecht>
109. Wexler, D. B., Winick, B. J. (1990). Therapeutic jurisprudence as a new approach to mental health law policy analysis and research. University of Miami Law Review, 45, 979. https://doi.org/10.1007/978-1-4757-4038-7_18

110. Wiss. Referent Dr. Michael Kilchling, Freiburg i.Br. Aktuelle Perspektiven für Täter-Opfer- Ausgleich und Wiedergutmachung im Erwachsenenstrafrecht (NStZ 1996, 309). URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz%2F1996%2Fcont%2Fnstz.1996.309.1.htm&anchor=Y-300-Z-NSTZ-B-1996-S-310>
111. Wolf, R. V. (2007). Principles of problem-solving justice. Center for Court Innovation. <http://www.courtinnovation.org/sites/default/files/Principles.pdf>
112. Zehr, H. (1990). Changing lenses. Herald Press; Latimer, J., Dowden, C., Muise, D. (2005). The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. The Prison Journal, 85 (2), 127–144. <https://doi.org/10.1177/0032885505276969>
113. Zeugenschutzgesetz (ZSchG) URL: https://www.bgb1.de/xaver/bgb1/start.xav#__bgb1__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgb1198s0820.pdf%27%5D__1730466281627
114. Zivilprozessordnung (ZPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fzpo%2Fcont%2Fzpo.htm&pos=4&hlwords=on>
115. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія. 240 с. 2015. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4194>
116. Адвокат та медіація: посібник. Упор. М. Саєнко, В. Ситюк, Л. Романадзе. Х.: Фактор-Медіа. 2022. 112 с.
117. Азаров Ю.І, Письменний Д. П, Хабло О. Ю. Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні за рахунок держави. *Юридична наука*. №5. 2014. С. 52-53.
118. Барабаш Т. А. Теоретико-правова типологія медіації в Німеччині. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. 2018. Вип. 28. С.12-15. URL: <http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v28/5.pdf>

119. Введенська В. В. Кримінально-процесуальні гарантії реалізації права на юридичну допомогу осіб, постраждалих від злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. К.: Нац. акад. прокуратури України. 2009. С. 3-5.
120. Вирок Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області від 13 березня 2020 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88180806>
121. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про відшкодування за рахунок держави матеріальної шкоди фізичним особам, які потерпіли від злочину» від 27.10.2010 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7303&skl=7
122. Вищий регіональний суд Кельна, рішення від 26 серпня 2003 р. - Ss 325/03-170 URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fzeits%2Fnstz-rr%2F2004%2Fcont%2Fnstz-rr.2004.71.2.htm&pos=3>
123. Волошина В. К., Ковальов А. Г. Реалізація права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9497/Kol_monogr_CPC2012.pdf?sequence=1&is#page=236
124. Герасимчук О.П. Теоретичні та практичні аспекти професійного захисту потерпілого. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. «Право». 2011. № 1(3). URL: <http://www.lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11hoppzp.pdf/>

125. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. № 8 (2016). С. 155-160.
126. Гловюк І. В. Депонування показань свідка, потерпілого за Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 274-281.
127. Гловюк І. В. Деякі питання дотримання права на захист при продовженні строку досудового розслідування. *Процесуальні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 07 квітня 2017 р.* Одеса: ОДУВС, 2017. С. 45-49.
128. Гловюк І. В. Деякі теоретико-прикладні питання застосування медіації у кримінальному провадженні. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021 р. С. 174-180.
129. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юрид. літ. 2015. 712 с.
130. Гловюк І. В. Окремі аспекти доказування при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження слідчим суддею. *Право України*. № 10. 2014. С. 101.
131. Гловюк І. В. Потерпілий та межі оскарження судових рішень: чи потребує КПК змін? *Асоціація адвокатів України*. №2 (51). 2021 р. С. 21-22.
132. Гловюк І. В. Потерпілий як ініціатор обрання та зміни запобіжного заходу у судовому провадженні в суді І інстанції: аспекти нормативної регламентації. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018*

- р.) У 2-х т. Т. 2 /відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 272-274.
133. Гловюк І. В. Проблеми визнання функціональної спрямованості діяльності потерпілого у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1082. Серія «ПРАВО»*. Випуск № 16, 2013 р. С. 233-236.
 134. Гловюк І. В. Проблеми кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.)* / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 426-429.
 135. Гловюк І. В. Укладення угод про визнання винуватості: окремі питання у контексті оновлення законодавства. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: Міжнародна науково-практична конференція (м. Львів, 10 листопада 2017 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. С. 40-42.
 136. Гловюк І. В. Участь потерпілого у кримінально-процесуальному доказуванні: деякі питання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 1. 2014. С. 135-145.
 137. Гловюк І. В., Торбас О. О. Новий порядок залучення експерта за Кримінальним процесуальним кодексом України: здобутки та прорахунки. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 2 (54). С. 97–108. URL: file:///C:/Users/%D0%98%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Desktop/Vnapu_2018_2_10.pdf
 138. Горобець К. В. Аксіосфера права та її компоненти: дис.. канд.юрид.наук: 12.00.12 – філософія права. Одеса. 2012. 324 с.
 139. Гошовський М.І. Кучинська О. П. Потерпілий у кримінальному процесі України. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 192 с.

140. Грошевий Ю. М. Конституція України і деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії. *Вісник академії правових наук України*. 1998. № 2 (13). С. 125–131.
141. Гурджі Ю. О. Забезпечення правової захищеності особи в кримінальному процесі: питання теорії та методології. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. №1. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n1/10hyotim.pdf>.
142. Гурджі Ю.О. Правовий захист особи в кримінальному процесі України: теорія та методологія: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2007. 40 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1480?locale-attribute=uk>
143. Давиденко С. В. Особливості процесуального положення потерпілого при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді. *Право і суспільство*. №6-1. 2014. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11603/1/Davidenko_176-182.pdf
144. Давиденко С. В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: монографія. Х.: ФІНН, 2008. 296 с.
145. Давиденко С. В. Співвідношення в кримінально-процесуальній діяльності потерпілого понять «обов'язок доказування» та «тягар доказування». *Форум права*. 2012. № 4. С. 283-291. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2054/1/Davidenko_283%E2%80%93291.pdf
146. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29.11.1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text
147. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)», затверджений наказом Міністерства соціальної політики

- України від 17.08.2016 р. № 892 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>
148. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації)», затверджений наказом Міністерства соціальної політики України від 03.06.2024 р. № 269-Н URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1159-24#Text>
149. Директива (ЄС) 2024/1385 Європейського Парламенту та Ради від 14.05.2024 р. про боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством (GewSch-RL) URL:
https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Feu_rl_2024_1385%2Fcont%2Feu_rl_2024_1385.htm&anchor=Y-100-G-EU_RL_2024_1385
150. Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів 2004/80/ЄС щодо відшкодування потерпілим від злочинів від 29.04.2004 р. URL:
http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/com_crime_victim_ec_en.htm
151. Дідківська Г. В. Міжнародний досвід правового положення потерпілого у кримінальному провадженні. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2018. С. 187-188.
152. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. 233 с.
153. Європейська конвенція про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких злочинів від 24.11.1983 р. URL:
https://zakon.cc/law/document/read/994_319

154. Загальна декларація прав людини: прийнята та проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
155. Загородній В.Є., Ракіпова І.В., Волошина В.К. Забезпечення обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні України. Часопис Київського університету права. №1. 2022. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2022.37
156. Закон про імплементацію закону про психосоціальний супровід у кримінальному провадженні (Акт про супровід процесу – AGPsychPbG MV) від 07.06.2017 р. URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fmvagpsychpbg%2Fcontent%2Fmvagpsychpbg.htm&anchor=Y-100-G-MVAGPSYCHPBG>
157. Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. Станом на 1 квітня 2023 р. / За заг. ред. д.ю.н., проф. Кармази О. О., к.ю.н., доц. Федоренко Т. В., к.ю.н., доц. Ізуїти П. О. К.: Талком, 2023. 241 с. с 34
158. Інтеграція медіації в судову систему України: проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні» <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integartion-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>
159. Іскендерова Г.Т. Представництво та захист адвокатом прав потерпілого у кримінальному провадженні на підставі угоди про примирення. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 45-50.
160. Кавун Д. Ю. Кримінальний процесуальний механізм забезпечення прав потерпілого (фізичної особи) у досудовому розслідуванні: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2017. 25 с.

161. Канюка І.М., Радухівська Л.Л. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення як спосіб реалізації процесуальної економії. Прикарпатський юридичний вісник. № 2(5). 2014. С.224-235.
162. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.
163. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: автореф. дис.. док. юрид наук. Х., 2009. 40 с.
164. Капліна О. В. Роль тлумачення норм кримінального процесуального права в забезпеченні законності правозастосовної діяльності. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання*: наук.-практ. конф. Харків. 2015. С. 105–112. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/handle/123456789/9659>
165. Керівні принципи №13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних правах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р., статті 31-33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU07223>
166. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. Право України. 2011. № 11–12. С. 225–245. Український Центр Медіації. URL: http://ukrmediation.com.ua/files/Pravo_Ukrainy_11-12_2011_page_225-245.pdf
167. Ковальова О. В. Медіація у кримінальному процесі України. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. Львів-Торунь: Ліха-Прес, 2022. С. 31-33.
168. Кодекс України про адміністративні правопорушення URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
169. Кодекс етики медіатора URL: <https://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyuny-pyeekakhsua/>

170. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text
171. Конвенція ООН про міжнародні угоди щодо врегулювання спорів за результатами медіації URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/singapore_convention_eng.pdf
172. Конституція України від 28. 06. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
173. Концепція реалізації Механізму підтримки потерпілих і свідків воєнних та інших міжнародних злочинів, затверджена наказом Генерального прокурора від 11.04.2023 р. №103 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0103905-23#Text>
174. Костюченко О. Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: монографія. К.: В-п центр «Київський університет». 2006. 182 с.
175. Кравчик М. Б. Світовий досвід функціонування медіації. Юридичний електронний науковий журнал. № 10/2021. С. 119-123. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/28>
176. Кримінальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
177. Кримінальний процесуальний кодекс 1960 р. (втратив чинність на підставі Кодексу № 4651-VI (4651-17) від 13.04.2012) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>
178. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13. 04. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

179. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. С. В. Ківалова та С. І. Кравченко. Одеса: Фенікс. 2020. 924 с.
180. Кримінальний процесуальний кодекс ФРН (Strafprozessordnung, StPO) URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fges%2Fstpo%2Fcont%2Fstpo.inh.htm&anchor=Y-100-G-STPO&jumpType=Jump&jumpWords=StPO&readable=Suche%2Bnach%2BGesetz%253a%2BStPO>
181. Кримінальні правопорушення, пов'язані із сексуальним насильством: приватне vs публічне обвинувачення URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/Discussion-paper.pdf>
182. Крукевич О. М. Здійснення правосуддя у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх осіб: автореф.. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Київ, 2017. С.10.
183. Крушинський С. А. Відмова потерпілого (приватного обвинувача) від обвинувачення: поняття, порядок здійснення та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 212-220. URL: <http://old.univer.km.ua/doc/kkp/11.pdf>
184. Кучинська О. П. Проблеми захисту прав потерпілого в кримінальному процесі України. *Адвокат*. 2009. № 5. С. 10-12.
185. Кучинська О. П. Деякі питання процесуального статусу потерпілого за кримінальним процесуальним законодавством України. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства*. Матеріали Всеук. наук.-практ. конференції, присвяченої до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна. Одеса: Юридична літ. 2017. С. 108.

186. Кучинська О. П. Проблеми реалізації прав потерпілих в кримінальному судочинстві. URL: <https://www.aau.edu.ua/e-journal/2010-4/10koppks.pdf>
187. Кучинська О.П. Гарантії забезпечення захисту прав учасників кримінального провадження. *Вісник Академії адвокатури України*. № 23. 2012. С. 112-116.
188. Лукашкіна Т. В. Форми обвинувачення у кримінальному провадженні України URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/43f36a86-1561-4b7a-8961-e6437fa683f8>
189. Микитин Ю.І. Медіація – ефективна складова кримінального процесу. *Відновне правосуддя*. 2007. № 1. С. 33–34. URL: [http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01\(5\)/03-Pobudova_praktyky/050304.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01(5)/03-Pobudova_praktyky/050304.pdf)
190. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
191. Мудрак І. В. Окремі особливості комунікації потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»* №3(13)2020. DOI: 10.15587/2523-4153.2020.214105
192. Мудрак І. В. Потерпілий у кримінальному провадженні: щодо забезпечення права на процесуальну комунікацію. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна монографія / За заг. ред. Ю.П. Аленіна; відпов. за вип. І.В. Гловюк. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с. (с. 321-346).*
193. Мудрак І. В. Щодо забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні. *Часопис Київського університету права*. №1. 2018. С. 178-180.

194. Мудрак І. В. Щодо обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальному провадженні. Часопис Київського університету права. №4. 2016. С. 313-316.
195. Мудрак І. В. Щодо участі у кримінальному провадженні правонаступника потерпілого. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Том 31 (70). № 4. 2020. DOI <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2020.4/39>
196. Мурзановська А. В., Пожар В. Г. Медіація в кримінальному процесі: досвід України та Польщі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. №51. 2021. С. 141-144.
197. Національні гарантії відшкодування шкоди, завданої насильницькими злочинами: огляд законодавства URL: <https://jurfem.com.ua/vidshloduvannya-shkody-natsionalni-harantii/>
198. Овчаренко О. М. Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз: монографія. НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса. Харків. 2015. 242 с.
199. Омельченко Т. В. Конституційне право особи на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2004. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/15958>
200. Осінська О. М. Проблемні питання набуття особою процесуального статусу потерпілого в кримінальному процесі України. *Вісник ХНУВС*. 4 (75). 2016. С. 96–101.
201. Островська М. А. Протидія злочинності через вдосконалення процесуального статусу потерпілого. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної*

- конференції. Київ: Національна академія прокуратури України. 2018. С. 63-67.
202. Переговори і медіація у кримінальному провадженні: навч. посібник / [І. В. Гловюк, А. В. Лапкін, М. Р. Мазур, В. Т. Нор, О. О. Торбас, А. Р. Туманянц, Т. А. Цувіна]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Василя Нора, канд. юрид. наук, доц. Марти Мазур. Електрон. вид. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 328 с.
 203. Перепелиця С. І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків. 2014. 22 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5895/1/Perepelica_2014.pdf
 204. Перепелиця С. І. Особливості процедури судового розгляду кримінального провадження у формі приватного обвинувачення за новим КПК України. *Юрист України*. № 3 (24). 2013. С. 88-93.
 205. Перепелиця С.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків, 2014. 201 с.
 206. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. Випуск 3. С. 130-134.
 207. Погорецький М. А., Сергєєва Д. Б. Проблемні питання реалізації процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Вип. 46. Том 2. 2017. С. 118-123.
 208. Подобний О., Ракіпова І. Актуальні аспекти захисту прав потерпілого у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. №3. 2022. DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.7>
 209. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2010. 20 с.

210. Пожар В. Г. Інститут представництва в кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". Одеса, 2010. 20 с.
211. Пожар В. Г. Процесуальний статус потерпілого за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: позитивні кроки та прогалини правової регламентації. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 2, 2013. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_2_24
212. Поліщук М. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. Вип. 65. С. 134–139. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> с 135
213. Постанова Верховного Суду від 28.02.2023 р. у справі №725/4683/20 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109395413&red=100003cbd45396e5bbe515a272e2750cd706f3&d=5>
214. Постанова ВП ВС від 16.01.2019 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298600>
215. Постанова ВП ВС від 28. 02. 2023 р. (справа № 496/4142/14-к) URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109303198>
216. Постанова ККС ВС від 04.04.2024 у справі № 755/4894/22 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C027419>
217. Постанова ККС ВС від 12.10.2021 у справі № 663/3390/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100544936>
218. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
219. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

220. Про відшкодування шкоди завданої потерпілому внаслідок збройної агресії Російської Федерації: проект закону України від 17.05.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39602>
221. Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект Закону України від 03.03.2020 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68286
222. Про відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень: проект закону України від 17. 07. 2020 р. №3892 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69541
223. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення механізму відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3893 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69542
224. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо механізму фінансового забезпечення відшкодування шкоди потерпілим від насильницьких кримінальних правопорушень» від 17. 07. 2020 р. №3894 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/3416>
225. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги: Закон України від 10. 04. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3022-20#Text>
226. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
227. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від

- 06.12.2017 р. з 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
228. Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу: Закон України від 03.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2238-20#Text>
229. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
230. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: закон України від 23.02.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
231. Про медіацію: Закон Республіки Казахстан від 28.01.2011 р. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30927376
232. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
233. Про медіацію: закон ФРН [Mediation Act (MediationsG)] від 21.07.2012. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_mediationsg/englisch_mediationsg.html
234. Про медіацію: проєкт Закону України від 19.05.2020 р. реєстр. № 3504 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02134A.html
235. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#n2>

236. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 19.09.2014 р. № 1678-VII
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>
237. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
238. Проект Кодексу України про адміністративні проступки №11386 (КУАП). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44507>
239. Рада адвокатів України скаржиться на несправедливість формули оплати послуг, що застосовують регіональні центри безоплатної правничої допомоги та ініціює зміни до постанови Уряду про методику обрахунку такої оплати. URL: <https://femida.ua/news/rada-advokativ-ukrayiny-inicziyuye-zminy-shhodo-oplaty-poslug-ta-vidshkoduvannya-vytrat-advokativ-yaki-spivpraczyuyut-z-bpd/>
240. Ракіпова І. В. Компенсація шкоди потерпілому у кримінальному провадженні: досвід Німеччини для України. Юридичний науковий електронний журнал. №10. 2024. URL: <http://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv>
241. Ракіпова І. В. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення в Україні: окрема думка в аспекті імплементації міжнародних стандартів, законодавства та практики Німеччини. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». №70. 2024. С. 101-107. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.70.20>
242. Ракіпова І. В. Медіація кримінально-правових конфліктів: шлях України та досвід Німеччини. Актуальні проблеми держави і права. Випуск 103. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2024. С. 180-196. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.23>

243. Ракіпова І. В. Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. 828 с. (с. 304-308).
244. Ракіпова І. В. Право потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні: антропологічні та аксіологічні шукання. Journal «ScienceRise: Juridical Science» №3(17)2021. DOI: 10.15587/2523-4153.2021.241947
245. Ракіпова І. В. Правозахисна комунікація потерпілого в кримінальному провадженні України: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 496 с.
246. Ракіпова І. В. Роздуми щодо співвідношення адміністративних та кримінальних правопорушень на прикладі домашнього насильства (*за законодавством України та Німеччини*). Права людини, держава та суспільство в умовах воєнного стану: збірник матеріалів VIII Міжвузівської науково-теоретичної конференції (22 жовтня 2024 року). Київ. 2024. С. 323-328.
247. Ракіпова І. В. Щодо «образу потерпілого» у кримінальному процесуальному праві: право на комунікацію. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації: колективна монографія / За заг. ред. Н. В. Мішиної. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. 688 с. (с. 435-464).
248. Ракіпова І. В. Щодо обов'язкової участі представника потерпілого (фізичної особи) у кримінальному провадженні щодо осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення проти статевої недоторканості, кримінального правопорушення, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування. Гендерні студії у вищій школі: сучасні

- виклики та досягнення: матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Львів, 5 вересня – 16 жовтня 2022 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 120 с. (с. 74-77).
249. Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2023. 544 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/309a09cf-7ab0-41e5-b6bd-d536dfb47098>
250. Ракіпова І.В. Теоретичні, правові та праксеологічні засади правозахисної комунікації потерпілого у кримінальному провадженні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2023. 48 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d1bd84f-6612-452d-9a8d-7154556b4c29/content>
251. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 р. державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу. URL: <http://www.hri.ru>
252. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 15 вересня 1999 року № R(99) URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_828
253. Рекомендація R (91)1 Комітету міністрів державам – членам стосовно адміністративних санкцій від 13.02.91 р. Ліга: Закон: комп'ютер.-прав. система/Всеукр. мережа розповсюдження прав. інф. Версія 8.2.3. Київ, 2012.
254. Рекомендація Rec (2006)8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про допомогу потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 р. URL: [http://sc.gov.ua/uploads/tiny_mce/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20\(2006\)%208.pdf](http://sc.gov.ua/uploads/tiny_mce/files/12.%20Рекомендація%20Rec%20(2006)%208.pdf)

255. Рішення Конституційного Суду України від 21.07.2021 р. № 5-р (II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>
256. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя І. В. щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>
257. Роль медіації, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у Верховному Суді URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1512260/>
258. Роскошна Н. Г. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. №2 (38). 2020. С. 106-111.
259. Смирнов М. І. Особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення*. Харків: ХНУВС, 2013. С. 64–68.
260. Солоньова О. О. Процесуальний статус потерпілого: проблемні питання та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 139-145.
261. Стратегія забезпечення підходу, орієнтованого на постраждалих та свідків, для ведення справ щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом [URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/ofis-genprokurora-prodovzuje-robotu-nad-realizacijeyu-pidxodiv-do-vedennya-sprav-shhodo-seksualnogo-nasilstva-povyazanogo-z-konfliktom](https://gp.gov.ua/ua/posts/ofis-genprokurora-prodovzuje-robotu-nad-realizacijeyu-pidxodiv-do-vedennya-sprav-shhodo-seksualnogo-nasilstva-povyazanogo-z-konfliktom)
262. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні: дис.. канд.юрид.наук. Львів. 2015. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp->

- content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-11.pdf
263. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: дис.. докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2016. 460 с. URL: <http://ua.z-pdf.ru/7yuridicheskie/676507-20-na-pravah-rukopisu-titko-ivan-andriyovich-udk-34313-normativne-zabezpechennya-praktika-realizacii-privatnogo-interesu-k.php>
264. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2016. 37 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Titko_2016.pdf
265. Тітко І. А. Окремі питання реалізації права на оскарження судового рішення як форма захисту приватного інтересу в кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Випуск 45. Том 2. 2017. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/497966.pdf>
266. Тлепова М. І. Процесуальне становище потерпілого під час досудового розслідування. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Харків. 2015. 221 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/12010/1/Tlepova_2015_dus.pdf
267. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті пост класичного право розуміння: дис.. докт. юрид. наук: 12.00.12 – філософія права. Л., 2008. 515 с. URL: <http://www.disslib.org/pravova-komunikatsia-v-konteksti-postklasichnoho-pravorozuminnja.htm>

268. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті пост класичного право розуміння: автореф. дис.. докт.юрид.наук: 12.00.12 – філософія права. Київ. 2008. 38 с.
269. Токарська А. С. Комунікація у праві та правоохоронній діяльності: монографія. Львів: ДП «Друкарня УМВСУ у Львівській області». 2005. 284 с.
270. Токарська А. С. Комунікативна природа права і правової комунікації. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. № 1. С. 32-39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2011_1_5
271. Токарська А. С. Правові аспекти суспільної комунікації: монографія. Львів. 2008. 144 с.
272. Торбас О. О. Відмова потерпілого від обвинувачення як підстава закриття кримінального провадження. *Актуальні питання державотворення в Україні*. Київ: Прінт-Сервіс. 2015. С. 442–444. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7702>.
273. Торбас О. О. Думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за КПК 2012 р. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2(6). С. 137-142. URL: <http://dspace.onua.edu.ua>
274. Торбас О. О. Розсуд у кримінальному процесі України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса. 2021. 478 с.
275. Фоміна Т. Г. Медіація у кримінальному провадженні: новели законодавства та перспективи його вдосконалення. *Право і безпека*. №1 (84). 2022. С. 104-112.
276. Фотул В.В. Приватне обвинувачення: аналіз історичного розвитку та законодавства. *Young Scientist*. №5(57). 2018. С. 269.
277. Шибіко В. П. Проблема забезпечення прав потерпілого за новим КПК України 2012 р. *Юридичний часопис Національної академії*

- внутрішніх справ.* № 1. 2013. С. 307-313. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_54
278. Щиголь О. В. Нова концепція процесуального становища потерпілого та його представників у кримінальному провадженні з урахуванням засади процесуального віктимцентризму. Юридичний вісник. № 2. Одеса: Гельветика. 2021. С. 177-185.
279. Що стоїть за статтею 406 g Кримінально-процесуального кодексу ФРН? Психосоціальна підтримка процесу Оснабрюка представляє себе URL: <https://www.opferhilfe.niedersachsen.de/>
280. Яновська, О. Г. (2013). Особливості кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Часопис Київського університету права, 1, 242-245.

Наукове видання

РАКІПОВА Інна Василівна

**ЗАХИСТ ПРАВ ТА КОМУНІКАЦІЯ
ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ:
ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Монографія

**WISMAR UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES: TECHNOLOGY, BUSINESS AND
DESIGN
OSTINSTITUT WISMAR
INTERNATIONAL HUMANITARIAN UNIVERSITY
NATIONAL UNIVERSITY «ODESA LAW ACADEMY»**

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

LAP LAMBERT Academic Publishing

is a trademark of

Dodo Books Indian Ocean Ltd. and OmniScriptum S.R.L publishing group
120 High Road, East Finchley, London, №2 9ED, United Kingdom
Str.Armeneasca 28/1, office 1, Chisinau MD-2012, Republic of Moldova,
Europe

ISBN: 987-3-330-01172-4

Copyright © IHHA РАКІПОВА

Copyright © 2024 Dodo Books Indian Ocean Ltd. and OmniScriptum S.R.L publishing group